

Artikkeli 3 (Vähätalo 2019)

Vähätalo, Tuukka (2019) *Euroopan ihmisoikeussopimuksen loukkaus ja kansallisen tuomion lopullisuus*. Oikeustiede–Jurisprudentia 2019 s. 313–426. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2019.

Artikkeli julkaistaan uudelleen väitöskirjan osana tekijänoikeuden haltijan luvalla.

Tuukka Vähätalo

EUROOPAN
IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN
LOUKKAUS JA KANSALLISEN
TUOMION LOPULLISUUS

Sisällys

1	JOHDANTO	313
1.1	Tutkimustehtävästä, sen rajauksista ja artikkelin rakenteesta...	313
1.2	Metodeista ja käytetyistä käsitteistä.....	315
2	EIT:N LANGETTAVAN TUOMION VAIKUTUKSET, TUOMIOIDEN TÄYTÄNTÖÖNPANO JA TUOMIONPURKU OSANA TÄYTÄNTÖÖNPANOAA	316
2.1	Kansainvälisen oikeuden lähtökohdat.....	316
2.2	Euroopan ihmisoikeussopimus	320
3	EIT:N JA MINISTERIKOMITEAN ROOLEISTA	326
3.1	Aluksi.....	326
3.2	EIT:n rooli.....	327
3.3	Ministerikomitean rooli	334
4	TUOMIONPURUN ROOLISTA ERÄIDEN IHMISOIKEUSLOUKKAUSTEN KORJAAMISESSA JA LOPETTAMISESSA	343
4.1	Yleisesti ihmisoikeusloukkauksen korjaamisesta ja lopettamisesta.....	343
4.2	Oikeudenmukainen oikeudenkäynti (6 artikla).....	345
4.2.1	Restitutio in integrum.....	345
4.2.2	Lopettamisvelvollisuus	348
4.3	Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate (7 artikla)	348
4.3.1	Restitutio in integrum.....	348
4.3.2	Lopettamisvelvollisuus	349
4.4	<i>Ne bis in idem</i> -kielto (7. lisäpöytäkirjan 4 artikla)	350
4.4.1	Restitutio in integrum.....	350
4.4.2	Lopettamisvelvollisuus	353
4.5	Yksityis- ja perhe-elämän suoja (8 artikla).....	354
4.5.1	Restitutio in integrum.....	354
4.5.2	Lopettamisvelvollisuus	356
4.6	EIS 9–11 artiklan vapausoikeudet.....	356
4.6.1	Restitutio in integrum.....	356
4.6.2	Lopettamisvelvollisuus	358
4.7	Omaisuuksensuoja (1. lisäpöytäkirjan 1 artikla)	358

5	TUOMIONPURUN ONGELMIA	359
6	TUOMIONPURKU SOPIMUSVALTIOTASOLLA	362
6.1	Kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen ja kansallisen oikeusjärjestyksen niveltymisestä	362
6.2	Tuomion purkamisen tai poistamisen muodolliset edellytykset	371
6.3	Tuomion purkamisen tai poistamisen aineelliset edellytykset ..	377
6.3.1	Aluksi	377
6.3.2	Ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskeva purkuperuste	378
6.3.3	Uutta seikkaa koskeva purkuperuste	380
6.3.4	Kanteluperusteet.....	382
6.3.5	Mahdollinen <i>lex specialiksen</i> tarve	383
6.4	Purkuproblematiikkaan liittyviä erityiskysymyksiä.....	384
6.4.1	Aineelliset vanhentumisajat	384
6.4.2	Kansallisen vastapuolen hallussa jo olevat varat	385
6.4.3	Oikeus vahingonkorvaukseen todetun ihmisoikeusloukkauksen perusteella?	387
7	EIT:N TUOMION TÄYTÄNTÖÖNPANON RIITTÄMÄTTÖMYYS.....	389
7.1	EIS 46(4) artiklassa tarkoitettu rikkomusmenettely.....	389
7.2	Samaan asiakokonaisuuteen liittyvän uuden valituksen tutkiminen	390
7.2.1	Aluksi	390
7.2.2	Oikeuskäytäntöä	391
7.2.3	Arviointia	399
8	RINNAKKAISTAPAUKSET SEKÄ YHDENVERTAISUUTTA JA OIKEUSKÄYTÄNNÖN DYNAAMISUUTTA KOSKEVAT ARGUMENTIT TUOMIONPURUSSA.....	402
8.1	Mahdollisesta purkuvelvollisuudesta rinnakkaistapauksissa	402
8.2	Yhdenvertaisuus- ja taannehtivuusargumentit	404
9	YHTEENVETO	407
	LÄHTEET	411
	OIKEUSTAPAUKSET JA VALVONTAKÄYTÄNTÖ	417
	LYHENTEET	423
	A VIOLATION OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND THE FINALITY OF NATIONAL JUDGMENTS	424

Euroopan ihmisoikeussopimuksen loukkaus ja kansallisen tuomion lopullisuus

1 JOHDANTO¹

1.1 Tutkimustehtävästä, sen rajauksista ja artikkelin rakenteesta

Tässä artikkelissa tutkitaan, miten Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) vaikuttaa sellaisten kansallisten tuomioiden lopullisuuteen, jotka ovat ristiriidassa EIS:n aineellisten sopimusmääräysten kanssa tai ovat syntyneet EIS:n turvaamien prosessuaalisten oikeuksien vastaisessa menettelyssä. Lopullisuudella tarkoitetaan tuomioiden oikeusvoimaa, joka voidaan ylimääräisessä muutoksenhaussa murtaa.² Kansainvälisen oikeuden tasolla huomio kiinnittyy todetun sopimusloukkauksen seurauksia koskeviin oppeihin ja niitä EIS:n järjestelmässä ilmentäviin sopimuksen 41 ja 46 artiklaan. Toisin kuin ehkä saattaisi kuvitella, sopimuksen 6 ja 13 artiklalla ei ole tutkimusteeman kannalta sanottavaa merkitystä. Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva 6 artikla ei takaa oikeutta ylimääräiseen muutoksenhakuun,³ eikä tällaista oikeutta edellytä myöskään tehokkaita oikeussuojakeinoja koskeva 13 artikla⁴. EIS:n järjestelmässä kansainvälisen oikeuden tasolta

¹ Kiitän artikkelini aiempia versioita koskevista hyödyllisistä kommentteista Matti Pellonpäästä, Satu Heikkilää ja Pekka Haapaniemeä. Samat kiitokset kuuluvat työnohjaajilleni Tuula Linnalle ja Mikko Vuorenpäälle sekä kahdelle käsikirjoitukseni arvioineelle refereelle. Jäljelle jäävistä puutteista vastaan luonnollisesti itse.

² Ks. esim. Leppänen – Välimaa 1998, s. 125; Koponen 2017, s. 3; Rautio 2017, s. 1206.

³ Ks. esim. *Bochan v. Ukraine* (no. 2) [GC] 5.2.2015, k. 44; *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [GC] 11.7.2017, k. 60. Eri asia on, että EIS 6 artiklan takeet saattavat poikkeuksellisissa tilanteissa soveltaa ylimääräisessä muutoksenhaussa, kuten viitatuista tapauksistakin ilmenee. Tämäkään ei tarkoita, että artikla sisältäisi mitään ”access”-tyyppistä oikeutta hakea muutosta lainvoimaisiin tuomioihin.

⁴ EIS 13 artiklan mukaan jokaisella, jonka EIS:ssa tunnustettuja oikeuksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino. Tarkempien toteuttamiskeinojen valinta jää kansalliselle tasolle (ks. esim. *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 1143), mutta kyseeseen voivat tulla esimerkiksi tuomioistuinvalvonta ja siihen liitännäiset tavanomaiset

johtuva paine niiden tuomioiden lopullisuutta kohtaan, joiden johdosta on valitettu menestyksekkäästi Strasbourgiiin, on huomattavasti suurempi kuin muissa enemmän tai vähemmän samanlaisissa yksittäistapauksissa, joissa valitusta ei ole tehty (ns. rinnakkaistapaukset). Tämän vuoksi tuomionpurkua rinnakkaistapauksissa tutkitaan suppeammin kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) käsiteltäväksi saatetuissa asioissa. EIT:een viedyissä asioissa tuomionpurkukysymys on hyvin relevantti, sillä EIS 35(1) artiklasta johtuu, että EIT:ssa tutkittavaksi otettavissa asioissa on jo tullut turvautua kaikkiin tehokkaisiin kansallisiin oikeussuojakeinoihin. Tämä tarkoittaa, että EIT:n tarkastelun pohjalla on yleensä nimenomaan lainvoimainen kansallinen tuomioistuinratkaisu.

Artikkeli jakautuu viiteen pääkokonaisuuteen. Ensin käsitellään kansainvälisen oikeuden tasoa eli erityisesti Euroopan neuvoston (EN) ja EIS:n kantaa siihen, mihin todettujen sopimusloukkausten on tarkoitettu sopimusvaltioissa johtavan (luvut 2–3). Tämän jälkeen tutkitaan tuomionpurun merkitystä – mihinkään tiettyyn kansalliseen oikeusjärjestykseen erityisesti ankkuroitumatta – eräiden ihmisoikeusloukkausten korjaamisessa ja lopettamisessa samoin kuin tuomionpurun mahdollisia ongelmia (luvut 4–5). Näiden aineiden pohjalta on mahdollista tarkastella sopimusvaltionäkökulmaa, mukaan lukien yhtäältä kansainvälisen ja kansallisen oikeuden niveltymisen ja toisaalta kansallinen prosessinormistomme (luku 6). Lopuksi tarkastellaan sitä, mitä keinoja on käytettävissä, jos sopimusloukkauksen lopettaminen tai korjaaminen jää riittämättömäksi (luku 7) – esimerkiksi jos tuomionpurkua, jota olisi tarvittu loukkauksen lopettamiseksi tai korjaamiseksi, ei ole myönnetty – ja sitä, miten niin sanottuihin rinnakkaistapauksiin pitäisi suhtautua (luku 8).

Siltä osin kuin tutkimus etenee sellaiselle konkreettisuusasteelle, jolla prosessilajien erot saavat relevanssia, olen joutunut käytännön syistä rajaamaan tutkimukseni rikos- ja siviiliprosessiin. Tätä sinänsä harmillista rajausta perustelee jossain määrin se, että tuomion oikeusvoimavaikutuksen vahvuuden suhteen rikos- ja siviilituomiot lienevät ”lopullisuuden kovaa ydintä” (jos kohta juuri Suomessa myös hallintopäätöksillä ja niiden oi-

muutoksenhakekeinot. Kun tällaiset muutoksenhakekeinot tai muut tehokkaiksi katsottavat oikeussuojakeinot on käytetty, niiden tuloksiin tyytymätön henkilö voi EIS 35(1) artiklan mukaisesti valittaa EIT:een. Henkilön ei lähtökohtaisesti tarvitse turvautua ylimääräiseen muutoksenhakuun, vaikka sellaisesta olisi kansallisesti säädetty (poikkeuksena ks. esim. Nikula v. Finland (dec.) 30.11.2000). Toisin sanoen ylimääräistä muutoksenhakekeinoa ei yleensä pidetä tehokkaana oikeussuojakeinona silloinkaan, kun sellainen on tarjolla. Mikäli 13 artikla edellyttäisi ylimääräisen muutoksenhakekeinoon tarjoamista – mikä siis ei ole tilanne – tällöin sanottu keino tulisi samalla korotetuksi sellaisen tehokkaan oikeussuojakeinon asemaan, jonka käytön laiminlyönti estäisi myös valituksen saamisen EIT:n tutkittavaksi.

keellisuutta tutkivilla lainkäyttöratkaisuilla on lähtökohtaisesti kyky saavuttaa oikeusvoimaan rinnastuva sitovuus- ja pysyvyyส์vaikutus⁵). Rajaus ei tarkoita, etteikö tutkimukseni yleisemmistä osuuksista voisi olla hyötyä myös hallintolainkäytössä.

Toinen rajaus koskee EIT:n niin sanottuja pilottituomioita⁶, joiden erilliseen käsittelyyn en näe tarvetta. Käsitykseni mukaan EIT:n tuomion pilottiluonne ei sinänsä lisää eikä vähennä tarvetta arvioida, mitä yksilöä koskevia toimia EIT:n tuomion täytäntöönpanemiseksi tarvitaan ja kuuluuko tuomionpurku mahdollisesti niihin. Tuomion pilottiluonne saisi tuomionpurun kannalta erityismerkitystä lähinnä silloin, kun juuri ylimääräisen muutoksenhakukeinon luominen osoittautuisi soveliaaksi osaksi käsillä olevan, suurta henkilömäärää koskevan ihmisoikeusongelman korjaamista.

Kolmas asia, jota haluan painottaa – vaikkei kyseessä ole varsinainen rajaus – on se, ettei pääasiallinen tiedonintressini kohdistu siihen, millaisia purkuratkaisuja juuri Suomessa on tehty. Artikkelissa ei esimerkiksi pyritä arvioimaan suomalaisten purkuratkaisujen ”oikeellisuutta”, vaikkakin kansallista oikeuskäytäntöä hyödynnetään yleisempien kysymysten konkretisoinnissa.

1.2 Metodeista ja käytetyistä käsitteistä

Kantavana tavoitteenani on tunnistaa ja systematisoida tutkimusaiheen kannalta relevantteja oikeusnormeja kansainvälisen oikeuden tasolla, tarkastella näiden normien niveltymistä kansalliseen oikeuteen sekä tutkia tuomionpurun merkitystä ja ongelmia ihmisoikeusloukkausten yhteydessä yleisellä tasolla. Sanottuun nähden vasta toissijaisena tavoitteena on esittää konkreettisia tulkintasuosituksia käytännössä ilmeneviä tapauksia varten. Tavoitteenasettelun mukaisesti artikkeli edustaa pikemminkin teoreettista

⁵ Ks. esim. Mäenpää 2007, s. 579–582.

⁶ Pilottituomioita pyritään antamaan tapauksissa, joissa valituksen taustalla on systemaattinen ongelma, joka tuottaa suuria määriä valituksia samasta asiasta (ks. esim. Rules of Court, 1.8.2018, Rule 61). Pilottitapaukseksi valitaan juttukannasta tapaus, joka edustaa mahdollisimman hyvin kyseistä ongelmaa. Tapaus tutkitaan perusteellisesti, ja ongelman ratkaisemiseksi kehitetään tietty toimintamalli, jota voidaan kansallisesti soveltaa. Lisäksi edellytetään, että valtio ryhtyy ehdotettuihin toimenpiteisiin asiantilan korjaamiseksi. Kun kansallinen ratkaisukeino on pantu täytäntöön ja todettu EIT:ssa riittäväksi, muut samaa asiaa koskevat tapaukset voidaan poistaa asialistalta ja palauttaa ne pilottijutun seurauksena kehitettyyn kansalliseen käsittelyyn. (Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 47–48.) – *Epävarsinaiset pilottituomiot* (”semi-pilot judgments” tai ”quasi pilot judgments”) ovat pilottituomioiden kaltaisia tuomioita, joihin ei kuitenkaan liity esimerkiksi muiden vastaavien valitusasioiden käsittelyn lykkäämistä (ks. esim. Sicilianos 2014, s. 288–290, jonka mukaan rajanveto on koko lailla epäselvä).

kuin käytännöllistä lainoppia. Tutkimuskohdetta lähestytään ongelmakeisaisesti ja oikeudenalojen rajoihin sitoutumatta. Keskeisinä oikeudenaloina voidaan kuitenkin mainita kansainvälinen oikeus, valtiosääntöoikeus ja prosessioikeus. Lainopillisen metodin rinnalla hyödynnetään vähemmässä määrin oikeusvertailua – ei niinkään eri sopimusvaltioiden vaan eri järjestelmien (esimerkiksi EIS:n järjestelmä vs. muut ihmisoikeusjärjestelmät tai EU-oikeus) välisessä relaatiossa.

Yksinkertaisuuden vuoksi käytän *tuomionpurkua* yleisenä käsitteenä, olipa kyse menettelyvirheiden tai aineellisten virheiden rasittamista tuomioista. Ainoastaan Suomen prosessioikeutta erityisesti tarkasteltaessa erottelen tuomion *purkamisen* (aineellisesti väärät tuomiot) ja *poistamisen* (menettelyvirheiden rasittamat tuomiot). Sama koskee purkuhakemuksen ja kantelun käsitteitä.

2 EIT:N LANGETTAVAN TUOMION VAIKUTUKSET, TUOMIOIDEN TÄYTÄNTÖÖNPANO JA TUOMIONPURKU OSANA TÄYTÄNTÖÖNPANO

2.1 Kansainvälisen oikeuden lähtökohdat

Euroopan ihmisoikeussopimus on valtiosopimus. Aluksi onkin hyödyllistä taustoittaa *kansainvälisen oikeuden loukkauksen seurauksia* kansainvälisessä oikeudessa (public international law) ja kansainvälisessä ihmisoikeusjuridiikassa (international human rights law).⁷ Loukkaukseen syyllistyneen valtion pääasialliset velvollisuudet voidaan tyypitellä seuraavasti: 1) loukkaavan menettelyn *lopettaminen*, jos se jatkuu edelleen; 2) loukkauksen seurausten *korjaaminen* (reparaatio); sekä 3) sen varmistaminen, *ettei vastaava loukkaus enää toistu*.⁸

Korjaamisen (reparaation) osalta käytettävissä on eri muotoja. Vuonna 2001 annetuissa YK:n kansainvälisen oikeuden toimikunnan (International Law Commission, ILC) valtion vastuuta koskevissa artikloissa (jäljempänä *ILC-artiklat*) on toistettu se jo vuonna 1928 annetussa pysyvän kansainvälisen tuomioistuimen (PCIJ) Chorzów Factory -tuomiossa omaksuttu

⁷ Ks. myös Ruedin 2009, s. 4; Mamatkulov and Askarov v. Turkey [GC] 4.2.2005, k. 111: ”The Court must determine the responsibility of the States in accordance with the principles of international law governing this sphere, while taking into account the special nature of the Convention as an instrument of human rights protection ...”

⁸ Cassese 2005, s. 259; Shaw 2017, s. 606–611; ILC Articles on State Responsibility (2001), 30–31 artikla.

lähtökohta, että tilanteen tosiasiallisesti ennalleen palauttava, ”aito” *restituutio*⁹ on rahakorvaukseen eli *kompensatioon* nähden ensisijainen keino.¹⁰ Restituution perusajatuksena on palauttaa ennen loukkausta vallinnut tila – tai laajemman määritelmän mukaan palauttaa tila, joka vallitsisi tällä hetkellä, jos loukkausta ei olisi tapahtunut. Rahakorvaus tulisi kysymykseen siltä osin kuin restituution toteuttaminen on mahdotonta (esim. kuoleman peruuttaminen) tai suhteettoman hankalaa (tuhotun rakennuksen jälleenrakentaminen). ILC-artiklojen kommentaariin sisältyvien selitysten mukaan restitutiota ei tulisi poissulkea vain sillä perusteella, että se aiheuttaisi oikeudellisia tai käytännöllisiä ongelmia, joiden voittamiseksi valtion on nähtävä erityistä vaivaa. Tässä yhteydessä selityksissä viitataan myös ILC-artiklojen 32 artiklaan, jonka mukaan valtio ei voi vastuusta vapautuakseen vedota sisäiseen lainsäädäntöönsä. Toisaalta vilpittömässä mielessä toimineiden kolmansien tahojen oikeudet voivat olosuhteista riippuen tehdä restitutiosta mahdottoman.¹¹ Toisinaan restitutiosta käytetään ilmaisua *restitutio in integrum*, täydellinen restitutiota. Ilmaisua tosin voidaan ymmärtää myös synonyyminä *täysimääräisesti toteutetulle reparaatiolle*, siis kuvauksena loukkauksen seurausten täydellisestä korjaamisesta, muodostuipa tämä rahallisesta kompensatiosta, aidosta restitutiosta (*restitutio in kind*) tai niiden tarkoituksenmukaisesta yhdistelmästä.¹² Kolmantena ja viimesijaisena keinona ovat loukkauksen myöntämisen ja anteeksipyyntöön kaltaiset pehmeät keinot (*satisfaction*).¹³

⁹ Olen jäljempänä kääntänyt termin ”restitution in kind” ilmaisulla ”aito restitutiota”. ”Luontoissuoritus” voisi olla oikeaoppisempi käänös, mutta tälle ilmaisulle vakiintunut merkitys on mielestäni liian suppea siihen nähden, mitä ilmaisulla ”restitution in kind” voidaan ihmisoikeusjuridiikassa tarkoittaa (vangin vapauttaminen, tuomionpurku jne.).

¹⁰ ILC Articles on State Responsibility (2001), 35–36 artiklat; PCIJ: Chorzow Factory (Germany v. Poland) 13.9.1928, erit., s. 47: ”...reparation must, as far as possible, wipe out all the consequences of the illegal act and reestablish the situation which would, in all probability, have existed if that act had not been committed. Restitution in kind, or, if this is not possible, payment of a sum corresponding to the value which a restitution in kind would bear; the award, if need be, of damages for loss sustained which would not be covered by restitution in kind or payment in place of it ...”

¹¹ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries (2001), jäljempänä *ILC-artiklojen kommentaari*, s. 98.

¹² Ks. *restitutio in integrum* -periaatteesta ”laskentaperusteena” esim. Piersack v. Belgium (Article 50) 26.10.1984, k. 12, jonka mukaan EIT rahahyvitystä määrätessään ”will proceed from the principle that the applicant should as far as possible be put in the position he would have been in had the requirements of Article 6 (art. 6) not been disregarded”; Karandja v. Bulgaria 7.10.2010, k. 76: ”... a precise calculation of the sums necessary to make complete reparation (*restitutio in integrum*) in respect of the pecuniary losses suffered by the applicant may be prevented by...”.

¹³ Ks. ILC-artiklojen 37 artikla. EIS:n järjestelmässä käsitettä ”just satisfaction” käytetään kylläkin myös (ja erityisesti) rahallisen kompensatiion merkityksessä. Tämän laajemman käyttötavan panee merkille myös esim. Buyse 2008, s. 13.

Restituution periaatteellista ensisijaisuutta kompensatioon nähden on kannatettu myös oikeuskirjallisuudessa,¹⁴ joskin toisaalta on huomautettu, ettei käytäntö tue tätä teoreettista käsitystä.¹⁵ Esimerkkeinä restituution toteuttamismuodoista on ILC-artiklojen kommentaarissa mainittu muun muassa vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden henkilöiden vapauttaminen, omaisuuden kunnostaminen ja palauttaminen sekä oikeudellisten tai hallinnollisten päätösten taikka lainsäädäntöaktien kumoaminen.¹⁶ Lainvoimaisten rikostuomioiden uudelleen käsittelyyn on velvoitettu esimerkiksi YK:n kansainvälisen tuomioistuimen (ICJ) Avena-tuomiossa vuonna 2004.¹⁷

Ihmisoikeusjuridiikassa asetelma poikkeaa klassisesta kansainvälisoikeudellisesta asetelmasta siinä, että vastakkain ovat kahden tai useamman valtion sijasta yleensä valtio ja yksilö (usein vieläpä loukkaukseen syyllistyvän valtion oma kansalainen) ja etteivät ihmisoikeusveloitteet ole niiden välisessä relaatiossa luonteeltaan vastavuoroisia.¹⁸ Esimerkiksi ILC-artiklat eivät sellaisenaan koske valtion vastuuta yksilöä kohtaan (33 artiklan 1 kohta). Toisaalta Kammingan toteamin tavoin kansainvälisten ihmisoikeuselinten käytännössä on soveltuvien osin hyödynnetty valtioiden välistä vastuuta koskevia periaatteita.¹⁹ EIT on lukuisissa tapauksissa hyödyntänyt ILC-artikloja.²⁰ Voitaneen todeta, että kun myös valtioiden välisessä relaatiossa edellytetään loukkausten suhteen tietynlaisia toimia, olisi nurinkurista, jollei yksilön hyväksi vaadittaisi vähintään saman tasoisia toimia ihmisoikeusjuridiikassa. Mitä tulee erityisesti reparaatiovelvollisuuteen, Shelton katsoo myös ajatuksen restituution periaatteellisesta ensisijaisuudesta kompensatioon nähden sopivan ihmisoikeusjuridiikkaankin.²¹ Hän toteaa, että muun muassa seuraavat seikat voivat vaikuttaa siihen, määräävätkö kansainväliset ihmisoikeustuomioistuimet muitakin kuin rahallisia korjauskeinoja: 1) Ovatko loukatut oikeushyvät liian perustavanlaatuisia, jotta niitä voitaisiin (restituution ja loukkauksen lopettamisen sijasta) korjata vain rahalla? 2) Onko tietyissä ihmisoikeusre-

¹⁴ Nguyen – Daillier – Pellet 1999, s. 780–781; Cassese 2005, s. 259; Buyse 2008, s. 3.

¹⁵ Gray 1987, s. 13. Ks. myös Shaw'n oikeustapausanalyysiä (Shaw 2017, s. 606–609).

¹⁶ ILC-artiklojen kommentaari, s. 97.

¹⁷ ICJ: Case concerning Avena and other Mexican nationals (Mexico v. United States of America) 31.3.2004, tuomiolauselman k. 9 ja 11, perusteluissa erit. k. 119–121 ja 138–143. – Ks. myös ICJ: LaGrand Case (Germany v. United States of America) 27.6.2001, tuomiolauselman k. 7.

¹⁸ Ks. esim. Scheinin 1991, s. 5; Kamminga 1999, s. 68; Shelton 2015, s. 59.

¹⁹ Kamminga 1999, s. 68–69 ja 74.

²⁰ Esim. Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia [GC] 8.7.2004, k. 319–320; Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009, k. 86; Ilgar Mammadov v. Azerbaijan [GC] 29.5.2019, k. 150–151.

²¹ Shelton 2015, s. 314, 377–378 ja 400–401.

giimissä keinoja valvoa ei-rahallisten korjauskeinojen täytöntöönpanoa?
 3) Onko uhrilta riistetty jotakin, mikä on korjattavissa vain restitutiolla?
 4) Loukkauksen toistumisen todennäköisyyteen liittyvät näkökohdat. 5) Onko vahinko rahallisesti mitattavissa?²²

YK:n ihmisoikeuskomitea on ajan myötä enenevästi lausunut toimenpiteistä, joihin valtion on loukkauksen toteamisen johdosta ryhdyttävä, vaikka sille ei ole kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (KP-sopimus, SopS 8/1976) nimenomaisesti annettu tällaista toimivaltaa.²³ Komitean käytännössä ei ole havaittu keskinäistä hierarkiasuhdetta aidon restitution ja kompensaaation välillä, vaikka molemmat sinänsä tunnustetaan reparaatiokeinoina.²⁴ Komitea on jo verrattain varhain ollut valmis lausumaan esimerkiksi uuden oikeudenkäynnin (tuomionpurun) tarpeesta, kuten vuonna 1981 annetusta Violeta Setelich -ratkaisusta ilmenee.²⁵ Toisaalta komitean ratkaisut eivät ole juridis-muodollisesti sitovia.²⁶

Amerikan ihmisoikeussopimuksen 63(1) artiklassa annetaan sopimuksen noudattamista valvovalle tuomioistuimelle nimenomainen toimivalta paitsi loukkauksen toteamiseen, myös kompensatiosta ja muista tarvittavista reparaatiokeinoista määräämiseen. Amerikan ihmisoikeustuomioistuin on muun muassa Vélasques Rodríguez -tuomiossa vahvistanut sen yleisen periaatteen, että loukkaukseen syyllistyneellä valtiolla on velvollisuus toteuttaa täysimääräinen reparaatio, ja antanut tälle käsitteelle varsin laajan sisällön.²⁷ Esimerkkinä restitutiosta – reparaation toteuttamismuotona – voidaan mainita tapaukset, joissa tuomioistuin on vaatinut tuomionpurkua ja uutta oikeudenkäyntiä.²⁸

²² Shelton 2015, s. 400.

²³ Shelton 2015, s. 193.

²⁴ Buyse 2008, s. 7. Esimerkkinä voidaan mainita ihmisoikeuskomitean ratkaisu Des Fours Walderode v. the Czech Republic 30.10.2001, Communication No. 747/1997, k. 9.2.

²⁵ Violeta Setelich v. Uruguay 28.10.1981, Communication No. 63/1979, k. 21.

²⁶ Eri asia on, että niissä annetaan kuitenkin arvovaltaisia kannanottoja valtioita sitovan KP-sopimuksen tulkinnasta. Ihmisoikeuskomitean ratkaisuille saatetaan myös kansallisesti antaa samanlaisia oikeudellisia vaikutuksia kuin esim. EIT:n tuomioille – suomalaisena esimerkkinä voidaan mainita oikeudenkäymiskaaren (OK, 4/1734) 31:2.3, jossa säädetään kantelun määräajasta ”kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden valvomisessa toimivaltaisen lainkäyttö- tai valvontaelimen” todettua oikeudenkäyntivirheen.

²⁷ IACtHR: Velásquez Rodríguez v. Honduras (Compensatory damages) 21.7.1989, k. 25–26, jossa viitataan ennen loukkausta vallinneen tilanteen palauttamiseen, loukkauksen seurausten hyvittämiseen sekä aineellisten ja aineettomien vahinkojen rahalliseen hyvittämiseen.

²⁸ IACtHR: Castillo Petruzzi et al. v. Peru (Merits, Reparations and Costs) 30.5.1999, tuomiolauselman k. 13; Cantoral-Benavides v. Peru (Reparations and Costs) 3.12.2001, tuomiolauselman k. 4 ja 5; Herrera-Ulloa v. Costa Rica (Preliminary Objections, Merits,

Taustoituksena voidaan mainita myös siitä *EU-oikeuden* piirissä kehittyneestä periaatteesta, että kun yksilölle aiheutuu vahinkoa jäsenvaltion lukuun laskettavasta EU-oikeuden loukkauksesta, yksilöllä on tietyin edellytyksin oikeus saada tästä vahingonkorvausta. Periaatteen kehittämisessä on epäilyksettä hyödynnetty myös yleisen kansainvälisen oikeuden oppeja valtion vastuusta.²⁹ Kehittelyssä keskeisten Brasserie du pêcheur- ja Köbler-asioiden ratkaisuehdotuksissa on myös viitattu *restitutio in integrum*-periaatteen tärkeyteen: ”Huolimatta huomattavista eduista, joita valtion vahingonkorvausvastuun syntyminen voi tarjota yksityisille, oikeuden taloudellisen sisällön saattaminen uudelleen voimaan on ainoastaan vähimmäisratkaisu; *paras mahdollinen suojakeino on se, että aineellinen asiantila palautetaan täydellisesti.*”³⁰ EU-oikeuden kanssa ristiriitaisen kansallisen tuomion purkaminen on EU:n oikeusjärjestelmässäänkin yksi keino *restitutio in integrum*-päämäärän saavuttamiseksi. Olen tutkinut EU-oikeuden ja kansallisen tuomion lopullisuuden välistä suhdetta jo kahdessa aiemmassa artikkelissa, joten sivuutan aiheen tässä enemmän.³¹

2.2 Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei ole kovinkaan yksityiskohtaisia määräyksiä loukkauksen toteamisen seurauksista. *Restitutio in integrum*-periaate ilmenee ensinnäkin EIS 41 artiklasta, jonka mukaan, jos EIT katsoo sopimusta tai sen pöytäkirjoja loukatun ja jos sopimusvaltion lainsäädäntö sallii *loukkauksen seurausten korjaamisen*³² *vain osittain* (eli restituuio ei ole mahdollinen ainakaan täydellisenä, ”in integrum”), EIT:n on tarvittaessa myönnettävä loukatulle osapuolelle kohtuullinen (raha)hyvitys (just satisfaction). Sanamuoto ilmentää aidon restituuion periaatteellista

Reparations and Costs) 2.7.2004, tuomiolauselman k. 4.

²⁹ Näin muun muassa sen opin osalta, että valtio on vastuussa rikkomuksestaan riippumatta siitä, mikä valtio-orgaani rikkomukseen on syyllistynyt, ks. EUT: C-46/93 ja C-48/93 Brasserie du pêcheur 5.3.1996, tuomion k. 34.

³⁰ Julkisasiamies Légerin ratkaisuehdotus 8.4.2003 asiassa EUT: C-224/01 Köbler, k. 39. Asiallisesti samoin julkisasiamies Tesaaron ratkaisuehdotus 28.11.1995 em. asiassa Brasserie du pêcheur, k. 34. – Käytän artikkelissa esiintyvissä sitaateissa runsaasti kursivointia. Mainitsen erikseen, jos sama kursivointi on esiintynyt alkuperäistekstissä. Muutoin lukija voi olettaa, että kyseessä on itse lisäämäni kursivointi.

³¹ Vähätalo 2016 ja 2017.

³² Sopimuksen suomennoksessa käytetään vähemmän osuvaa termiä ”korvaus”. Englanninkielisessä sopimustekstissä puhutaan korjaamisesta (reparation). Havainnollisimmillaan 41 artiklan sanamuoto on ranskankielisenä: sopimusvaltion kansallinen oikeus ei mahdollista *loukkauksen seurausten täydellistä poistamista* (”le droit interne de la Haute Partie contractante ne permet d’effacer qu’imparfaitement les conséquences de cette violation”).

ensisijaisuutta rahahyvitykseen nähden.³³ Sopimusvaltion on hyvitettävä loukkauksen seuraukset rahallisesti siltä osin kuin *restitutio in integrum*-päämäärän tavoittaminen ei ole muutoin mahdollista.³⁴

Lisäksi EIS 46 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat *noudattamaan* EIT:n lopullista tuomiota jutuissa, joiden osapuolena ne ovat. Saman artiklan 2 kohdan mukaan EIT:n lopullinen tuomio toimitetaan ministerikomitealle, joka valvoo sen täytäntöönpanoa. Vaikka tuomion ”noudattamisen” merkityssisältöä ei ole sopimustekstissä tarkemmin eritelty, tämä ei tarkoita sitä, että loukkaustuomion seuraukset rajoittuisivat vain velvollisuuteen maksaa mahdollinen rahahyvitys. Jo EIS:n valmistelutöistä ilmenee tarkoitus ammentaa niistä kansainvälisen oikeuden periaatteista, jotka koskevat kansainvälisoikeudellisen loukkauksen seurauksia, sen sijaan, että todettu loukkaus jäisi vain leijumaan ilmaan eikä johtaisi sopimusvaltiosella mihinkään.³⁵ Loukkaustuomion katsotaankin vakiintuneesti – niin oikeuskirjallisuudessa³⁶, EIT:n oikeuskäytännössä³⁷ kuin EN:n ministerikomitean valvontakäytännössä³⁸ – aiheuttavan (mahdollisesti määrätyn rahahyvityksen maksamisen lisäksi) seuraavia velvollisuuksia tuomion kohteena olevalle valtiolle:

- velvollisuus *lopettaa loukkauksen aiheuttanut toiminta* (lopettamisvelvollisuus)
- velvollisuus *poistaa (korjata) loukkauksesta aiheutuneet seuraukset* eli asettaa valittaja niin pitkälle kuin mahdollista sellaiseen asemaan, jossa hän olisi (ollut) ilman loukkauksen tapahtumista (korjaamisvelvollisuus, *restitutio in integrum*)
- velvollisuus *estää samanlaisten loukkausten tapahtuminen vastaisuudessa* (esimerkiksi lainsäädäntömuutoksin)

Velvollisuuksien voidaan havaita vastaavan edellä yleisestä kansainvälisestä oikeudesta esitettyä. EIS:n järjestelmässä kahteen ensiksi mainittuun

³³ Ks. myös esim. Lambert 1999, s. 108; Loucaides 2008, s. 188; Sundberg 2011, s. 27.

³⁴ Ks. myös esim. Heikkilä 2016, s. 124.

³⁵ Report of the Committee of Experts of 16.3.1950, Collected Edition of the ’Travaux Préparatoires’, vol. IV, s. 45: ”Cette disposition est conforme au droit international en vigueur en matière de violation d’une obligation internationale par un Etat.” Ks. myös Kamminga 1999, s. 71; Polakiewicz 2001, s. 56; Hunt 2005, s. 26.

³⁶ Lambert 1999, s. 105 ss.; Ruedin 2009, s. 122 ss.; Heikkilä 2016, s. 108–174; Harris et al. 2018, s. 187–194.

³⁷ Esim. Scozzari and Giunta v. Italy [GC] 13.7.2000, k. 249; Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009, k. 85.

³⁸ Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements 10.5.2006, as amended on 18.1.2017, 6 kohta.

velvollisuuteen viitataan usein *valittajaa suoraan koskevinä toimenpiteinä* (individual measures), kun taas viimeksi mainittu velvollisuus toteutetaan *yleisillä toimenpiteillä* (general measures). Artikkelini teeman kannalta on merkityksellisintä tutkia korjaamisvelvollisuutta sekä ns. jatkuvien loukkausten osalta lisäksi lopettamisvelvollisuutta.

EIT on jo verrattain varhaisessa vaiheessa – ennen kuin se alkoi itse sisällyttää eräisiin tuomioihinsa määräyksiä tai lausumia sopiviksi katsomistaan täytäntöönpanotoimista (ks. tästä jakso 3.2) – identifioinut useita restitutiotoimia, jotka voivat toteuttaa *restitutio in integrum* -päämäärää kokonaan tai osittain. Näitä ovat esimerkiksi:

- oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä loukaten syntyneen lainvoimaisen tuomion purkaminen;³⁹
- omaisuuden suojaa loukaten riistetyn omaisuuden palauttaminen;⁴⁰
- laittoman vapaudenriiston keston tai oikeudenkäynnin liiallisen keston huomioon ottaminen rangaistusseuraamuksessa;⁴¹
- armahdus⁴².

Restituution ja rahahyvityksen välistä suhdetta arvioitaessa on välttämätöntä ottaa kantaa 41 ja 46 artiklan keskinäissuhteeseen. Jos EIT on myöntänyt 41 artiklan mukaisen hyvityksen – arvioidessaan, ettei valtion lainsäädäntö (tai loukkauksen luonne⁴³) mahdollista *restitutio in integrumia* – eikö tämä poista tarpeen arvioida enempien korjauskeinojen tarvetta? Toisin sanoen tarkoittaako rahahyvitys automaattisesti sitä, ettei tarvetta esimerkiksi tuomionpurulle EIS:n näkökulmasta enää ole? Näin ei näytä olevan. Asian ymmärtäminen vaatii lyhyttä historiallista katsausta.

Alkujaan EIT lykkäsi nykyistä huomattavasti useammin rahahyvityksen myöntämistä koskevan ratkaisun antamista myöhempään yhteyteen (ns. *Article 50* -tuomiot, sittemmin *Article 41* -tuomiot tai *Just Satisfaction* -tuomiot) siten, että sopimusvaltiolle jäi loukkauksen toteamisen jälkeen aikaa ryhtyä tarvittaviin toimiin loukkauksen seurausten korjaamiseksi. Esimerkiksi valittajalle vastaisen kansallisen tuomion purkaminen saatettiin katsoa korjauskeinoksi, jonka jälkeen rahahyvityksen määräämiselle ei ollut

³⁹ Esim. Piersack v. Belgium (Article 50) 26.10.1984, k. 11.

⁴⁰ Esim. Hentrich v. France 22.9.1994, k. 71.

⁴¹ Esim. Neumeister v. Austria (Article 50) 7.5.1974, k. 40; Eckle v. Germany (Article 50) 21.6.1983, k. 24.

⁴² Neumeister v. Austria (Article 50) 7.5.1974, k. 41.

⁴³ EIT irrottautui jo varhain ”kansallista lainsäädäntöä” koskevan viittauksen sananmukaisesta tulkinnasta. Se katsoi tuomioissa De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium (Article 50) [Plenary] 10.3.1972, k. 20, että myös silloin, kun *loukkauksen luonne* (eikä kansallinen lainsäädäntö) tekee restituution mahdottomaksi, rahahyvitys tulee kysymykseen.

enää perustetta.⁴⁴ Sittenmin erityisesti 1990-luvulla tapahtuneen Euroopan neuvoston laajentumisen myötä ja pitkälti prosessiekonomisista syistä EIT on alkanut pääsääntöisesti määrätä mahdollisen rahahyvityksen samalla kun loukkaus todetaan ja ainoastaan vähemmistöissä tapauksista lykätä korvausvaatimuksen käsittelyä.⁴⁵ Tätä on perustellusti pidetty epäloogisempana kuin sitä, että korvausasia jätettäisiin erikseen ratkaistavaksi tai annettaisiin seuraavan tyyppisiä vaihtoehtoja sisältäviä tuomiolauselmaa:⁴⁶

Claes et autres -tuomio (oikeudenmukainen oikeudenkäynti): ehdollinen määräys maksaa 15 500 euron hyvitys valittajille, mikäli heidän purkuhakemustaan ei hyväksyttäisi tai he eivät haluaisikaan hakea purkua;⁴⁷

Papamichalopoulos-, Brumarescu- ja Dacia S.R.L. -tuomiot (omaisuudensuoja): määräys kiinteistön palauttamisesta sekä toissijainen määräys korvausten maksamisesta, jos mainittu palauttaminen (restituutio) ei toteutuisi.⁴⁸

Ruedin esittää väitöskirjassaan kannanoton, jonka mukaan rahahyvityksen määrääminen lakkauttaa oikeuden muuhun reparaatioon, jos EIT on nimenomaisesti tutkinut ja todennut (joko yhdessä yhtenäisessä tuomiossa tai Article 41 -tuomion yhteydessä), että *restitutio in integrum* on kansallisessa oikeudessa mahdoton. Hän kuitenkin toteaa, ettei EIT yleensä tee tällaista tarkastelua, jolloin rahahyvityksen maksaminen ei välttämättä vapauta velvollisuudesta muihin korjauskeinoihin.⁴⁹ Sundberg näkee asian pitkälti samoin.⁵⁰ Muutoinkin näyttää vallitsevan varsin laaja konsensus siitä, ettei EIT:n määräämä rahahyvitys sinänsä vapauta sopimusvaltiota arvioimasta – ministerikomitean valvonnassa – tarvitaanko valittajan tapauksessa vielä muita keinoja, jotta *restitutio in integrum* toteutuu täysimääräisesti.⁵¹ EIT itsekin toteaa vakiintuneesti seuraavaa:

⁴⁴ Piersack v. Belgium (Article 50) 26.10.1984, k. 6 ja 11; Windisch v. Austria (Article 50) 28.6.1993, k. 11 ja 14; Schuler-Zraggen v. Switzerland (Article 50) 31.1.1995, k. 14.

⁴⁵ Tästä kehityskulusta ks. Sundberg 2011, s. 30–31, 35 ja 39–40. Ks. myös Sundberg 2009, s. 474.

⁴⁶ Lambert-Abdelgawad 2006, s. 227 ja 241; Lambert-Abdelgawad 2014, s. 121–125.

⁴⁷ Claes et autres c. Belgique 2.6.2005, tuomiolauselman k. 5(a).

⁴⁸ Papamichalopoulos and Others v. Greece (Article 50) 31.10.1995, tuomiolauselman k. 2–3; Brumarescu v. Romania (Article 41) [GC] 23.1.2001, tuomiolauselman k. 1–2; Dacia S.R.L. v. Moldova (Just Satisfaction) 24.2.2009, tuomiolauselman k. 1(a)–1(b).

⁴⁹ Ruedin 2009, s. 180–181. Samassa yhteydessä hän muistuttaa, että velvollisuus lopettaa loukkauksen aiheuttanut toiminta on joka tapauksessa vielä oma erillinen velvollisuutensa.

⁵⁰ Sundberg 2004, s. 1518 ja 1524–1525; Sundberg 2011, s. 39.

⁵¹ Vandenhoele 2005, s. 107; Birsan 2007, s. 21; Heikkilä 2016, s. 136–137. – Vrt. Verhoeven 1984, s. 290, jossa vielä puolletaan pikemminkin käsitystä, jonka mukaan EIT:n määräämä hyvitys lakkauttaa oikeuden lisäreparaatioon.

”The State Party in question will be under an obligation *not just to pay* those concerned the sums awarded by way of just satisfaction, *but also to take individual and/or, if appropriate, general measures in its domestic legal order to put an end to the violation found by the Court and to redress the effects, the aim being to put the applicant, as far as possible, in the position he would have been in had the requirements of the Convention not been disregarded.*”⁵²

Tähän lopputulokseen johtaa osaltaan myös se tosiseikka, että EIT ei pysty toimimaan vahingonkorvauskanteita käsittelevien kansallisten tuomioistuinten tavoin. EIT:n korvausharkinta on yleensä väistämättä melko summaarista ja kohtuusperusteista.⁵³ Tähänkin nähden olisi mielestäni vaarallista kategorisesti tuudittautua EIT:n määräämän korvauksen riittävyteen.

EIS 41 artiklan mukaisen rahahyvityksen ja ylimääräisen muutoksenhaun suhteeseen on otettu kantaa kansallisten tuomioiden purkamista koskevassa EN:n ministerikomitean suosituksessa Rec(2000)2.⁵⁴ Suosituksen mukaan sopimusvaltioiden tulisi varmistaa kansallisessa lainsäädännössään purkumahdollisuus EIT:n loukkaustuomion johdosta silloin, kun loukkauksen uhri ”continues to suffer very serious negative consequences because of the outcome of the domestic decision at issue, *which are not adequately remedied by the just satisfaction* and cannot be rectified except by re-examination or reopening”. Lisäksi edellytetään, että kansallinen tuomio on materiaalisesti ristiriidassa EIT:n tuomion kanssa tai että kansallista tuomiota rasittaa niin vakava menettelyvirhe, että oikeudenkäynnin lopputuloksen oikeellisuudesta jää vakava epäily. Siteeratun kohdan valossa näyttää siltä, että mahdollista velvollisuutta purkuun on arvioitava tapauskohtaisesti ottaen huomioon erityisesti kansallisen tuomion voimassa pysymisestä johtuvien kielteisten seurausten laatu ja se, missä määrin EIT:n mahdol-

⁵² Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009, k. 85. Asiallisesti samoin myös esim. Scozzari and Giunta v. Italy [GC] 13.7.2000, k. 249. Ensiksi mainitun tuomion kohdassa 86 EIT myös viittaa siihen ILC-artikloista ilmenevään periaatteeseen, että restitutio on kompensatioon nähden ensisijainen keino, josta voidaan kuitenkin poiketa sen ollessa mahdoton tai suhteettoman hankala toteuttaa.

⁵³ Kuten Laffranque (2014, s. 110) tiivistää: ”Just satisfaction is not a right, it is the Court’s discretion.” Hän myös erittelee eri hyvitysmuotoja koskevaa harkintaa siten, että *non-pecuniary damage* -korvaukset ovat usein ”uniform lump sums... on an equitable basis, generally without any explanation of its quantification or more than brief reasoning” (s. 84) ja *pecuniary damage* -korvaukset edellä mainittua tarkemmin määrittäviä (s. 83). – Ks. EIT:n varsin laajasta harkintavallasta korvausten määrän sekä niiden myöntämisen / myöntämättä jättämisen suhteen myös Pellonpää 1999, s. 112–113.

⁵⁴ Recommendation No. R (2000) 2 of the Committee of Ministers to member states on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgments of the European Court of Human Rights, 19.1.2000, jäljempänä Rec(2000)2.

lisesti määräämä rahahyvitys kykenee korjaamaan seurauksia (ja onko EIT:n määräämän korvauksen kohde edes sama kuin loukkauksen niiden seurausten, joiden korjaamiseksi valittaja hakee purkua).⁵⁵

Menettelyvirheiden tapauksessa on tyypillistä, että EIT jättää (ainakin) *aineellista vahinkoa* koskevan korvauksen (pecuniary damage) määräämättä vedoten siihen, ettei EIT voi spekuloida, millaiseksi kansallisen oikeudenkäynnin lopputulos olisi muodostunut 6 artiklaa noudattavassa oikeudenkäynnissä.⁵⁶ Tällaisessa tapauksessa onkin ilmiselvää, ettei mahdollinen *aineettomasta vahingosta* määrätty korvaus (non-pecuniary damage) vapauta sopimusvaltiota arvioimasta purun tarvetta. Lisäksi näkisin, että vaikka molempien lajisia korvauksia olisi määrätty, tämäkään ei automaattisesti vapauta arvioimasta tuomionpurun tarvetta, jos valittaja esimerkiksi kärsii edelleen vakavista seurauksista vankeusrangaistuksen jatkumisen tai rikosrekisterimerkinnästä aiheutuvien haittojen muodossa. Oikeuskäytännöstä on tehty seuraava havainto liittyen rahahyvityksen ja sellaisten perustelulausumien suhteeseen, joissa EIT toteaa tuomionpurun olevan lähtökohtaisesti sopiva tapa korjata 6 artiklan loukkaus: ”[T]he Court imposes *cumulatively* just satisfaction and the retrial clause in the vast majority of [such] cases.”⁵⁷ Tietenkään myöskään vakiintunutta korvausvaatimuksen hylkäyslausumaa ”finding of a violation constitutes in itself sufficient just satisfaction” ei tule lukea niin, että se vapauttaisi reparaatiovelvollisuudesta (kompensaatiosta ja/tai restitutiosta) tuomion täytäntöönpanossa.⁵⁸

Joka tapauksessa *velvollisuus lopettaa sopimusta loukkaava toiminta* on olemassa itsenäisesti, riippumatta mahdollisesti määrätystä rahahyvi-

⁵⁵ Samaa ajattelua ilmentää – joskin kansallisten tuomioistuinten harkintavaltaa huomattavasti enemmän korostaen – puheena olevan suosituksen selitysmuistion k. 16: ”In cases of re-examination or reopening, in which the Court has awarded some just satisfaction, the question of whether, and if so, how it should be taken into account will be within the discretion to the competent domestic courts or authorities taking into account the specific circumstances of each case.”

⁵⁶ Esim. Ibrahim Gürkan v. Turkey 3.7.2012, k. 25–26; Gyuleva v. Bulgaria 9.6.2016, k. 54–55. Ks. myös Pellonpää 1999, s. 114–115.

⁵⁷ Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2) [GC] 11.7.2017, tuomari Pinto de Albuquerque ym. eriävän mielipiteen k. 14.

⁵⁸ Ks. myös esim. Somogyi v. Italy 18.5.2004, k. 85–86, jossa puheena olevan vakiolausuman jälkeen ”samaan hengenvetoon” viitataan tuomionpurun tarpeellisuuteen: ”... The finding of a violation constitutes in itself sufficient just satisfaction ... the most appropriate form of redress would, in principle, be trial de novo or the reopening of the proceedings ...”. Ks. myös Cabral v. the Netherlands 28.8.2018, k. 43: ”The Court concludes that reopening of the proceedings is the most appropriate form of redress for the established violation of the applicant’s rights, should he request it, given that it is capable of providing *restitutio in integrum* as required under Article 41 of the Convention. *Therefore*, the finding of a violation constitutes sufficient just satisfaction in the present case.”

tyksestä ja kansallisessa oikeudessa olevista mahdollisuuksista. Toisaalta lopettamisvelvollisuus soveltuu vain tilanteissa, joissa loukkaus jatkuu edelleen. Korjaamis- ja lopettamisvelvollisuuksien keskinäissuhteisiin sekä jatkuvan loukkauksen määritelmään palataan jaksossa 4.

3 EIT:N JA MINISTERIKOMITEAN ROOLEISTA

3.1 Aluksi

Yleisten kansainvälisoikeudellisten lähtökohtien mukaisesti valtioilla on niin kansainvälisen sopimuksen noudattamisessa kuin loukkaustilanteen oikaisussa periaatteessa vapaus niiden konkreettisten keinojen valintaan, joilla sopimuksen edellyttämä tila saavutetaan – lopputulos ratkaisee. Toisaalta kansainvälisten tuomioistuinten tuomioissa yksilöityjä velvollisuuksia on noudatettava.⁵⁹ Noudattamisen on tapahduttava valtiosopimus oikeutta koskevassa Wienin yleissopimuksessa (Wienin yleissopimus, SopS 33/1980) tarkoitettulla tavalla vilpittömässä mielessä (in good faith).⁶⁰ EIS:n järjestelmässä nämä lähtökohdat tiivistetään EIT:n vakiintuneessa lausumassa seuraavasti:

“Furthermore, *subject to monitoring by the Committee of Ministers*, the respondent State *remains free to choose the means by which it will discharge its legal obligation* under Article 46 of the Convention, *provided that such means are compatible with the conclusions set out in the Court’s judgment.*”⁶¹

Lausuma ilmentää eräänlaista pyhää kolminaisuutta. *Valtion* on täytettävä tuomion noudattamista koskevat velvollisuutensa. Sillä on lähtökohtaisesti vapaus keinojen valintaan, mutta keinojen on noudatettava *EIT:n tuomiosta ilmeneviä päätelmiä*. Lisäksi EIS:n järjestelmässä *ministerikomitealla* on toimivalta valvoa tuomion täytäntöönpanoa.

Tässä pääluvussa tutkitaan EIT:n ja ministerikomitean rooleja EIT:n tuomion täytäntöönpanossa erityisesti tuomionpurkua silmällä pitäen. Kan-

⁵⁹ Lambert 1999, s. 101 ss.; Ruedin 2009, s. 87.

⁶⁰ Lambert 1999, s. 103–105; Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009, k. 87 ja siinä viitatus Wienin yleissopimuksen kohdat; Ilgar Mammadov v. Azerbaijan [GC] 29.5.2019, k. 149 ja 214.

⁶¹ Esim. Scozzari and Giunta v. Italy [GC] 13.7.2000, k. 249; Bochan v. Ukraine (no. 2) [GC] 5.2.2015, k. 34. – Eräissä tuomioissa ”...provided that such means are compatible with the *conclusions and spirit* set out in the Court’s judgment” (Emre v. Switzerland (No. 2) 11.10.2011; Ilgar Mammadov v. Azerbaijan [GC] 29.5.2019, k. 149 ja 195).

sallista tasoa on perusteltua tarkastella vasta sitten (jakso 6), kun EIT:n ja ministerikomitean roolien tarkastelua on täydennetty tuomionpurun roolia ja ongelmia koskevilla havainnoilla (jaksot 4–5).

3.2 EIT:n rooli

Euroopan ihmisoikeussopimusta valmisteltaessa käytiin runsaasti keskustelua siitä, millaisiin toimenpiteisiin EIT:n tulisi voida velvoittaa valtio loukkauksen toteamisen yhteydessä. Eräissä luonnoksissa suunniteltiin melko pitkällekin meneviä valtuuksia.⁶² Kun maltillisempi kanta voitti, syntyi pitkäksi aikaa sellainen käsitys, ettei EIT:lla ole toimivaltaa lausua mistään muista korjauskeinoista kuin rahallisesta hyvityksestä. EIT itsekin omaksui jo varhain luonnehdinnan, jonka mukaan sen tuomiot ovat lähinnä toteavia, ”essentially declaratory”⁶³, eli niissä vahvistetaan, onko loukkaus käsillä, ja määrätään mahdollisesta rahahyvityksestä ja kulukorvauksesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei *EIS:n muodostama normijärjestelmä* olisi koko historiansa ajan kyennyt edellyttämään valtioilta muutakin kuin vain mahdollisen rahahyvityksen maksamista.⁶⁴ Tässä jaksossa käsitelen vain sitä, miten *EIT:n itsensä rooli* on vuosien varrella kehittynyt aktiivisemmaksi ja miten sopimusvaltioiden harkintamarginaali tuomioiden täytäntöönpanossa on samalla mahdollisesti kaventunut.

EIT kieltäytyi aina 1990-luvun puoliväliin asti asettamasta tuomioisinaan muita kuin rahallisia velvoitteita.⁶⁵ Esimerkiksi vielä 1990-luvun alkupuolella EIT totesi johdonmukaisesti, ettei sillä ole toimivaltaa vaatia valtiolta lainvoimaisten tuomioiden purkamista.⁶⁶ 1990-luvun jälkipuolisko ja 2000-luvun alku olivat voimakasta muutoksen aikaa.⁶⁷ Lähtölaukauksena

⁶² Ks. Shelton 2015, s. 206–208. Ks. myös Schabas 2015, s. 830–833.

⁶³ Esim. *Marckx v. Belgium* [Plenary] 13.6.1979, k. 58.

⁶⁴ Ks. myös Frowein 2007, s. 262: ”However, it was also clear from the very beginning that the binding force of a judgment is not limited to the payment of satisfaction.”

⁶⁵ Shelton 2015, s. 211–212 ja 385–387. Oikeuskäytännöstä ks. esim. *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium* (Article 50) 18.10.1982, k. 13; *Airey v. Ireland* 9.10.1979, k. 26.

⁶⁶ *Saïdi v. France* 20.9.1993, k. 47; *Pelladoah v. the Netherlands* 22.9.1994, k. 44.

⁶⁷ Muutosten taustasyistä kuten EN:n laajentumisesta ja systemaattisten loukkausten yleistymisestä ks. esim. Shelton 2015, s. 211–213. Individual measures -täytäntöönpanolausumien (yksilöä suoraan koskevat toimet) osalta merkitystä on Sheltonin mukaan (s. 385) ollut myös 11. lisäpöytäkirjalla, joka toi yksilölle oikeuden saattaa asian suoraan ihmisoikeustuomioistuimen käsittelyyn ja joka siten vahvisti yksilön asianosaisasemaa valituksen käsittelyssä. Tämän johdosta tuli Sheltonin mukaan luontevaksi, että EIT laajensi valittajan hyväksi myönnettävien reparaatiokeinojen palettia. Vrt. tältä osin aiempaan oikeustilaan esim. tuomari Moslerin täydentävä äänestyslausunto asiassa *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium* (Article 50) [Plenary] 10.3.1972, k. 3.

siinä oikeuskäytännössä, jossa EIT:n rooli sopivista täytäntöönpanokeinoista lausumisessa (jäljempänä *täytäntöönpanolausumat*) on muuttunut, voidaan pitää vuonna 1995 annettua Papamichalopoulos-tuomiota⁶⁸.⁶⁹ EIT määräsi tuomiolauselmassa valtion joko palauttamaan omaisuuden tai, jos tämä ei onnistuisi, suorittamaan sen arvoa vastaavan rahahyvityksen. Jo vuotta aiemmassa tuomiossa vastaavanlainen lausuma oli sisällytetty tuomion perusteluihin.⁷⁰ Omaisuudensuojaa koskevista ratkaisuista käytäntö laajeni muihinkin asiaryhmiin, kuten vapaudenriistoa koskeviin asioihin. Vuonna 2004 annetussa suuren jaoston Assanidze-tuomiossa EIT määräsi valtion huolehtimaan valittajan vapauttamisesta niin pian kuin mahdollista – sen lisäksi, että valittajalle määrättiin rahahyvytys jo kärsitystä vapaudenmenetyksistä.⁷¹

EIT antaa täytäntöönpanolausumia useimmiten perusteluissa – joko 41 tai 46 artiklaa koskevien perusteluosuuksien yhteydessä – ja harvemmissä tapauksissa tuomiolauselmassa. EIT on perustellut lausumien käyttöä muun muassa seuraavasti:

”However, with a view to *helping the respondent State to fulfil its obligations under Article 46*, the Court may seek to indicate the type of individual and/or general measures that might be taken in order to put an end to the situation it has found to exist.”⁷²

”In other exceptional cases, *the nature of the violation found may be such as to leave no real choice as to the measures required to remedy it* and the Court may decide to indicate only one such measure.”⁷³

EIT katsoo siten olevansa toimivaltainen antamaan täytäntöönpanolausumia ilman EIS:n nimenomaista valtuutusta tähän.⁷⁴

⁶⁸ Papamichalopoulos and Others v. Greece (Article 50) 31.10.1995. Myöhemmänä niin ikään omaisuudensuojaa koskevana esimerkkinä ks. Brumarescu v. Romania (Article 41) [GC] 23.1.2001.

⁶⁹ Buyse 2008, s. 14; Shelton 2015, s. 212 ja 307.

⁷⁰ Hentrich v. France 22.9.1994, k. 71: ”[T]he best form of redress would in principle be for the State to return the land.”

⁷¹ Assanidze v. Georgia [GC] 8.4.2004, k. 199, 202–203 ja tuomiolauselman k. 14. Ks. muita esimerkkejä Cremer 2014, s. 41.

⁷² Stanev v. Bulgaria [GC] 17.1.2012, k. 255.

⁷³ Öcalan v. Turkey [GC] 12.5.2005, k. 116.

⁷⁴ Cremer (2014, s. 55–57) on esittänyt tällaisen toimivallan tueksi sen seikan, että dynaamis-evoluutiivista tulkintaa voidaan – kansainvälisessä oikeudessa hyväksytyjen tulkinta-periaatteiden rajoissa – harjoittaa myös menettelyllis-institutionaalisten seikkojen, ei vain aineellisten ihmisoikeusmääräysten suhteen. Hän (ibid.) ja Sicilianos (2014, s. 306–313) viittaavat Wienin yleissopimuksen 31(3)(b) artiklaan, jonka mukaan valtiosopimuksen tulkinnaissa otetaan huomioon sopimusta sovellettaessa noudatettu myöhempi käytäntö,

Tässä yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista laajasti esitellä erilaisia täytäntöönpanolausumien lajeja.⁷⁵ Keskityn seuraavassa tuomionpurkua koskeviin lausumiin, minkä jälkeen arvioin vielä eräitä yleisiä näkökohtia lausumien eduista ja haitoista. Tuomionpurkua koskevat lausumat saivat alkunsa turkkilaisista tuomioistuimen puolueettomuutta koskevista loukkauksista. Ensimmäinen tällainen ns. ”reopening-lausuma” sisältyi Gençel-tuomioon vuonna 2003. Kyseisessä asiassa valittaja oli tuomittu pitkään vankeusrangaistukseen tuomioistuimessa, joka ei ollut 6 artiklan edellyttämällä tavalla riippumaton ja puolueeton. EIT totesi tuomion perusteluissa, että sopivin keino loukkauksen hyvittämiseen olisi tarjota valittajalle uusi oikeudenkäynti riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa.⁷⁶ Lausuman käyttö sai pian jatkoa paitsi samanlaista loukkausta koskevissa,⁷⁷ myös eräissä muunlaisissa 6 artiklan loukkauksissa, kuten: tuomioistuimen perustuminen lakiin⁷⁸, tuomioistuimeen pääsy⁷⁹, syytetyn oikeus osallistua oikeudenkäyntiin⁸⁰ tai tulla kuulluksi henkilökohtaisesti⁸¹, syytetyn oikeus kuulustella syyttäjän todistajia⁸², oikeus saada yksityiskohtainen tieto syytteiden sisällöstä ja riittävästi aikaa puolustuksen valmisteluun⁸³, oikeudenkäynnin kontradiktorisuus ja equality of arms -periaate⁸⁴ sekä oikeus käyttää avustajaa⁸⁵.

HUDOC-tietokannasta voi havaita, että reopening-lausumia sisältyy jo muutamaan sataan tuomioon. Vaikka moni niistä koskee Turkkiä, myös

joka osoittaa osapuolten välisen yhteisymmärryksen sopimuksen tulkinnasta. Heidän mukaansa EIS:n sopijapuolet näyttävät erityisesti ministerikomitean puitteissa toimiessaan hyväksyneen EIT:n uuden käytännön. – Itse painottaisin myös sitä artikkelin alussa ilmi tuotua näkökohtaa, että *international law of state responsibility* ei kansainvälisen oikeuden lohkona ja normikokonaisuutena tyhjene yksittäisen yleissopimuksen sanamuotoihin. Siinä hahmotellaan vakiintuneesti tiettyjä velvollisuuksia, joihin valtion on loukkauksen johdosta ryhdyttävä. Olisi erikoista, jos kansainvälinen ihmisoikeustribunaali ei saisi tässä suhteessa ohjata loukkaukseen syyllistyneitä valtioita.

⁷⁵ Ks. näistä esim. Leach 2013; Cremer 2014, s. 40 ss.; Laffranque 2014, s. 98 ss.; Sicilianos 2014, s. 287–301; Reid 2015, s. 1096–1100; Heikkilä 2016, s. 80–84; Mowbray 2017.

⁷⁶ Gençel c. Turquie 23.10.2003, k. 27.

⁷⁷ Esim. Tahir Duran c. Turquie 29.1.2004, k. 23; Öcalan v. Turkey [GC] 12.5.2005, k. 210.

⁷⁸ Ilatovskiy v. Russia 9.7.2009, k. 49

⁷⁹ Kostadin Mihaylov v. Bulgaria 27.3.2008, k. 60.

⁸⁰ Somogyi v. Italy 18.5.2004, k. 86; R.R. c. Italie 9.6.2005, k. 76; Sejdovic v. Italy [GC] 1.3.2006, k. 126.

⁸¹ Spinu c. Roumanie 29.4.2008, k. 82; Moreira Ferreira c. Portugal 5.7.2011, k. 41.

⁸² Bracci c. Italie 13.10.2005, k. 75; Vaturi c. France 13.4.2006, k. 63.

⁸³ Drassich c. Italie 11.12.2007, k. 46; Mattei c. France 19.12.2006, k. 51.

⁸⁴ Ünel c. Turquie 27.5.2008, k. 55.

⁸⁵ Salduz v. Turkey [GC] 27.11.2008, k. 72.

esimerkiksi useita Länsi-Euroopan maita on joukossa. Suomea koskeviin tuomioihin lausumia ei ole sisältynyt silloinkaan, kun valittaja on nimenomaisesti pyytänyt tällaisia mainintoja.⁸⁶ Reopening-lausumat liittyvät ennen kaikkea 6 artiklan loukkauksiin. Useimmiten kyseessä on ollut rikosprosessi⁸⁷, mutta lausumaa on käytetty myös hallintoprosessissa⁸⁸ ja siviiliprosessissa⁸⁹. EIT on lausunut vastaavan lähestymistavan sopivan myös rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta koskevan 7 artiklan vastaisiin rikostuomioihin,⁹⁰ ja se on saattanut käyttää lausumaa myös omaisuuden suojan loukkauksissa⁹¹. Lausumat on yleensä muotoiltu jommallakummalla seuraavista tavoista:

sopivin keino loukkauksen korjaamiseen olisi (lähtökohtaisesti) purku;⁹²
purku olisi (lähtökohtaisesti) *sopiva* keino loukkauksen korjaamiseen.⁹³

EIT on ollut korostetun varovainen sisällyttämään purkamista koskevaa määräystä *tuomiolauselmaan*, ja tällaisia tapauksia onkin löydettävissä vain kourallinen.⁹⁴ Tälle kouralliselle on vaikea löytää mitään sellaista yhteistä nimittäjää, joka erottaisi ne muista 6 artiklan loukkausta koskevista tuomioista. Pikemminkin tuomiolauselmaan sisällytetyt reopening-määräykset voitaneen nähdä eräänlaisina tuomioistuimen 1. ja 3. jaostoon – ja

⁸⁶ Ks. *Natunen v. Finland* 31.3.2009, k. 56–58; *Kari-Pekka Pietiläinen v. Finland* 22.9.2009, k. 37–39.

⁸⁷ Rikosprosessissa lausumaa on voitu käyttää riippumatta siitä, liittyykö 6 artiklan loukkaus ensi sijassa tuomioistuimenmenettelyyn vai esimerkiksi esitutkintaan (ks. esim. *Salduz v. Turkey* [GC] 27.11.2008, k. 72).

⁸⁸ Esim. *Yanakiev v. Bulgaria* 10.8.2006, k. 90; *Mehmet and Suna Yiğit v. Turkey* 17.7.2007, k. 47.

⁸⁹ Esim. *Cudak v. Lithuania* [GC] 23.3.2010, k. 79; *Vojtěchová v. Slovakia* 25.9.2012, k. 27 ja 48; *Tence v. Slovenia* 31.5.2016, k. 43.

⁹⁰ *Dragotoniou et Militaru-Pidhorni c. Roumanie* 24.5.2007, k. 55.

⁹¹ *Trgo v. Croatia* 11.6.2009, k. 75; *Brezovec v. Croatia* 29.3.2011, k. 79.

⁹² Esim. *Somogyi v. Italy* 18.5.2004, k. 86; *Baltiņš v. Latvia* 8.1.2013, k. 73.

⁹³ *Öcalan v. Turkey* [GC] 12.5.2005, k. 210; *Sejdovic v. Italy* [GC] 1.3.2006, k. 126; *Cudak v. Lithuania* [GC] 23.3.2010, k. 79.

⁹⁴ Tuomiolauselmaan rajattu sanahaku HUDOC-tietokannassa hakusanoilla reopen, reopening, rouvrir ja réouverture tuottaa 7 hakutulosta (tarkastelupäivä 23.4.2019). Varsinaiset reopening-määräykset sisältyvät tapauksiin *Lungoci c. Roumanie* 26.1.2006, *Iosif et autres c. Roumanie* 20.12.2007, *Maksimov v. Azerbaijan* 8.10.2009, *T.Ç. et H.Ç. c. Turquie* 26.7.2011 ja *Ajdaric v. Croatia* 13.12.2011. Kaikkien tuomioiden perusteluista ilmenee, että kansallisessa oikeudessa oli säädetty tuomionpurusta EIT:n toteaman loukkauksen perusteella. – Ks. lisäksi *Ateş Mimarlık Mühendislik A.Ş. v. Turkey* 25.9.2012, tuomiolauselman k. 6(a), jossa reopening-lauseke on muotoiltu pikemminkin suositukseksi, sekä *Claes et autres c. Belgique* 2.6.2005, tuomiolauselman k. 5(a), jossa purkaminen ja rahahyvitys on mainittu keskenään vaihtoehtoisina velvollisuuksina.

tiettyyn ajanjaksoon – liittyvinä erityistapauksina.⁹⁵ EIT:n suuri jaosto ei ole sisällyttänyt reopening-lausumia tuomiolauselmaan, ja suuri jaosto totesi vuosina 2009 ja 2017, ettei EIT:lla ole toimivaltaa antaa sitovaa purkamismääräystä.⁹⁶ Lisäksi on tapauksia, joissa tuomiolauselmassa ei ole lausuttu tuomionpurusta tai uudesta oikeudenkäynnistä sinänsä, vaan toimista, jotka voivat *de facto* edellyttää tuomion lainvoiman syrjäyttämistä. Esimerkiksi suuren jaoston vuonna 2009 antamassa Scoppola (no. 2) -tuomiossa Italia velvoitettiin korvaamaan 7 artiklaa loukaten tuomittu elinkautinen vankeusrangaistus lievemmillä seuraamuksella, minkä voidaan lähtökohtaisesti olettaa edellyttävän myös ratkaisun lopullisuuteen puuttumista.⁹⁷ Samasta näkökulmasta voidaan tarkastella myös Oleksandr Volkov -tuomiota, jossa määrättiin, että lainvoimaisesti erotettu korkeimman oikeuden tuomari oli mahdollisimman pian palautettava virkaansa.⁹⁸

Ulkopuolisen on vaikea ennustaa, milloin EIT sisällyttää tuomionpurkua koskevan – siihen ohjaavan tai velvoittavan – lausuman tuomioonsa. Täytäntöönpanolausumia koskevaa käytäntöä on ylipäänsä kritisoitu epäjohdonmukaisuudesta.⁹⁹ Ruedin katsoo, että EIT näyttäisi edellyttävän purkua silloin, kun sopimusvaltion oikeus mahdollistaa tämän ja kun lisäksi juuri tuomionpurku vaikuttaa keinolta, jolla valittaja voidaan saattaa niin pitkälle kuin mahdollista tilanteeseen, jossa hän olisi ilman loukkausta. Toisin kuin ministerikomitea, EIT välttää Ruedinin mukaan lausumasta purkamisesta silloin, kun mahdollisuus tähän puuttuu kansallisesta oikeudesta.¹⁰⁰ Toisaalta EIT:n käytännöstä löytyy tapauksia, joissa puuttuvan purkumahdollisuuden luontiin on voimakkaasti kannustettu.¹⁰¹

Täyttä selvyyttä ei ole myöskään täytäntöönpanolausumien mahdollisesta oikeudellisesta velvoittavuudesta silloin, kun lausumat sijoitetaan – tyyppil-

⁹⁵ Tätä päätelmää tukee myös silloisten 1. jaoston tuomareiden Malinverni ja Spielmann sinnikäs pyrkimys saada reopening-lausumia tuomiolauselmaan useissa 6 artiklan loukkausta koskevissa asioissa. Useimmiten tuomarit jäivät tässä suhteessa vähemmistöön. Ks. tätä koskevista eriävistä mielipiteistä kootusti esim. sanottujen tuomareiden eriävä mielipide asiassa Vusic v. Croatia 1.7.2010, alaviite 1.

⁹⁶ Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009, k. 89; Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2) [GC] 11.7.2017, k. 48. Jälkimmäiseen tuomioon liittyvässä tuomari Pinto de Albuquerque ym. eriävässä mielipiteessä tämä kuitenkin kiistetään (k. 11) viittaamalla eräisiin vastasuuntaisiin jaostoratkaisuihin.

⁹⁷ Scoppola v. Italy (no. 2) [GC] 17.9.2009, tuomiolauselman k. 6(a).

⁹⁸ Oleksandr Volkov v. Ukraine 9.1.2013, tuomiolauselman k. 9.

⁹⁹ Ks. esim. Donald 2017; Lambert-Abdelgawad 2018, s. 327; Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2) [GC] 11.7.2017, tuomari Pinto de Albuquerque ym. eriävä mielipide, k. 18 ja tuomari Kuriksen ym. eriävä mielipide, k. 2.

¹⁰⁰ Ruedin 2009, s. 161.

¹⁰¹ Laska and Lika v. Albania 20.4.2010, k. 76–77; Tence v. Slovenia 31.5.2016, k. 43. Ks. myös Leach 2013, s. 152.

lisempään tapaan – vain *perusteluihin* eikä tuomiolauselmaan.¹⁰² Vallalla on yleisen kansainvälisen oikeuden mukainen kanta, jonka mukaan ainoastaan tuomiolauselma saa juridis-muodollisessa mielessä sitovuuden.¹⁰³ Toisaalta tuomiolauselma on kiinteästi sidoksissa perusteluihin, koska esimerkiksi loukkauksen luonne ei yksinomaan tuomiolauselmaa tarkastelemalla avaudu kunnolla.¹⁰⁴ Vuonna 2017 annettu suuren jaoston Moreira Ferraira (no. 2) -tuomio toi esille EIT:n sisällä vallitsevat eriävät näkemykset perusteluihin sijoitettujen täytäntöönpanolausumien sitovuudesta. Tuomari Pinto de Albuquerque katsoi eriävässä mielipiteessään, johon kuusi muuta tuomaria yhtyi, että perusteluihin sisältyvillä täytäntöönpanolausumilla olisi suoraan ”the same legal force” kuin tuomiolauselmaan sisältyvillä.¹⁰⁵ Enemmistö vältti ottamasta asiaan aivan eksplisiittistä kantaa, mutta ainakaan kyseisen tapauksen taustalla ollutta melko väljää reopening-klausuulia ei pidetty sitovana.¹⁰⁶ Ruedin ja Lambert ovat katsoneet, että perusteluihin sijoitetut täytäntöönpanolausumat *de facto* kaventavat sopimusvaltioiden harkintavaltaa täytäntöönpanokeinojen valinnassa.¹⁰⁷

Omalta osaltani olisin sitä mieltä, että kun sopimusvaltioilla joka tapauksessa on EIS 46 artiklan mukaiset täytäntöönpanovelvollisuudet – esimerkiksi velvollisuus tarjota valittajalle *restitutio in integrum* – olisi vaikeaa olla antamatta oikeudellista merkitystä sille, että EIT itse on tuomionsa perusteluissa lausunut käsityksensä sopivimmasta keinosta *restitutio in integrum* -päämäärän saavuttamiseksi. Perusteluihin sisältyvä lausuma ei ehkä itsessään saa sitovuutta, mutta lausuma heijastaa EIT:n tuomion täytäntöönpanoa ohjaavaan normatiiviseen kenttään epäilemättä vahvan leimansa. Esittäisin, että huomiota kannattaa kiinnittää ennen muuta siihen, *mitä täytäntöönpanolausumassa itse asiassa sanotaan ja kuinka vahvasti*.

Kiistattomana voidaan pitää sitä, että tuomiolauselmaan sisältyvät täytäntöönpanolausumat ovat oikeudellisesti velvoittavia – tällaisen lausuman noudattamisesta eivät voine poiketa sen enempää ministerikomitea valvojan roolissaan kuin etenäkään sopimusvaltiot täytäntöönpanotehtävässään.¹⁰⁸

Väärinkäsitysten välttämiseksi on syytä korostaa, ettei EIT ole milloinkaan antanut ymmärtää, että tuomionpurkuun olisi loukkaustuomion jälkeen aina

¹⁰² Tästä vallitsevan epäselvyyden tuo esiin esim. Donald 2017.

¹⁰³ Esim. Ruedin 2009, s. 111; Heikkilä 2016, s. 102; Harris et al. 2018, s. 172.

¹⁰⁴ Ruedin 2009, s. 111; Heikkilä 2016, s. 102–103.

¹⁰⁵ Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2) [GC] 11.7.2017, mainitun eriävän mielipiteen k. 17.

¹⁰⁶ Tuomion k. 92–93.

¹⁰⁷ Lambert 1999, s. 148; Ruedin 2009, s. 93.

¹⁰⁸ Ks. myös Cremer 2014, s. 46; Sicilianos 2014, s. 301; Heikkilä 2016, s. 85.

ryhdyttävä. EIT totesi vuonna 2009 annetussa suuren jaoston ratkaisussa, ettei purkamista tulisi nähdä itsetarkoituksena, vaan yhtenä – joskin olennaisen tärkeänä – keinona EIT:n tuomioiden täytäntöönpanossa.¹⁰⁹ Mitä tulee erityisesti 6 artiklan loukkausta koskeviin reopening-lausumiin, suuri jaosto kiteytti vuoden 2017 *Moreira Ferraira* -tuomiossa EIT:n noudattamat periaatteet seuraavasti:

(a) Where an individual has been convicted following proceedings that have entailed breaches of the requirements of Article 6 of the Convention, a retrial or the reopening of the case, if requested, represents in principle an appropriate way of redressing the violation. However, the specific remedial measures, if any, required of a respondent State in order for it to discharge its obligations under the Convention must depend on the particular circumstances of the individual case and be determined in the light of the Court’s judgment in that case, and with due regard to the Court’s case-law.

(b) In particular, it is not for the Court to indicate how any new trial is to proceed and what form it is to take. The respondent State remains free to choose the means by which it will discharge its obligation to put the applicant, as far as possible, in the position he would have been in had the requirements of the Convention not been disregarded, provided that such means are compatible with the conclusions set out in the Court’s judgment [...].¹¹⁰

Lisäksi EIT on tunnustanut tuomioiden lopullisuuden merkityksen oikeusvarmuuden kannalta – näin myös eräissä EIS:n loukkauksen seurauksia käsitelleissä ratkaisuisa – ja saattanut lausua jopa niin päin, ettei purkamista tietyssä tapauksessa edellytetä.¹¹¹ Lisäksi se on eräissä tapauksissa jättänyt mainitsemasta purkamisesta, vaikka valittaja on tällaista mainintaa nimenomaisesti vaatinut.¹¹²

Lopuksi voidaan esittää muutama yleinen havainto täytäntöönpanolausumien eduista ja riskeistä. Kirjallisuudessa on katsottu, että täytäntöönpanolausumat voivat helpottaa täytäntöönpanoprosessia Euroopan neuvostossa ja sopimusvaltioissa sekä parantaa yksilön mahdollisuuksia saada tilanteeseensa

¹⁰⁹ *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (no. 2) [GC] 30.6.2009, k. 90.

¹¹⁰ *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [GC] 11.7.2017, k. 50. – Tuomiossa myös todetaan (k. 99), että mahdollisuus tuomionpurkuun EIT:n tuomion perusteella ”demonstrates a Contracting State’s commitment to the Convention and to the Court’s case-law”.

¹¹¹ Ks. esim. *Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland* 30.11.2010, k. 56 ja 65–67. – EIT on myös saattanut todeta, että purkamisen olisi sinänsä sopiva keino, mutta se vaikuttaa olevan tapauksen olosuhteissa mahdoton toteuttaa (*Stoyanov-Kobuladze v. Bulgaria* 25.3.2014, k. 55), tai että tapauksen olosuhteissa asia jää kansallisen purkuinstanssin harkintaan (*Beuze v. Belgium* [GC] 9.11.2018, k. 200).

¹¹² Esim. *Freitag v. Germany* 19.7.2007, k. 60–61.

mahdollisimman täydellinen korjaus. Toisaalta on esitetty, ettei EIT:lla ole läheskään yhtä hyviä tietoja sopimusvaltion mahdollisuuksista tiettyihin täytäntöönpanotoimiin tai väylää pitkäjänteiseen dialogiin valtion kanssa kuin ministerikomitealla, joka on luonteeltaan diplomaattiseen vertaispaineeseen nojaava foorumi.¹¹³ Toisin sanoen vaarana kehityksessä on nähty, että EIT tulee vaatineeksi sellaisia yksilöä koskevia täytäntöönpanotoimia, jotka eivät ole optimaalisia tai ovat jopa mahdottomia toteuttaa. Yhtenä näkökohtana on esitetty myös EIT:n ja EN:n ministerikomitean keskinäisen toimivallanjaon hämärtyminen ja etääntyminen siitä, mitä EIS:n määräyksissä on tarkoitettu.¹¹⁴ Shany on laajassa kansainvälisten tuomioistuinten tehokkuutta koskevassa tutkimuksessaan esittänyt, että mitä kunnianhimoisempia määräyksiä tietty tuomioistuin antaa, sitä suurempi vaikuttavuus tuomioilla voi täytäntöönpanon onnistuessa olla, mutta vastaavasti sitä suuremmaksi käy riski valtioiden vastarinnasta ja tuomioiden noudattamatta jättämisestä.¹¹⁵ Mitä tulee erityisesti EIS:n järjestelmään, hänen mukaansa on merkkejä siitä, että EIT:n siirrettyä antamaan kunnianhimoisempia määräyksiä myös tuomioiden täytäntöönpano on hidastanut.¹¹⁶

3.3 Ministerikomitean rooli

Velvollisuus panna EIT:n tuomiot täytäntöön on olemassa täysin siitä riippumatta, onko EIT antanut tuomiossaan täytäntöönpanolausumia vai ei.¹¹⁷ Täytäntöönpanon valvonta ei kuulu EIT:n toimivaltaan, vaan EN:n

¹¹³ Toisaalta EIT:n ratkaisukokoonpanoon kuuluu aina kyseisen sopimusvaltion suhteen valittu tuomari eikä estettä liene myöskään täytäntöönpanoon liittyvien näkökohtien keskusteluttamiselle asianosaisilla (valittajalla ja hallituksella). Sheltonin (2015, s. 308) mukaan tällainen keskusteluttaminen on kuitenkin melko harvinaista.

¹¹⁴ Täytäntöönpanolausumien hyötyihin ja haittoihin liittyvästä keskustelusta ks. esim. Papier 2006, s. 3; Villiger 2014, s. 36–37; Heikkilä 2016, s. 86–88 ja Strasbourgissa 8.11.2017 pidetyn ”Human Rights Law Implementation” -tutkimusprojektiin liittyvän seminaarin aineistot osoitteessa <http://www.bristol.ac.uk/law/news/2018/esrc-hrlip-seminar-strasbourg.html>.

¹¹⁵ Shany 2014, s. 120–122. Ks. myös Shelton 2015, s. 401.

¹¹⁶ Shany 2014, s. 126 ja 268.

¹¹⁷ Ks. myös esim. Ilgar Mammadov v. Azerbaijan [GC] 29.5.2019, k. 186: ”Consequently, the absence of an explicit statement relevant to execution in the first Mammadov judgment is not decisive for the question whether there has been a failure by Azerbaijan to fulfil its obligations under Article 46 § 1. What is decisive is whether the measures taken by the respondent State are compatible with the conclusions and spirit of the Court’s judgment.” – Mahdolliset täytäntöönpanolausumat voivat kuitenkin vaikuttaa esimerkiksi siihen, kuinka intensiivisesti ministerikomitea valvoo täytäntöönpanoa, etenkin jos täytäntöönpanolausumat liittyvät järjestelmällisten ihmisoikeusloukkausten identifiointiin (Mowbray 2017, s. 474).

ministerikomitealle.¹¹⁸ EIT on toimivaltainen täytäntöönpanoasiassa ainoastaan silloin, kun ministerikomitea pyytää EIS 46 artiklan 3 kohdassa tarkoitettua tuomion tulkintaa taikka käynnistää saman artiklan 4 kohdassa tarkoitetun rikkomusmenettelyn.¹¹⁹ Eri asia on, että asiassaan voittaneella valittajalla saattaa olla uuden informaation johdosta oikeus saada uusi, samaa asiakokonaisuutta koskeva valitus tutkittavaksi (ks. jakso 7.2).

Ministerikomiteaa voi luonnehtia Euroopan neuvoston ylimmäksi päättäväksi elimeksi. EN:n perussäännön¹²⁰ 14 artiklan mukaan jokaisella sopimusvaltiolla on ministerikomiteassa yksi ääni, ja sopimusvaltioita edustavat ulkoministerit tai näiden sijaiset.¹²¹ Ministerikomitean toimivalta valvoa EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa perustuu EIS 46(2) artiklaan. EN:n sihteeristöön kuuluvalla täytäntöönpanoyksiköllä (Execution Department) on keskeinen rooli täytäntöönpanovalvonnassa avustamisessa, sillä ministerikomitea kokoontuu puheena olevissa asioissa vain neljästi vuodessa. Täytäntöönpanoyksikössä työskentelee noin 25 lakimiestä, jotka edustavat monipuolisesti eri sopimusvaltioita.¹²² Tuomioiden täytäntöönpanoa koskevien ministerikomitean sääntöjen (jäljempänä *täytäntöönpanosäännöt*¹²³) 6 kohdan mukaan ministerikomitean on tarkistettava, onko mahdollisesti määrätty rahahyvyitys maksettu, ja tämän lisäksi

- b. if required, and taking into account the discretion of the High Contracting Party concerned to choose the means necessary to comply with the judgment, whether:
- i. individual measures have been taken to ensure that the *violation has ceased* and that the injured party is *put, as far as possible, in the same situation as that party enjoyed prior to the violation* of the Convention;
 - ii. general measures have been adopted, *preventing new violations* similar to that or those found or putting an end to continuing violations.

¹¹⁸ Esim. *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [GC] 11.7.2017, k. 102.

¹¹⁹ EIT on ensimmäisessä – ja toistaiseksi ainoassa – rikkomusmenettelyssä annetussa tuomiossaan korostanut (*Ilgar Mammadov* [GC] 29.5.2019, k. 166), ettei rikkomusmenettelyn luomisella pyritty järkyttämään ministerikomitean ja EIT:n välisen toimivallanjan tasapainoa eikä millään tavoin syrjäyttämään ministerikomiteaa.

¹²⁰ Statute of the Council of Europe 5.5.1949.

¹²¹ Täytäntöönpanoasiat käsitellään käytännössä aina ministerien sijaisten eli suurlähettiläiden kokoonpanossa. Suurlähettiläätkin saavat käyttää sijaisia. (Heikkilä 2016, s. 180.)

¹²² Heikkilä 2016, s. 180–181.

¹²³ Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements 10.5.2006, as amended on 18.1.2017.

Loukkaustuomion tultua lopulliseksi se toimitetaan ministerikomitealle. Ministerikomitea pyytää sopimusvaltiota esittämään suunnitelman toimenpiteistä, joihin loukkaustuomion johdosta aiotaan ryhtyä (action plan), ja arvioi tämän jälkeen suunnitelman asianmukaisuutta.¹²⁴ Valittaja ei ole täytäntöönpanoprosessin asianosainen eikä voi osallistua ministerikomitean kokouksiin, jotka pidetään lähtökohtaisesti suljetuin ovin (EN:n perussäännön 21 artikla). Valittaja ja esimerkiksi kansalaisjärjestöt voivat kuitenkin toimittaa ministerikomitealle tietoa täytäntöönpanon etenemisestä.¹²⁵ Valtio toimittaa toimintaraportin (action report) katsoessaan toteuttaneensa riittävät täytäntöönpanotoimet. Ministerikomitea tekee päätöksen täytäntöönpanoprosessin päättymisestä (final resolution)¹²⁶ katsoessaan toimet riittäviksi (täytäntöönpanosääntöjen 17 kohta). Siihen asti asia pysyy ministerikomitean agendalla täytäntöönpanosääntöjen 7 kohdassa mainituin väliajoin.

Ongelmatapauksissa ministerikomitean käytössä on useita täytäntöönpanoa edistäviä keinoja, jotka ilmentävät täytäntöönpanoprosessin diplomaattis-hallinnollista luonnetta.

Näitä ovat muun muassa ministerikomitean kokouksessa käytävä debatti¹²⁷, erityispäätökset (special decisions), erilaiset diplomaattisen painostuksen keinot, täytäntöönpanoprosessia koskevan julkisuuden lisääminen esimerkiksi lehdistötiedotteiden avulla sekä välipäätökset (interim resolutions).¹²⁸ Oikeudellisena keinona on EIS 46(4) artiklassa tarkoitetun rikkomusmenettelyn käynnistäminen valtiota vastaan EIT:ssa. Menettely on ollut käytävissä vuodesta 2010 lukien, jolloin 14. lisäpöytäkirja tuli voimaan. Keinon järeydestä kertoo kuitenkin se, että ensimmäinen ja toistaiseksi ainut rikkomusmenettely käynnistettiin vuoden 2017 lopussa eräässä azerbaidzanilaisessa tapauksessa (ks. jakso 7.1). Aivan äärimmäisenä keinona olisi sopimusvaltion jäsenoikeuksien pidättäminen tai Euroopan neuvoston jäsenyydestä erottaminen EN:n perussäännön 8 artiklan mukaisin edellytyksin.¹²⁹

Suomea koskevissa tapauksissa on jouduttu käyttämään yllä luetelusta keinovalikoimasta ainoastaan debattia ja erityispäätöstä. Heikkilän

¹²⁴ Ruedin 2009, s. 18.

¹²⁵ Heikkilä 2016, s. 200–203 ja täytäntöönpanosääntöjen 9 kohta.

¹²⁶ Nämä päätökset ja mahdolliset välipäätökset samoin kuin valtion täytäntöönpanoprosessin kuluessa toimittamat action plan ja action report -asiakirjat ovat nykyisin aiempaa laajemmin saatavilla Internetistä HUDOC EXEC -tietokannan ansiosta (<http://hudoc.exec.coe.int>).

¹²⁷ Ministerikomitea ei suinkaan käy nimenomaista debattia kaikista loukkaustuomioista, vaan kohdentaa debatoinnin todelliseen tarpeeseen. Debatteja ehditään käydä yhden kokouksen aikana tyypillisesti noin 15 asiasta. Ks. Heikkilä 2016, s. 206.

¹²⁸ Ruedin 2009, s. 29 ss.; Heikkilä 2016, s. 205 ss.

¹²⁹ Ruedin 2009, s. 35–38; Heikkilä 2016, s. 216–218.

havaintojen mukaan näitäkin keinoja on vuonna 2004 käyttöön otettujen menettelytapojen (mukaan lukien debatin kohteeksi ottamista koskevat kriteerit) aikakaudella käytetty ainoastaan kerran, ns. Kangasluoma-ryhmän tapauksissa vuonna 2009.¹³⁰

Ministerikomitean valvontakäytännössä kansallisten tuomioiden purkaminen on jo varsin varhain tunnustettu yhdeksi tärkeäksi keinoksi *restitutio in integrum* -päämäärän saavuttamisessa. Esimerkiksi 1960-luvun alkupuolella ministerikomitea totesi täytäntöönpanon loppuun suoritetuksi Itävallan säädettyä lain, jonka johdosta valittajat saivat heille vastaisen rikostuomion puretuksi.¹³¹ Vastaavia esimerkkejä löytyy myös myöhemmiltä vuosikymmeniltä.¹³² Vuosien mittaan ministerikomitea alkoi enenevässä määrin kiinnittää huomiota yksilöä koskeviin täytäntöönpanotoimiin.¹³³

Nykyisin ministerikomitea voi tuomionpurun osalta hyödyntää eräänlaisena mittatikkuna antamansa suosituksen Rec(2000)2 mukaista kriteeristöä:

I. Invites, in the light of these considerations the Contracting Parties to ensure that there exist at national level adequate possibilities to achieve, as far as possible, *restitutio in integrum*;

II. Encourages the Contracting Parties, in particular, to examine their national legal systems with a view to *ensuring that there exist adequate possibilities of re-examination of the case, including reopening of proceedings*, in instances where the Court has found a violation of the Convention, especially where:

- (i) the injured party *continues to suffer very serious negative consequences* because of the outcome of the domestic decision at issue, *which are not adequately remedied by the just satisfaction and cannot be rectified except by re-examination or reopening, and*
- (ii) the judgment of the Court leads to the conclusion that
 - (a) the impugned domestic decision is *on the merits contrary to the Convention*, or
 - (b) the violation found is based on *procedural errors or shortcomings of such gravity that a serious doubt is cast on the outcome of the domestic proceedings* complained of.

Silloin kun suosituksen Rec(2000)2 edellytykset täyttyvät eikä kansallisessa järjestelmässä ole mahdollisuutta purkamiseen, ministerikomitea

¹³⁰ Heikkilä 2016, s. 218–220.

¹³¹ DH(63)2 Pataki and Dunshirn v. Austria 16.9.1963; DH(64)1 Glaser and Others v. Austria 5.6.1964.

¹³² Esimerkiksi 1980-luvulla Unterpertinger-asiassa tuomionpurun toteutuminen mahdollisti täytäntöönpanon katsomisen loppuun suoritetuksi, ks. DH(89)2 Unterpertinger v. Austria 18.1.1989.

¹³³ Näin Hunt 2005, s. 38–39; Lambert-Abdelgawad 2008, s. 21.

voi edellyttää, että tällainen mahdollisuus luodaan lainsäädäntöteitse.¹³⁴ Esimerkkeinä voidaan mainita Hulki Günes-¹³⁵, Hakkar-¹³⁶ ja Dorigo-tapaukset¹³⁷. Jos kansallisessa järjestelmässä on olemassa purkumahdollisuus ja suosituksen Rec(2000)2 edellytykset täyttyvät, voidaan ministerikomitean valvontakäytännön valossa puhua purkuvelvollisuudesta.¹³⁸ Jos suosituksen Rec(2000)2 edellytykset eivät täyty, ei voitane ainakaan ministerikomitean käsittelyn kannalta puhua purkuvelvollisuudesta,¹³⁹ vaan sopimusvaltiolla on enemmän liikkumavaraa täytäntöönpanokeinojen valinnassa. Ministerikomitea saattaa tällaisessa tapauksessa vaieta purkamisesta tai todeta, ettei sitä edellytetä,¹⁴⁰ taikka ministerikomitean päätöksen liitteestä saattaa vain ilmetä, että hallitus on ilmoittanut purun *hakemisen* olevan mahdollista¹⁴¹.

Kynnys sille, että ministerikomitea todella vaatii purkua loppuun asti, näyttäisi siten olevan varsin korkealla. Tällaiselle käsitykselle tuonee jossain määrin tukea myös se seikka, että Suomea koskeissa loppuun käsitellyissä valvonta-asioissa ministerikomitea on yleensä tyytynyt yleisluonteisesti toteamaan, että purku on Suomessa mahdollista, jäämättä valvomaan, toteutuuko purku todella.¹⁴² Toisaalta argumentin merkitys voidaan kiistää väittämällä, että ministerikomitea on saattanut yksinkertaisesti luottaa tietyn valtion reopening-käytännön tehokkuuteen aiempien purkuratkaisujen perusteella. Nähdäkseni kuitenkin silloin, kun käsillä olisi tilanne, joka ministerikomitean mielestä välttämättä edellyttää purkua, se jää valvomaan, että näin myös tapahtuu. Tarkemmin sanoen *menettelyvirheiden* tapauksessa ministerikomitea valvoo, että uusi oikeudenkäynti todella

¹³⁴ Ks. Ruedin 2009, s. 162 (alav. 754) ja 168–169; Heikkilä 2016, s. 128.

¹³⁵ Ministerikomitean välipäätös ResDH(2007)150 Hulki Günes v. Turkey 5.12.2007.

¹³⁶ ResDH(2001)4 Hakkar v. France 14.2.2001.

¹³⁷ Ministerikomitean välipäätös ResDH(2005)85 Dorigo Paolo v. Italy 12.10.2005.

¹³⁸ Ruedin 2009, s. 170; Heikkilä 2016, s. 129. – Purkuvelvollisuudesta puhuminen tällaisessa tilanteessa on mielestäni luonnollista – myös yksinomaan korjaamisvelvollisuutta tarkasteltaessa – sen johdosta, että 1) 46 artikla velvoittaa korjaamaan loukkauksen seuraukset *niin pitkälle kuin mahdollista* (ja jos kansallinen lainsäädäntö mahdollistaa purkamisen, purkaminen mahtuu ilmaisen ”niin pitkälle kuin mahdollista” piiriin) ja että 2) suosituksen Rec(2000)2 tiukka II(i)-kriteeri sisältää jo sisään rakennettuna ajatuksen purun välttämättömyydestä *restitutio in integrum* -päämäärän saavuttamisen kannalta (”cannot be rectified except by re-examination or reopening”).

¹³⁹ Ruedin 2009, s. 171; Heikkilä 2016, s. 130.

¹⁴⁰ Esim. ResDH(2004)88 Saunders v. the United Kingdom 21.12.2004; ResDH(2005)93 Gabarri Moreno v. Spain 26.10.2005; ResDH(2007)79 Yvon v. France 20.6.2007; ResDH(2005)86 Lucà v. Italy 12.10.2005.

¹⁴¹ Esim. ResDH(2003)177 D.N. v. Switzerland 6.1.2004, appendix; ResDH(2004)41 Stambuk v. Germany 20.7.2004, appendix. Ks. myös Lambert-Abdelgawad 2006, s. 208 alav. 29.

¹⁴² Ks. esimerkkejä Heikkilä 2016, s. 362–364.

aloitetaan, ja *aineellisten virheiden* tapauksessa se varmistaa yleensä jopa sen, onko uuden oikeudenkäynnin lopputulos ”oikea” eli tuoko se korjauksen valittajan tilanteeseen.¹⁴³

Tuomionpurkua koskevaa ministerikomitean käytäntöä tarkastelemalla on kuitenkin erittäin vaikeaa antaa varmoja vastauksia siihen, milloin purkuvelvollisuus on valvontakäytännön valossa yleisesti ottaen olemassa. Koska valvonta on luonteeltaan lähinnä poliittis-diplomaattista, valvontaratkaisuja ei ole helppo tulkita ja systematisoida oikeustieteellisin metodein. Lambert-Abdelgawadin mukaan mahdollisen purkuvelvollisuuden arviointi ministerikomiteassa on tilannekohtaista ja siihen vaikuttaa loukkauksen laatuakin enemmän se, millaisessa tilanteessa valittaja on juuri sanotun arvioinnin hetkellä – eli suorittaako valittaja esimerkiksi edelleen vankeusrangaistustaan tai kärsiikö hän muutoin edelleen vakavasti loukkauksen seurauksista. Samoin ministerikomitea voi ottaa huomioon sen, ettei valittaja ole itsekään kiinnostunut uudesta oikeudenkäynnistä.¹⁴⁴

Sitä vastoin ei tuota vaikeuksia todeta, että kun ministerikomitea yksittäisessä tapauksessa lähtee tuomionpurun vaatimisen tielle, kysymyksessä on eittämättä oikeudellinen velvoite. EIS 46 artiklan mukaan valtion on noudatettava EIS:n tuomiota ja toimivalta valvoa tuomion täytäntöönpanoa kuuluu ministerikomitealle. Valtion kansainvälisoikeudellinen velvoite panna tuomiot täytäntöön ei voi sammua niin kauan kuin ministerikomitea pitää täytäntöönpanotoimia riittämättöminä.¹⁴⁵

Miten ministerikomitea sitten suhtautuu EIT:n tuomioiden perusteluisa esiintyviin reopening-lausumiin – edellyttääkö ministerikomitea, että purku näissä tapauksissa toteutuu? Kysymykseen vastaaminen edellyttää otannan tekemistä reopening-lausuman sisältävistä tuomioista ja kyseisiä asioita koskevien ministerikomitean valvontaratkaisujen tarkastelemista. Purkulausuman sisältäviä EIT:n tuomioita on liian runsaslukuinen ja heterogeeninen joukko kaiken kattavan tarkastelun tekemiseksi.¹⁴⁶ Olenkin

¹⁴³ Lambert-Abdelgawad 2006, s. 228; Ruedin 2009, s. 170; Heikkilä 2016, s. 129–130. – Valvonnan ulottumisesta tarvittaessa jopa siihen saakka, että loukkaus uudessa oikeudenkäynnissä korjautuu, ks. myös EIT:n toteamus asiassa *Navalnyye v. Russia* 17.10.2017, k. 95; Lambert-Abdelgawad 2008, s. 21.

¹⁴⁴ Lambert-Abdelgawad 2006, s. 207. Ks. myös Ruedin 2009, s. 40–41; ResDH(2005)93 *Gabbari Moreno v. Spain* 26.10.2005.

¹⁴⁵ Ks. sama ajatus toisin muotoiltuna tuomiossa *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (no. 2) [GC] 30.6.2009, k. 85: ”... a total or partial failure to execute a judgment of the Court can engage the State Party’s international responsibility.” Samoin *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* [GC] 29.5.2019, k. 150.

¹⁴⁶ Esimerkiksi kymmeniä turkkilaisia tapauksia ei liene mielekäästä tarkastella, koska ministerikomitea on mitä ilmeisimmin joutunut ratkaisemaan sellaista tuomioistuinten riippumattomuuteen liittyvää systemaattista ongelmaa, jolla Suomen oloissa tarkasteltuna olisi tutkimusaiheeni kannalta lähinnä kuriositeettiä.

seuraavassa rajannut tapausjoukkoa seuraavilla kriteereillä:

- vastaajavaltiona on jokin *EU:n* jäsenvaltioista;
- EIT on lopullisessa tuomiossaan todennut 6 artiklan loukkauksen ja sisällyttänyt perusteluihin reopening-lausuman (”sopiva keino”- tai ”sopivin keino”-lausuman),¹⁴⁷
- tuomio on julkaistu englanniksi,¹⁴⁸ ja
- HUDOC EXEC -tietokannan tietojen mukaan täytäntöönpano on loppuun suoritettu (”case closed”).¹⁴⁹

Taulukosta ilmenevästä tarkastelusta voidaan tehdä sellainen varovainen päätelmä, ettei EIT:n tuomion perusteluihin sisältyvä reopening-lausuma itsessään näyttäisi kategorisesti merkitsevän sellaista pakottavaa purkuvaikutusta, että ministerikomitea välttämättä a) jäisi loppuun asti valvomaan, toteutuuko purku, tai b) vaatisi sopimusvaltiota muuttamaan lainsäädäntöään silloin, kun purku on estynyt lainsäädännöllisestä syystä. Ministerikomitealle lienee edellä todetuin tavoin tärkeämpää se, täytyvätkö suosituksen Rec(2000)2 edellytykset, mukaan lukien arvio siitä, jatkuuko valittajalle kielteinen tilanne edelleen komitean tarkastelun hetkelläkin. Edellä käsitellyn aineiston lisäksi voidaan viitata esimerkiksi tunnettuun Öcalan-tapaukseen.¹⁵⁰ Toisaalta voi olla niin, että taulukon ”ministerikomitea ei näytä valvoneen loppuun asti, toteutuuko purku” -sarakkeen tapauksissa ministerikomitea on yksinkertaisesti luottanut siihen, että aiempien kyseistä maata koskevien kokemusten perusteella purun voidaan olettaa toteutuvan.

¹⁴⁷ Tekstihaku on toteutettu HUDOC-tietokannassa ilmaisulla ”represents in principle an appropriate way” ja ”the most appropriate form of redress”. Hakutuloksista on erillisen tarkastelun perusteella poistettu tapaukset, joissa lausuma ei liity purkuun tai joissa sinänsä purkuun liittyvää lausumaa on jatkettu ilmaisulla, josta käy ilmi, ettei EIT kyseisessä tapauksessa kuitenkaan ole pitänyt purkua tarpeellisena (esim. Stoyanov-Kobuladze v. Bulgaria 25.3.2014, k. 55).

¹⁴⁸ Tämä rajausta jättää ulkopuolelleen suuren määrän esimerkiksi Ranskaa ja Italiaa koskevia jaostotuomioita.

¹⁴⁹ Tarkastelupäivänä on ollut 23.4.2019.

¹⁵⁰ ResDH(2007)1 Öcalan 14.2.2007, jossa ministerikomitea katsoi täytäntöönpanon loppuun suoritetuksi siitä huolimatta, että suuren jaoston tuomion Öcalan v. Turkey [GC] 12.5.2005 perusteluihin oli sisällytetty reopening-lausuma, joka ei ollut kansallisella tasolla johtanut myönteiseen purkuratkaisuun. Valittaja laati vielä uuden valituksen vedoten täytäntöönpanon puutteellisuuteen ja purkumenettelyä koskevaan 6 artiklan loukkaukseen, mutta se jätettiin tutkimatta (Öcalan c. Turquie (dec.) 6.7.2010).

	Purku toteutui (tai valittaja jätti hakematta sitä)	Purku ei näytä toteutuneen	Ministerikomitea ei näytä valvoneen loppuun asti, toteutuiko purku	Kansallinen lainsäädäntö ei mahdollistanut purkua eikä ministerikomitea vaatinut sitä
1) "represents in principle an appropriate way"				
Sejdovic v. Italy [GC] 1.3.2006, k. 126	(valittaja jätti ilmeisesti hakematta purkua) ¹		X (kv. pidätysmääräys kuitenkin peruutettiin ja maininta EIT:n tuomiosta lisättiin rikosrekisteriin)	
Sannino v. Italy 27.4.2006, k. 70		Muita keinoja ²		
Csikos v. Hungary 5.12.2006, k. 26	X			
Malininas v. Lithuania 1.7.2008, k. 43	X			
Cudak v. Lithuania [GC] 23.3.2010, k. 79	X			
Block v. Hungary 25.1.2011, k. 29	X			
Lalas v. Lithuania 1.3.2011, k. 53	X			
Flisar v. Slovenia 29.9.2011, k. 47	X			
Hummer v. Germany 19.7.2012, k. 56	(valittaja ei hakenut purkua)			
Pătrașcu v. Romania 14.2.2017, k. 58	X			
2) "the most appropriate form of redress"				
Somogyi v. Italy 18.5.2004, k. 86	X			
Krasniki v. the Czech Republic 28.2.2006, k. 93			X ³	
Yanakiev v. Bulgaria 10.8.2006, k. 90			X ⁴	
Kostadin Mihaylov v. Bulgaria 27.3.2008, k. 60				X
Panovits v. Cyprus 11.12.2008, k. 103				X (ilmeisesti myöskään valittaja ei olisi halunnut purkua) ⁵

¹ DH-DD(2012)339, Action plan 27.3.2012: "However, currently no such a request under Article 175 of the CPP has been received by the competent courts."

² Annotated Agenda for the 1065th DH-meeting of the Ministers' Deputies, on 15–16 September 2009: "[T]he sentence was replaced in 2005 by probation supervised by social services (...). In addition, in the light of the development in the case-law of the Court of Cassation, (...), there are now new avenues of appeal open to the applicant, in particular those by which he can obtain the erasure of his conviction and criminal record (...). It is also recalled that in 2008 the applicant lodged a claim for material and moral damages against the Minister of Justice."

³ ResDH(2007)118, 31.10.2007, appendix, k. 1(b).

⁴ ResDH(2011)6, 10.3.2011, appendix, k. I(b): "Furthermore, the applicant had the possibility to ask for the consequences of the violation to be erased through the reopening of the proceedings on the basis of Article 231§1 of the Code of Civil Procedure of 1952."

⁵ ResDH(2013)104, 6.6.2013, appendix, k. 2.

	Purku toteutui (tai valittaja jätti hakematta sitä)	Purku ei näytä toteutuneen	Ministerikomitea ei näytä valvoneen loppuun asti, toteutuiko purku	Kansallinen lainsäädäntö ei mahdollistanut purkua eikä ministerikomitea vaatinut sitä
Gaspari v. Slovenia 21.7.2009, k. 80				X
Lesjak v. Croatia 18.2.2010, k. 54	X			
Vusic v. Croatia 1.7.2010, k. 58	X			
Putter v. Bulgaria 2.12.2010, k. 62	X			
Bulfracht Ltd v. Croatia 21.6.2011, k. 46	X			
Idakiev v. Bulgaria 21.6.2011, k. 70	X			
Majski v. Croatia (no. 2) 19.7.2011, k. 80		(valittaja ylitti määräajan päivällä)		
Pohoska v. Poland 10.1.2012, k. 62			X	
Stoyanov v. Bulgaria 31.1.2012, k. 48	X			
Vojtěchová v. Slovakia 25.9.2012, k. 48	X			
Baltiņš v. Latvia 8.1.2013, k. 73	X			
Petko Petkov v. Bulgaria 19.2.2013, k. 42	X			
Ivan Stoyanov Vasilev v. Bulgaria 4.6.2013, k. 40	X			
Cēsniēks v. Latvia 11.2.2014, k. 78	X			
Perak v. Slovenia 1.3.2016, k. 50				X
Guță Tudor Teodorescu v. Romania 5.4.2016, k. 57			X ⁶	
Kardoš v. Croatia 26.4.2016, k. 67	(valittaja ei hakenut purkua)			
Tence v. Slovenia 31.5.2016, k. 43				X
Gyuleva v. Bulgaria 9.6.2016, k. 54–55	(valittaja ei hakenut purkua)			
Poropat v. Slovenia 9.5.2017, k. 56	X			

⁶ Valittaja oli jo menehtynyt, joten ministerikomitea ei jäänyt seuraamaan, hakisiko valittajan perillinen purkua.

Samalla voidaan – edelleen varovasti¹⁵¹ – tehdä eräitä muita päätelmiä. Ensinnäkin ministerikomitea näyttää käsillä olevan tapausaineiston perusteella suhtautuvan lähtökohtaisesti varsin ymmärtäväisesti siihen, että purku on estynyt *muodollisten purkuedellytysten* vuoksi (valittaja ei ole hakenut purkua tai noudattanut sen hakemiselle säädettyä, sinänsä noudatettavissa ollutta määräaika). Toiseksi, sopimusvaltioiden tuomioistuimet näyttävät ottaneen reopening-lausumat vakavasti, sillä yhdessäkään aineistoon sisältyvässä tapauksessa ei ole viitteitä siitä, että purku olisi estynyt tuomioistuimen toiminnan vuoksi, esimerkiksi niin, että *aineellisia purkuedellytyksiä* olisi tulkittu ahtaasti. Purku näyttää estyneen lähinnä silloin, kun EIS:n loukkaukseen perustuva purkumahdollisuus on kokonaan puuttunut lainsäädännöstä esimerkiksi siviiliprosessissa.

4 TUOMIONPURUN ROOLISTA ERÄIDEN IHMISOIKEUSLOUKKAUSTEN KORJAAMISESSA JA LOPETTAMISESSA

4.1 Yleisesti ihmisoikeusloukkauksen korjaamisesta ja lopettamisesta

Tuomionpurun tarve voi ajankohtaistaa *restitutio in integrum* -päämäärän toteuttamisessa (reparaatiovelvollisuus eli korjaamisvelvollisuus) sekä osana loukkauksen lopettamista koskevia toimia (lopettamisvelvollisuus). Tässä jaksossa tarkastellaan tuomionpurun roolia eräiden keskeisten EIS:n artiklojen loukkausten yhteydessä. Tarkasteltavat artiklat eivät tietenkään ole ainoita, joiden yhteydessä tuomionpurku voi olla tarpeen. Liittymäpintoja kansallisen tuomion oikeusvoimaan lienee löydettävissä melkein kaikista artikloista, jopa 2 artiklassa tarkoitetusta oikeudesta elämään.¹⁵²

¹⁵¹ Korostan valitsemani tapausaineiston suppeutta. Erityisesti vireillä olevien valvonta-asioiden rajaaminen pois aineistosta jättää ulkopuolelleen tapauksia, joissa valvontaprosessin pitkittyminen saattaa osaltaan johtua juuri tuomionpurkua koskevista ongelmista. Lisäksi julkisesti saatavilla olevat asiakirjat eivät välttämättä sisällä tietoa kaikista niistä esimerkiksi purkuun liittyvistä seikoista, joita ministerikomitealla tai sitä avustavilla virkamiehillä on ollut käytettävissään.

¹⁵² Teoriassa voidaan ajatella esimerkiksi henkilölle lainvoimaisesti määrättyä kuolemantuomiota. Samoin on pohdittavissa, voisiko 2 artiklan ns. prosessuaalisesta haarasta johtua liittymäpintoja kansalliseen oikeusvoimaan. Näin voisi olla tilanteessa, jossa valtio on toteuttanut räikeän huolimattoman, sittemmin päättyneen rikostutinnan ja -prosessin epäilyttävissä olosuhteissa menehtyneen henkilön kuolinsyistä. Ks. tältä osin myös *Abuyeva and Others v. Russia* 2.12.2010, k. 243.

Käsittelen korjaamis- ja lopettamisvelvollisuutta erillisten väliotsikkojen alla, vaikka toisinaan velvollisuudet ovat yhteenkietoutuneet.¹⁵³ Lopettamisvelvollisuus koskee ns. jatkuvan loukkauksen tilaa – jos loukkaus ei enää jatku, ei ole mitään lopetettavaa. Jatkuvan loukkauksen tilan katsotaan olevan käsillä, jos loukkaus on alkuperäisistä loukkauksen muodostaneista tosiseikoista riippumatta (eli jos nämä tosiseikat kuvitteellisesti suljettaisiin pois) edelleen itsenäisesti olemassa tietyllä sanottujen tosiseikkojen jälkeisellä tarkasteluhetkellä. Esimerkiksi asiassa X. v. Switzerland perhe-elämän suojan loukkaus jatkui edelleen, kun ”applicant finds himself in a continuing situation of not being able to enter Switzerland to visit his wife who resides there”.¹⁵⁴ Myös laitton vapaudenriisto merkitsee jatkuvaa loukkausta aina päättymiseensä asti.¹⁵⁵ Jos kyse sitä vastoin on alkuperäisen loukkauksen (esim. kidutuksen) kielteisten seurausten (esim. henkiset ja psyykkiset vammat) jatkumisesta – jotka eivät itsessään, ilman alkuperäisten tosiseikkojen tarkastelua, konstituoi loukkausta – ei käsillä ole jatkuvaa loukkausta.¹⁵⁶ Samoin on lähtökohtaisesti esimerkiksi omistusoikeuden riistämisen tai omaisuuden tuhoamisen osalta.¹⁵⁷

Lopettamisvelvollisuudella on itsenäistä relevanssia ennen kaikkea sen vuoksi, että se ei ole periaatteessa millään tavoin – toisin kuin *restitutio in integrum* – sidoksissa kansallisen oikeuden tarjoamiin mahdollisuuksiin (vrt. EIS 41 artikla) tai mahdollisesti määrättyihin rahahyvityksiin. Näin asia nähdään myös yleisessä kansainvälisessä oikeudessa.¹⁵⁸ Purkumahdol-

¹⁵³ Vaikka esimerkiksi 5 artiklan vastaisen vapaudenmenetyksen lopettaminen (vangin vapauttaminen) toteuttaa ensi sijassa lopettamisvelvollisuutta, se on välttämätön osa myös *restitutio in integrum* -periaatetta, sillä vangin palauttaminen tilanteeseen, jossa hän olisi (ollut) ilman loukkausta, ei ole mahdollista ilman vapaaksi päästämistä. Ks. myös Ruedin 2009, s. 199–201.

¹⁵⁴ X. v. Switzerland (dec.) [Plenary] 12.7.1976. Tässä tapauksessa loukkauksen jatkuvuus merkitsi sitä, että EIS:n määräykset soveltuivat tapaukseen *ratione temporis*, vaikka alkuperäiset tosiseikat ajoituivat Sveitsin liittymistä edeltävään aikaan.

¹⁵⁵ Polakiewicz 1993, s. 71; Ruedin 2009, s. 130.

¹⁵⁶ Polakiewicz 1993, s. 64–65; Ruedin 2009, s. 134–138. Ks. jatkuvista loukkauksista myös Polakiewicz 2001, s. 58.

¹⁵⁷ Esim. Malhous v. the Czech Republic (dec.) [GC] 13.12.2000: ”...deprivation of ownership or of another right in rem is in principle an instantaneous act and does not produce a continuing situation...” Erityisesti (EIS:n vastainen) pakkolunastus ja omaisuuden tuhoaminen on myös kirjallisuudessa hyväksytty kertaluonteiseksi eikä jatkuvaksi loukkaukseksi, kun taas valittajalle edelleen muodollisesti kuuluvan omaisuuden *miehitäminen* muodostaa jatkuvan loukkauksen tilan. Ks. tällaisista omaisuudensuojaan liittyvistä rajanvedoista lähemmin Polakiewicz 1993, s. 77–81; Ruedin 2009, s. 137 ja 322–332. Ks. myös Schabas 2015, s. 109 tapausviitteineen.

¹⁵⁸ Ks. ILC-artiklojen kommentaari, s. 89: ”The question of cessation often arises in close connection with that of reparation, and particularly restitution. *The result of cessation may be indistinguishable from restitution*, for example in cases involving the freeing of hostages

lisuuden olemassaolon kannalta tämä tarkoittaa, että lopettamisvelvollisuus saattaa merkitä valtiolle jopa suoraviivaisempaa velvollisuutta purkumahdollisuuden tarjoamiseen kuin *restitutio in integrum*.¹⁵⁹

4.2 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti (6 artikla)

4.2.1 *Restitutio in integrum*

EIS-perusteista tuomionpurkua koskevassa keskustelussa *menettelyvirheet* ovat kirkkaimmassa valokeilassa niin EIT:n oikeuskäytännössä, ministerikomitean valvontakäytännössä kuin kirjallisuudessa. Kuten edellä jaksossa 3.2 kävi ilmi, EIT käyttää reopening-lausumia yleensä juuri 6 artiklan loukkauksissa. Pääsyynä tähän lienee se, että menettelyvirheitä on vaikea korjata ilman uutta oikeudenkäyntiä, koska ei voida varmuudella tietää, millaiseksi oikeudenkäynnin lopputulos olisi muodostunut 6 artiklaa noudattaneessa menettelyssä. Valittaja olisi saattanut päätyä täsmälleen samanlaisen tai päinvastaisen kansallisen tuomion kohteeksi – tai välimaastoon. EIT ei yleensä voikaan myöntää pecuniary damage -korvausta 6 artiklan loukkauksen uhrille, sillä tämä edellyttäisi täysin spekulatiivista arviointia siitä, millaiseksi oikeudenkäynnin lopputulos olisi muodostunut ilman menettelyvirhettä.¹⁶⁰ Siten valittajan saattaminen asemaan, jossa hän olisi ilman loukkausta (*restitutio in integrum*), on hyvin vaikeaa ilman uutta oikeudenkäyntiä.

Tässä yhteydessä on mielenkiintoista luoda lyhyt silmäys suomalaisen tuomiovirhekantelun juuriin. Menettelyvirheiden oikaisuun käytettiin ennen vuonna 1960 voimaan tullutta ylimääräisen muutoksenhaun kokonaisuudistusta *analoginen restituuutio* -nimistä oikeussuojakeinoa.¹⁶¹

or the return of objects or premises seized. Nonetheless, the two must be distinguished. Unlike restitution, cessation is not subject to limitations relating to proportionality [see Article 35(b) and commentary]. It may give rise to a continuing obligation, even when literal return to the status quo ante is excluded or can only be achieved in an approximate way.” – Suhteellisuudella ja 35(b) artiklaa koskevalla viittauksella tarkoitetaan juuri restitution mahdottomuutta tai suhteetonta hankaluutta koskevaa arviointia.

¹⁵⁹ Ks. myös van Kempen 2005, s. 111: ”Such [reopening] procedure is... even made obligatory by the Convention in the event of a continuing violation that can only be brought to an end by with the reopening of the criminal case.”

¹⁶⁰ Esim. *Lucà v. Italy* 27.2.2001, k. 48; *Kaste and Mathisen v. Norway* 9.11.2006, k. 60. – Vahingonkorvausoikeudessa puhutaan differenssiteoriasta eli erosta todellisen tapahtumainkulun (ml. vahinkoon johtanut syy) ja hypoteettisen tapahtumainkulun (mitä olisi tapahtunut, jos vahinkoon johtanutta syytä ei olisi ollut) välillä. Ks. *Ståhlberg – Karhu* 2013, esim. s. 9, 343 ja 393 ss.

¹⁶¹ *Tirkkonen* 1937, s. 279.

Sen juuret ulottuvat ainakin löyhästi samaan roomalaisessa oikeudessa tunnettuun *restitutio in integrum* -oikeuskeinoon¹⁶², johon myöskin kansainväliseen oikeuteen omaksutun *restitutio in integrum* -periaatteen juuret johtavat¹⁶³. Näiden havaintojen käytännön merkitys on pieni, mutta ne ilmentävät kuitenkin kiehtovalla tavalla yli 2000 vuoden aikajänteellä tarvetta ”rekonstruoida” tiettyjä kielteisenä pidettäviä oikeudellisia tilanteita ottamalla asia uuteen käsittelyyn.

Uudelleen käsittelyn tarpeeseen vaikuttaa suosituksen Rec(2000)2 mukaan ennen muuta se, kuinka vakavasta menettelyvirheestä yksittäistapauksessa on kysymys (”shortcomings of *such gravity...*”) ja missä määrin virhe (sen vakavuus) horjuttaa luottamusta lopputuloksen oikeellisuuteen (”...that a *serious doubt* is cast on the outcome”). Niin ikään ministerikomitean valvontakäytännössä näytetään kiinnitettävän tähän huomiota. Esimerkiksi Saunders-asiassa ministerikomitea katsoi, ettei lopputulosta koskevaa vakavaa epäilyä ollut käsillä,¹⁶⁴ kun taas Hakkar-¹⁶⁵ ja Dorigo Paolo¹⁶⁶ -asioissa tilanne oli päinvastainen.

Oikeudenkäyntivirheen kausaalinen vaikutus ratkaisun lopputulokseen on nähdäkseni melko yleismaailmallinen prosessuaalinen kysymyksenasettelu, joka ei suinkaan rajoitu EIS:n vastaisiin menettelyvirheisiin. Avuksi on sen tarkastelu, minkä tähden tietty (loukattu) menettelynormi on ylipäänsä olemassa. Kansallisissa oikeusjärjestyksissä osa menettelynormeista voi liittyä taustaltaan pikemminkin prosessiekonomian optimointiin (esim. preklusio) ja osa taas nimenomaan tavoitteeseen toteuttaa prosessin perusfunktioita oikeusturvasta ja oikean lopputuloksen saavuttamisesta (esim. kontradiktorisuus ja tuomioistuimen puolueettomuutta turvaavat normit). Vaikuttaa siltä, että EIS 6 artiklaan ja sitä koskevaan tulkintakäytäntöön on valikoitunut sellaisia verrattain perustavanlaatuisia menettelyllisiä oikeuksia, joiden loukkaus voi lähtökohtaisesti vakavasti vahingoittaa luottamusta ratkaisujen oikeellisuuteen.

¹⁶² Tirkkonen 1937, s. 38–39 ja 55.

¹⁶³ Esim. Shelton 2015, s. 298.

¹⁶⁴ ResDH(2004)88 Saunders v. United Kingdom 21.12.2004.

¹⁶⁵ ResDH(2001)4 Hakkar v. France 14.2.2001: ”...the applicant had not been given the time or the facilities necessary to prepare his defence and was not represented at the trial ... Having noted that, in view of the gravity of the violation of the right to a fair trial, which cast a serious doubt on the outcome...”

¹⁶⁶ Välipäätös ResDH(2005)85 Dorigo Paolo v. Italy 12.10.2005: ”...conviction in 1993 on the basis of statements made before the trial by three ‘repented’ co-accused, the applicant not having been allowed to examine these statements or to have them examined ... given the serious doubt that this violation shed on the outcome of those proceedings ... CALLS for prompt adoption of legislation authorising the re-examination ...”

EIT onkin sisällyttänyt reopening-lausumia hyvin eri tyyppisiä menettelyvirheitä koskeviin tuomioihin (ks. jakso 3.2). Käytäntö alkoi tuomioistuimen riippumattomuutta tai puolueettomuutta koskevissa loukkauksissa, jotka horjuttavat perustavanlaatuisesti luottamusta tuomioon. Suosituksen Rec(2000)2 laatijoilla taas oli selitysmuistion (k. 12) mukaan mielessä seuraavia tapauksia: ”Examples of situations aimed at under item (b) are where the injured party did not have the *time and facilities to prepare his or her defence* in criminal proceedings, where the conviction was based on *statements extracted under torture* or on *material which the injured party had no possibility of verifying*, or where in civil proceedings the parties were not treated with due respect for the principle of *equality of arms*.”

Myös sellaisia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin loukkauksen lajeja on tunnistettavissa, joiden korjaamiseen tuomionpurku ei juurikaan sovellu. Erityisesti oikeudenkäynnin kohtuutonta kestoa ei voida korjata aloittamalla asian käsittelyä alusta, koska tämä vain pitkittäisi oikeudenkäyntiä entisestään.¹⁶⁷ Siten kohtuuttomaan keston liittyvät loukkaukset hyvitetään yleensä rahalla.¹⁶⁸ Eri asia on, että loukkauksen lopettamisvelvollisuus edellyttää oikeudenkäynnin saattamista loppuun mahdollisimman pian, jos se olisi EIT:n antaessa tuomionsa edelleen vireillä.¹⁶⁹ Myöskään esimerkiksi se, että valittaja on EIS 6(3)(e) artiklan vastaisesti joutunut itse maksamaan tulkkausensa, ei horjuta luottamusta tuomion oikeellisuuteen eikä siten aiheuta tarvetta uudelle oikeudenkäynnille, jos tulkkaus on kaikesta huolimatta järjestynyt.¹⁷⁰

Ministerikomitean asennetta tuomionpurun tarpeellisuuteen 6 artiklan loukkauksessa ei ole tarpeen tässä enää erikseen arvioida. Viittaan jaksoon 3.3, jossa tarkasteltiin ministerikomitean toimia asioissa, joissa EIT on sisällyttänyt tuomionsa perusteluihin reopening-lausuman eli joissa purun tarpeen ei lähtökohtaisesti voida olettaa olleen ainakaan vähäinen. Valitun aineiston valossa purun ”toteutusprosentti” on varsin suuri.

¹⁶⁷ Ks. myös Ruedin 2009, s. 154.

¹⁶⁸ Jos kansallinen oikeudenkäynti on vielä vireillä, ensisijainen korjauskeino on itse asiassa oikeudenkäynnin liiallisen keston huomioon ottaminen rangaistuksen mittaamisessa eikä rahahyvitys. Tälle periaatteelle analogisesti voitaisiin ajatella, että jos EIT on todennut oikeudenkäynnin kestoa koskevan loukkauksen, rikoksesta tuomittu voisi pyrkiä tuomionpurkuteitse vielä vaatimaan rangaistusseuraamuksen lieventämistä jatkohyvityksenä EIT:n tuomitseman rahakorvauksen lisäksi. Tältä kannalta tuomionpurkua ei voitane oikeudenkäynnin kestoa koskevissa loukkauksissakaan pitää aivan epärelevanttina.

¹⁶⁹ Ruedin 2009, s. 289–290.

¹⁷⁰ Ks. myös Lambert 1999, s. 239; Ruedin 2009, s. 275.

4.2.2 Lopettamisvelvollisuus

Menettelyvirheen rasittaman lainvoimaisen tuomion jääminen voimaan ei lähtökohtaisesti merkitse jatkuvan loukkauksen tilannetta.¹⁷¹ Toisin sanoen 6 artiklan loukkaus päättyy viimeistään kansallisen tuomion tullessa lainvoimaiseksi.¹⁷² Siten mahdollista purkuvelvollisuutta on syytä tarkastella korjaamisvelvollisuutta eikä lopettamisvelvollisuutta vasten.

4.3 Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate (7 artikla)

4.3.1 *Restitutio in integrum*

Jos henkilö on tuomittu rangaistukseen teosta, joka ei (ainakaan teko hetken) lain mukaan ollut rikos, tuomio tulisi osana korjaamisvelvollisuutta purkaa.¹⁷³ Valittajan asettaminen asemaan, jossa hän ilman loukkausta olisi, ei liene mahdollista ilman tuomionpurkua. Rangaistusseuraamuksen vaikutuksia voidaan toki lieventää tai jopa poistaa muillakin keinoin; etenkin rahamääräisten seuraamusten tapauksessa tämä onnistuu palauttamalla ne korkoineen. Vapausrangaistuksen osalta vaikeudet ovat jo suurempia, sillä lainvoimaisesti tuomitun vankeusrangaistuksen jättäminen täytäntöönpanematta kokonaan tai osittain ei ole Suomessa – eikä välttämättä monessa muussakaan maassa¹⁷⁴ – käytännössä mahdollista ilman tuomionpurkua.¹⁷⁵ Rikostuomiossa ei kuitenkaan ole kysymys pelkästä rangaistusseuraamuksesta. Rikostuomiolla yhteiskunta osoittaa tuomittua kohtaan syyllisyysoitteen, ja tuomittu voi kokea saavansa eräänlaisen stigman. Tuomiosta saattaa seurata rikosrekisterimerkintä tai muita, esimerkiksi työnhakua tai ammatinharjoittamista haittaavia rekisterimerkintöjä.¹⁷⁶ Tuomionpurulla

¹⁷¹ Ks. myös *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [GC] 11.7.2017, k. 91; *Tsalkitzis v. Greece* (no. 2) 19.10.2017, k. 56.

¹⁷² Polakiewicz 1993, s. 83; Ruedin 2009, s. 142 ja 277. Myös mahdollinen velvollisuus vapauttaa epäoikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tuloksena vankeusrangaistukseen tuomittu henkilö perustuu Ruedinin (ibid., s. 282) mukaan reparaatiovelvollisuuteen (*restitutio in integrum*) eikä lopettamisvelvollisuuteen.

¹⁷³ Ruedin 2009, s. 293. Ks. myös Lambert-Abdelgawad 2006, s. 207.

¹⁷⁴ Lambert-Abdelgawad (2006, s. 237) mainitsee tosin päinvastaisena esimerkkinä, että Italian rikosprosessilaissa on säännökset rangaistuksen täytäntöönpanon keskeyttämisestä EIT:n toteaman loukkauksen perusteella.

¹⁷⁵ Poikkeuksena voitaisiin ajatella lähinnä sellaista varsin teoreettista tilannetta, että loukkauksen uhri armahdettaisiin (perustuslain 105.1 §) ja jo kärsitty vapaudenmenetyksaika hyvitetäisiin rahalla. Jotta tällainen teoreettinen skenaario ehtisi hyödyttää vankia, kyseessä tulisi EIT:n käsittelyajat huomioon ottaen olla huomattavasti keskimääräistä pidempi vankeustuomio. Ks. armahduksesta myös Hiivanainen 2018, s. 127–130.

¹⁷⁶ Suomessa rikosrekisteriin merkitään ainoastaan sakkorangaistusta ankarampaan

tällaisia laillisuusperiaatteen vastaisen rikostuomion seurauksia voidaan poistaa mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.¹⁷⁷ Siltä osin kuin rangaistus on jo ehditty panna täytäntöön, reparaatiovelvollisuus tulee täyttää jo kärsittyä vapaudenmenetyksensä hyvittävällä rahakorvauksella.

EIT on edeltä ilmenevin tavoin usein todennut 6 artiklan loukkausten yhteydessä, että loukkaus voidaan lähtökohtaisesti soveliaimmin korjata tuomionpurulla. *Dragotoni u et Militaru-Pidhorni* -tuomiossa tuomioistuin totesi, että vastaava periaate soveltuu myös 7 artiklan loukkauksiin.¹⁷⁸ *Žaja*-tuomiossa todettiin, että sopivin keino tapauksessa kyseessä olleen 7 artiklan loukkauksen hyvittämiseen olisi tuomionpurku.¹⁷⁹

Jos rikoksen syyksilukeminen ei ole ollut 7 artiklan vastaista, vaan kysymys on artiklan valossa liian ankarasta (esimerkiksi tekohetkellä voimassa olleen lain mukaista rangaistusta ankarammasta) rangaistuksesta, *restitutio in integrum* ei tietystikään edellytä syyksilukemisen purkamista, vaan kielteisten seurausten poistamista vain siltä osin kuin rangaistusseuraamus on ylittänyt sallitun tason. Tämäkin tapahtuu luontevimmin tuomionpurun avulla, mutta on mahdollista, että kansallisissa oikeusjärjestyksissä tunnetaan myös muita saman lopputuloksen mahdollistavia keinoja. Scoppola-asiassa EIT totesi, että valittaja oli tuomittu 7 artiklan valossa liian ankaraan rangaistukseen ja määräsi sopimusvaltion muuttamaan seuraamuksen asianmukaiseksi, konkreettisia toteuttamiskeinoja tarkemmin yksilöimättä.¹⁸⁰

4.3.2 Lopettamisvelvollisuus

Lopettamisvelvollisuus toimii EIS 7 artiklan – toisin kuin 6 artiklan – kohdalla täydentävänä kansainvälisoikeudellisena varoventtiilinä, sillä 7 artiklan loukkaus merkitsee jatkuvan loukkauksen tilaa niin kauan, kuin rangaistuksen täytäntöönpanoa ei ole suoritettu loppuun.¹⁸¹ Siten, jos hen-

seuraamukseen tuomitut henkilöt (rikosrekisterilaki, 770/1993, 2.1 §; rahamääräisistä seuraamuksista oheissakko, nuorisorangaistuksen sijasta tuomittu sakko ja yhteisösakko merkitään rikosrekisteriin). – Sakkorangaistukset merkitään sakkorekisteriin, jonka tietoja puolestaan voidaan käyttää esimerkiksi turvallisuusselvityksissä (laki sakon täytäntöönpanosta, 672/2002, 5 luku ja turvallisuusselvityslaki, 726/2014, 25.1 §:n 2 kohta).

¹⁷⁷ Rikostuomion symboliseen merkitykseen on hakijalle kielteistä purkuratkaisua KKO 2008:24 (taustalla Selistö v. Finland 16.11.2004) kommentoidessaan kiinnittänyt huomiota myös Turunen (2008, s. 194). Ks. myös purkuintressin olemassaolon (joka on purkuhakemuksen tutkittavaksi ottamisen edellytys) kannalta Rautio 2017, s. 1218: ”Pelkästään maineen puhdistaminen ja rikosentekijän leiman poistaminen muodostavat riittävän intressin.”

¹⁷⁸ *Dragotoni u et Militaru-Pidhorni c. Roumanie* 24.5.2007, k. 55.

¹⁷⁹ *Žaja v. Croatia* 4.10.2016, k. 115.

¹⁸⁰ *Scoppola v. Italy* (no. 2) [GC] 17.9.2009, k. 153–154 ja tuomiolauselman k. 6(a).

¹⁸¹ *Polakiewicz* 1993, s. 83; *Ruedin* 2009, s. 141–142 ja 292–293.

kilöä ei olisi 7 artikla huomioon ottaen saanut lainkaan tuomita rikoksesta, lopettamisvelvollisuus edellyttää periaatteessa rangaistusseuraamuksen täytäntöönpanon keskeyttämistä.¹⁸² Jos valittaja on tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin tekohetken lain mukaan olisi saanut, kyse on kärsimättä olevan rangaistusseuraamuksen lieventämisestä vastaavin osin.

Käytännössä Suomen kaltaisen valtion olosuhteissa rikostuomio ja sen täytäntöönpano ovat edellä todetuin tavoin siinä määrin vahvasti sidoksissa toisiinsa, että niin korjaamisvelvollisuutta kuin lopettamisvelvollisuutta joudutaan toteuttamaan ylimääräisen muutoksenhaun tietä.

4.4 *Ne bis in idem* -kielto (7. lisäpöytäkirjan 4 artikla)

4.4.1 *Restitutio in integrum*

Kaksoisrangaistavuuden kiellon vastaisesti tuomitun henkilön näkökulmasta tuomionpurkuun on lähtökohtaisesti vastaavanlainen tarve kuin laillisuusperiaatteen vastaisesti tuomitulla. Näin on ainakin silloin, kun jälkimmäinen prosessi – jota ei olisi saanut käynnistää tai jatkaa tuomion nro 1 (langettava tai vapauttava) tultua lainvoimaiseksi – on johtanut *langettavaan* tuomioon. Tällöin on vaikea nähdä parempaa keinoa valittajan saattamiseksi asemaan, jossa hän olisi ilman loukkauksen tapahtumista, kuin jälkimmäisenä annetun tuomion purkaminen. Purun avulla voidaan mahdollisimman pitkälti rekonstruoida se EIS:n mukainen tilanne, jossa prosessi nro 2 olisi keskeytetty asianmukaisella hetkellä.¹⁸³ Loukkaus voi syntyä myös silloin, kun ensimmäisen tuomion (langettavan tai vapauttavan) tultua lainvoimaiseksi jälkimmäisessä prosessissa ei ole jätetty syytettä tutkimatta, vaan syyte on *hylätty aineellisella perusteella*.¹⁸⁴ Tällöin valittajalla ei tietenkään ole kiinnostusta jälkimmäisen, vapauttavan tuomion purkuun. Voisiko hänellä kuitenkin olla oikeus saada puretuksi tuomio nro 1 sikäli kuin se on ollut langettava? Jos ajatellaan *restitutio in integrum* -periaatteen ratiota, voidaan päätyä varovaisen kieltävään vastaukseen. Periaatteen tarkoituksena on saattaa valittaja mahdollisimman pitkälti asemaan, *jossa hän olisi, jos loukkausta ei olisi tapahtunut*. Missä asemassa

¹⁸² Polakiewicz 1993, s. 83; Ruedin 2009, s. 293. Jo kärsityn vapaudenmenetyksajan rahallinen hyvittäminen samoin kuin sakkorangaistusta vastaavan rahamäärän palauttaminen on hahmotettava pikemminkin korjaamisvelvollisuutta vasten, ks. Ruedin 2009, s. 293 ja viimeksi mainitun seikan osalta myös Pessino c. France 10.10.2006, k. 41.

¹⁸³ Eri asia on, että purun lisäksi jälkimmäisen prosessin aiheuttamaa ajanhukkaa ja muuta vahinkoa saattaa olla tarpeen täydentävästi hyvittää rahalla.

¹⁸⁴ Siitä, että loukkaus on lähtökohtaisesti tällöinkin käsillä, ks. myös Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1326.

henkilö olisi ilman loukkauksen (jota siis merkitsee se, että vapauttavaan tuomioon nro 2 johtanutta prosessia on jatkettu tuomion nro 1 saatua lainvoiman) tapahtumista? Hän olisi siinä tilanteessa, että langettava tuomio 1 silti edelleen rasittaisi häntä. Eri asia on, että EIS:ta loukannut, tuomioon nro 2 johtanut osuus syytteen käsittelystä on voinut aiheuttaa valittajalle rahahyvitykseen oikeuttavaa haittaa.

Myös tarkasteltaessa kahden *langettavan* rikostuomion tilanteita voidaan erilaisten tapausten välillä tunnistaa purun tarpeen kannalta aste-eroja. Valittajalle on voitu tuomita samasta teosta kaksi 15 vuoden vankeusrangaistusta tai toisaalta hänelle on voitu tuomita siitä esimerkiksi vankeusrangaistus sekä määrältään melko vähäinen hallinnollinen (mutta EIS:n valossa rikosoikeudelliseksi katsottava) rahaseuraamus.¹⁸⁵ Voitaneen olettaa, että ainakin ministerikomitea ottaisi huomattavasti jyrkemmän kannan tuomionpurun tarpeeseen ensin mainitun kaltaisessa skenaariossa kuin jälkimmäisessä.

Edelleen näkisin merkitystä silläkin, onko kansallisissa menettelyissä ylipäänsä määrätty muita kuin rahamääräisiä seuraamuksia. Rahamääräisen rangaistusseuraamuksen tai sitä vastaavan rahamäärän *palauttaminen* voi nimittäin korjata loukkauksen seuraukset varsin pitkälti, vaikka molemmat lainvoimaiset ratkaisut jäisivät muodollisesti voimaan. Tietysti tällöinkin voidaan viitata niihin muun muassa syyllisyysmoitetta ja stigmaa koskeviin näkökohtiin, joita otin rikoksen syyksilukemiseen liittyen esiin EIS 7 artiklan yhteydessä. Toisaalta *ne bis in idem* -periaatteen loukkauksessa ei ole kysymys siitä, etteikö henkilön *menettelyyn* (rikolliseen tekoon) sinänsä olisi saanut kohdistaa kenties leimaavaakin syyllisyysmoitetta – ongelma on ”vain” siinä, ettei tätä olisi saanut tehdä kahdesti.

Lopuksi voidaan tarkastella EIT:n ja ministerikomitean asennetta tuomionpurun tarpeellisuuteen *ne bis in idem* -kiellon loukkauksissa. *Ne bis in idem* -loukkausta koskevista EIT:n tuomioista ei löydy sellaista varsinaista reopening-lausumaa, jossa eksplisiittisesti todettaisiin, että sopivin loukkauksen korjaamiskeino olisi tuomionpurku. Eräissä tapauksissa EIT on kylläkin käsitellyt perusteluissaan kansallista tuomionpurkumahdollisuutta osana rahahyvitystä koskevia perusteluja. *Butnaru et Bejan-Piser*

¹⁸⁵ Vaikka tuomio A and B v. Norway [GC] 15.11.2016 on lisännyt kansallista harkintavaltaa hallinto- ja rikosprosessin kombinaatioiden suhteen (näin esim. Pellonpää et al. 2018, s. 1133–1134), sopimusloukkaus tällaisessa asetelmassa on toki edelleen mahdollinen. – Haasteena kahden hyvin erilaisen sanktion tapauksissa on tunnetusti se, että voi olla jokseenkin sattumanvaraista, kumpi sanktioista on ehtinyt ensin lainvoimaiseksi (tämä myönnetään esimerkiksi ratkaisussa Glantz v. Finland 20.5.2014, k. 63). Haaste koskee myös tuomionpurkua: toinen henkilö voisi saada edukseen ankaran vankeusrangaistuksen purun ja toinen lievähkön hallinnollisen seuraamuksen purun, jos edellä hahmotteliani *restitutio in integrum* -periaatteen sovellutuksia seurattaisiin orjallisesti myös tällaisessa asetelmassa.

-asiassa valittaja vaati häntä koskevan rikosrekisterimerkinnän poistamista. EIT vastasi, ettei muun ohessa tätä vaatimusta voitu hyväksyä, mutta viittasi kansalliseen normiin, jossa säädettiin todettuun ihmisoikeusloukkaukseen perustuvasta tuomionpurusta.¹⁸⁶ Suomea koskevissa Rinas- ja Österlund-asioissa EIT näyttää jättäneen pecuniary damage -korvauksen myöntämättä hyväksyessään sen vastaajavaltion argumentin, että veronkorotuspäätöksiä voidaan kansallisella tasolla hakea purettavaksi.¹⁸⁷

”The Court acknowledges that the applicant can seek annulment of the tax surcharge decisions before the Supreme Administrative Court. As the domestic system provides a possibility to obtain redress in such situations, the Court rejects the applicant’s claims for pecuniary damage.”¹⁸⁸

Hieman vastaavanlainen asetelma näyttäisi olleen käsillä myös Nykänen- ja Glanz-asioissa.¹⁸⁹ Näyttää siten siltä, että EIT pitää tuomionpurkua luontevana osana *ne bis in idem* -loukkaustuomioiden täytäntöönpanoa etenkin silloin, kun EIT ei itse määrää rahahyvitystä tai kun määrätty hyvitys ei korjaa loukkauksen seurauksia riittävästi.

Mitä tulee ministerikomitean valvontakäytäntöön, HUDOC EXEC -tietokannasta löytyy vain kahdeksan loppuun saakka vietyä (”case closed”) täytäntöönpanoasiaa hakusanalla ”*ne bis in idem*”.¹⁹⁰ Ministerikomitean hyväksymät täytäntöönpanon tulokset ovat tuomionpurun osalta niin vaihtelevia, ettei niistä voida mielestäni vetää johtopäätöksiä. Suomea koskevissa tapauksissa täytäntöönpanoa ei ole vielä tätä kirjoitettaessa merkitty loppuun suoritetuksi. HUDOC EXEC -tietokannassa Nykänen-tapauksen tiedoista

¹⁸⁶ Butnaru et Bejan-Piser c. Roumanie 23.6.2015, k. 54–56.

¹⁸⁷ Näin kyseistä lausumaa tulkitaan myös Rinasin asiassa annetussa – purkuhakemuksen kuitenkin hylänneessä – ratkaisussa KHO 2016:33: ”[EIT] on hylännyt A:n vaatimuksen siltä osin kuin hän vaati korvausta aineellisesta vahingosta (pecuniary damage). Tuomioistuin otti perusteluissaan tältä osin muun ohella huomioon sen Suomen valtion edustajan esiin tuoman seikan, että A voi hakea korkeimmalta hallinto-oikeudelta veronkorotusta koskevien päätösten purkamista ja että kansallinen järjestelmä sisältää siten keinon hakea loukkauksen johdosta hyvitystä.”

¹⁸⁸ Rinas v. Finland 27.1.2015, k. 61; Österlund v. Finland 10.2.2015, k. 56.

¹⁸⁹ Nykänen v. Finland 20.5.2014, k. 56–58; Glantz v. Finland 20.5.2014, k. 68–70. – Ks. myös vähemmistöön jääneiden jäsenten lausumaa Glantz-asian täytäntöönpanossa annetussa (hakijalle kielteisessä) purkuratkaisussa KKO 2014:94: ”Suomen hallitus on siinä tuonut esiin mahdollisuuden kansallisen tuomion poistamiseen ja tämän jälkeen suoritettavaan korvaukseen vankeusajalta (Glantz v. Suomi, 20.5.2014, kohta 69). Ihmisoikeustuomioistuin puolestaan totesi, ettei sen ole mahdollista arvioida, tuleeko sen havaitsema rikkomus johtamaan koko tuomion poistamiseen vai ei. Koska kansallinen järjestelmä mahdollisti tosiasiallisen vahingon korvaamisen ja aineettoman vahingon hyvittämisen, ihmisoikeustuomioistuin hylkäsi korvausvaatimukset (kohta 70).”

¹⁹⁰ Tarkastelupäivä 23.4.2019.

ilmenee, että Kiiveri-tapauksessa valittaja on kannellut ministerikomitealle siitä, ettei korkein oikeus myöntänyt purkua:

”The authorities indicated that the applicants have had the possibility, if need be, to request that the judgments of the domestic courts be annulled. They also pointed out to the fact that the applicants would be entitled to compensation for imprisonment, if their conviction is annulled as a result of the reopening. The authorities consider that no other individual measures are necessary.

On 03/06/2015, the applicant in the case of Kiiveri *complained that his request for reopening of the domestic proceedings had been refused.*

Additional information seems necessary as to whether the applicants have initiated reopening proceedings and as to the outcome of such proceedings, if applicable. The authorities’ comments on the issues raised by the applicant Kiiveri would also be appreciated.”¹⁹¹

Tällaisesta kirjauksesta ei tietystikään voida päätellä, että ministerikomitea tulisi loppuun asti vaatimaan purun toteutumista. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että Suomea koskevien täytäntöönpanoasioiden vireilläolo edelleen liittyy osittain purkua koskevien aspektien tarkasteluun ministerikomiteassa. Lisävalaistusta ministerikomitean näkemyksiin tuomionpurun tarpeesta tai välttämättömyydestä saataneen, kun Suomea koskevat asiat on tavalla tai toisella saatu ratkaistua.

4.4.2 Lopettamisvelvollisuus

Lopettamisvelvollisuus on relevantti ainakin niin pitkään kuin jälkimmäisen rikossyytteen käsittely on vielä vireillä.¹⁹² En näkisi ehdotonta estettä sille, että lopettamisvelvollisuuden katsottaisiin – vastaavasti kuin 7 artiklan kohdalla – periaatteessa soveltuvan vielä rangaistuksen täytäntöönpanon aikana. Toisaalta vasta-argumenttina voidaan esittää se, että *ne bis in idem*-kiellon loukkaaminen on ensi sijassa menettelyvirhe ja 6 artiklan loukkauksissa vakiintunut yleisperiaate on, että loukkaustila loppuu viimeistään tuomion tullessa lainvoimaiseksi. Päätäisin kuitenkin varovasti puoltamaan ensin mainittua kantaa, sillä *ne bis in idem*-loukkausten toteamisen jälkeen *tiedetään*, että valittajaa ei olisi pitänyt syyttää ja tuomita toistamiseen – rangaistuksen täytäntöönpanoa rasittaa pikemminkin 7 artiklan asetelmaan rinnastuva loukkauksen jatkuminen.

¹⁹¹ HUDOC EXEC -tietokannassa tämä maininta on Nykänen v. Finland -tapauksen tiedoissa kohdassa ”Status of Execution” (tarkastelupäivä 23.4.2019).

¹⁹² Ks. esim. Grande Stevens v. Italy 4.3.2014, k. 236–237 ja tuomiolauselman k. 6.

4.5 Yksityis- ja perhe-elämän suoja (8 artikla)

4.5.1 *Restitutio in integrum*

EIS 8 artikla kattaa useita yksilön kannalta keskeisiä elämänalueita (yksityiselämän, perhe-elämän, kodin ja kirjeenvaihdon suoja kaikkine tulkinnallisine laajennuksineen), joita koskevat tuomioistuinasiat voivat sijoittua kansallisesta oikeusjärjestyksestä riippuen niin siviili-, hallinto- kuin rikosprosessiin.

Purkua koskevan suosituksen Rec(2000)2 laatijoilla näyttää olleen mielessään aivan erityisesti *perhe-elämän* suoja, sillä kriteeristä ”continues to suffer very serious negative consequences” mainitaan esimerkkinä perhe-elämän suoja loukkaava karkottaminen ja se, että lapselta on EIS:n vastaisesti evätty oikeus tavata vanhempansa. Riippuu kansallisesta oikeusjärjestyksestä, tarvitaanko *restitutio in integrum* -päämäärän saavuttamiseksi tuomionpurkua. Suomessa useimmilla lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevilla lainkäyttöratkaisuilla on yleensä hyvin heikko oikeusvoimavaikutus, joten samaa kysymystä koskeva uusi hakemus voidaan lähtökohtaisesti ottaa tutkittavaksi ilman tarvetta tuomionpurkuun.¹⁹³

Siitä riippumatta, mitkä prosessuaaliset keinot voivat kussakin sopimusvaltiossa tulla kyseeseen, vallitsevien oikeussuhteiden muuttaminen EIT:n tuomion täytäntöönpanossa ei läheskään aina ole ongelmatonta. Eteen voi tulla hyvin hankalia tilanteita erityisesti, kun taustalla on lapsen kannalta jo vaikutuksiltaan pysyviksi muodostuneita toimenpiteitä, kuten jos huoltosuhde vanhempaan on pysyvästi katkaistu ja lapsi on adoptoitu ja täysin vakiintunut uuteen perheeseen.¹⁹⁴ Lapsiasiat lienevät ylipäänsä hankalimpien täytäntöönpanoasioiden joukossa niin sopimusvaltion ja ministerikomitean kuin ennen kaikkea perheen osapuolten kannalta. Toisaalta monesti lapset tulevat jo täysi-ikäisiksi ennen tuomioiden täytäntöönpanoa, jolloin kysymys yksilöä koskevien täytäntöönpanotoimien tarpeesta ehtii lähtökohtaisesti menettää merkityksensä.¹⁹⁵

Lisää monimutkaisuutta tilanteeseen saattaa tuoda se, jos EIT itse lausuu perusteluissaan näkemyksensä siitä, miten valtion olisi pantava täytäntöön perhe-elämän suojan loukkauksen todennut tuomio. Esimerkiksi Görgülü-tuomioissa EIT totesi EIS 46 artiklan täytäntöönpanovelvollisuuksien tarkoittavan seuraavaa: ”In the case at hand this means making it possible

¹⁹³ Esim. Aaltonen 2009, s. 17.

¹⁹⁴ Ks. esimerkkinä tämän tyyppisestä asetelmasta Strand Lobben and Others v. Norway 30.11.2017, esim. k. 41, 51, 114, 126 ja 128. – Ks. myös esim. Marchadier 2015, s. 895–896.

¹⁹⁵ Suomalaisissa tapauksissa tilanne on yleensä ollut juuri tämä, ks. Heikkilä 2016, s. 324–326.

for the applicant to at least have access to his child.”¹⁹⁶ Yhtäältä on niin, että perhe-elämän loukkauksia on vaikeaa – ellei peräti kaikkein vaikeinta – korjata tyydyttävästi vain rahalla. Toisaalta Froweinin tavoin voidaan todeta, että vielä EIT:n tuomion antamisen jälkeenkin olosuhteet voivat kehittyä niin, ettei esimerkiksi tapaamisoikeuden myöntäminen olekaan enää lapsen edun kannalta perusteltua. Froweinin mielestä EIT:n tulisi varoa sisällyttämästä tällaisia lausumia tuomioihinsa perheoikeudellisissa asioissa tai ainakin sen tulisi tuoda ilmi, että mahdollisesti muuttuneet olosuhteet voivat oikeuttaa päinvastaiseen menettelyyn.¹⁹⁷ Saksan perustuslakituomioistuimen silloinen presidentti Papier on esittänyt samanlaisia näkökohtia viitaten yleisemminkin siihen, että etenkin siviilioikeudellisissa asioissa on usein kyse moninapaisista ja monimutkaisista oikeussuhteista, joista valittajan ja valtion välinen EIT-prosessi tavoittaa vain yhden siivun todellisuutta. Siten esimerkiksi perheoikeudellisissa asioissa tuomioiden täytäntöönpanoa ei tulisi Papierin mukaan lähestyä liian suoraviivaisesti ainoastaan valittajan asemaa katsoen.¹⁹⁸

Perhe-elämän loukkaus voi syntyä myös karkottamispäätöksen tai muiden ulkomaalaisoikeudellisten päätösten yhteydessä. Loukkaustuomioiden täytäntöönpano voi tällöin edellyttää esimerkiksi lainvoimaisten karkottamispäätösten kumoamista tai evätyn oleskeluluvan myöntämistä.¹⁹⁹

Tarve purkaa oikeusvoimaisia ratkaisuja voi liittyä myös *yksityiselämän suojaan*. Esimerkiksi isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa voi olla tarvetta tuomionpurkuun tai jo umpeutuneen kanneoikeuden elvyttämiseen. EIT viittasi Paulik-asiassa kansallisessa oikeudessa säädettyyn tuomionpurkumahdollisuuteen todetessaan 8 artiklaa loukatun sen johdosta, ettei valittaja ollut voinut saada isyyttään kumotuksi.²⁰⁰ Kyseisen tuomion täytäntöönpanossa purku toteutui ja isyys kumottiin.²⁰¹ Joskus lainsäädännön muuttaminen uuden kanneoikeuden tarjoamiseksi poistaa tarpeen tuomionpurkuun.²⁰²

¹⁹⁶ Görgülü v. Germany 26.2.2004, k. 64.

¹⁹⁷ Frowein 2007, s. 263–264.

¹⁹⁸ Papier 2006, s. 3. – Görgülü-Asian täytäntöönpanossa kansalliset viranomaiset näyttävät tehneen parhaansa tapaamisoikeuden toteuttamiseksi, ks. ResDH(2009)4 Görgülü v. Germany 9.1.2009.

¹⁹⁹ Lambert 1999, s. 246; Ruedin 2009, s. 299–301.

²⁰⁰ Paulik v. Slovakia 10.10.2006, k. 72.

²⁰¹ RedDH(2013)195 Paulik v. Slovakia 26.9.2013, appendix k. I(b).

²⁰² Ks. ResDH(2018)326 Grönmark v. Finland and three other cases 20.9.2018 ja siihen liittyvä hallituksen Action report DH-DD(2018)621. Ks. samaan asiaan liittyen myös KKO 2014:35 ja 2015:97 sekä Heikkilä 2016, s. 351–352.

Kyse voi olla myös rikostuomiosta, joka merkitsee kiellettyä puuttumista yksityiselämään.²⁰³ Edelleen tuomionpurkua saatetaan tarvita henkilötietojen rekisteröintiin ja luovuttamiseen liittyvien loukkaustuomioiden täytäntöönpanossa. Esimerkiksi asiassa Z v. Finland oli tarpeen purkaa kohtuuttoman lyhyt salassapitomääräys sen vuoksi, että kansallinen tuomio sisälsi valittajan koko nimen ja HIV-diagnoosin.²⁰⁴

4.5.2 Lopettamisvelvollisuus

Jatkuvan loukkauksen tilanne on lähtökohtaisesti käsillä esimerkiksi silloin, kun lapsi ja vanhempi ovat EIS 8 artiklan vastaisesti estyneitä tapaamasta toisiaan, olipa syy ulkomaalaisoikeudellinen tai lapsioikeudellinen.²⁰⁵ Loukkaustila uusiutuu joka päivä uudelleen ja on olemassa, vaikka loukkauksen alun perin synnyttäneet tosiseikat suljettaisiin kuvitteellisesti pois. EIS 8 artiklan loukkauksissa korjaamis- ja lopettamisvelvollisuudet lienevät erityisen vahvasti yhteenkietoutuneita. Valittajan ”palauttamista” tilanteeseen, jossa hän olisi ilman loukkauksen tapahtumista (*restitutio in integrum*), ei voitane toteuttaa ilman lopettamisvelvollisuuden edellyttämien toimien toteuttamista. Lopettamisvelvollisuuden voi sanoa tuovan lisää painoarvoa tuomionpurun tarpeelle silloin, kun kansallisen tuomion lainvoima on esteenä ihmisoikeussopimuksen mukaisen tilan saavuttamiselle.

4.6 EIS 9–11 artiklan vapausoikeudet

4.6.1 *Restitutio in integrum*

EIS 9–11 artiklassa tarkoitettujen vapausoikeuksien (ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus; sananvapaus; kokoontumis- ja yhdistymisvapaus) loukkaus syntyy usein erilaisilla rikosoikeudellisilla tai hallinnollisilla esteillä – tyypillisesti kielloilla ja sanktioilla – joilla sanottujen oikeuksien käyttämistä rajoitetaan. Suosituksen Rec(2000)2 selitysmuistiossa mainitaan (k. 11) esimerkkinä suosituksen (i) kohdan kriteeristä ”continues to suffer very serious negative consequences” se, että henkilöltä on kielletty poliittinen toiminta tai muita kansalais- ja poliittisia oikeuksia. Esimerkkinä suosituksen ii(a) kohdassa tarkoitettusta EIS:n kanssa aineellisesti ristirii-

²⁰³ Esim. seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyvä A.D.T. v. the United Kingdom 31.7.2000, jossa valittajaa koskevaa tuomiota ei kuitenkaan purettu (ks. RedDH(2010)118 A.D.T. v. the United Kingdom 15.9.2010, appendix k. I(b)).

²⁰⁴ ResDH(99)24 Z v. Finland 18.1.1999; KKO 1998:33.

²⁰⁵ Ruedin 2009, s. 141 ja 301. Vastaavasti aviopuolisoiden osalta X. v. Switzerland (dec.) [Plenary] 12.7.1976.

taisesta tuomiosta mainitaan (k. 12) EIS:n sallimasta uskonnonvapauden harjoittamisesta tai sananvapauden käyttämisestä annettu langettava rikostuomio. *Restitutio in integrum* toteutuu tehokkaimmin poistamalla tällaiset lainvoimaisesti tuomitut kiellot tai sanktiot sekä korjaamalla väliaikana koitunutta haittaa tarvittaessa täydentävästi muilla keinoin, kuten rahahyvityksellä. Tuomionpurun tarve on näiden aineellisten oikeuksien loukkauksissa periaatteessa jopa selvemmin havaittava kuin 6 artiklan loukkauksissa, sillä 9–11 artiklan loukkausten toteamisen jälkeen *tiedetään*, että kansallisen (rikos)prosessin *lopputulos* on ihmisoikeussopimuksen vastainen (kun taas 6 artiklan loukkauksissa lopputuloksen oikeellisuutta rasittaa enemmän tai vähemmän vakava *epäily*).²⁰⁶

Loukkaustuomion täytäntöönpano ei aina välttämättä vaadi, että purkamisen olisi ulotettava myös syyksilukemiseen tai rikollisen teon perusteella määrättyyn siviilioikeudelliseen korvausvelvollisuuteen. Voi nimittäin olla, että nimenomaan rangaistusseuraamuksen ankaruus on ollut se ”viimeinen pisara”, jonka johdosta puuttuminen sananvapauteen on ollut suhteetonta eli loukkaus on syntynyt. Etenkin vankeusrangaistus on 10 artiklan kanssa yhteensopiva vain poikkeuksellisesti.²⁰⁷ Siten joissakin tilanteissa esimerkiksi rangaistusseuraamuksen poistaminen tai lieventäminen ylimääräisessä muutoksenhaussa saattaa riittävällä tavalla palauttaa valittajan asemaan, jossa hän olisi ilman loukkauksen tapahtumista. Toisaalta on syytä korostaa, että monesti jo langettava rikostuomio itsessään merkitsee kiellettyä puuttumista vapausoikeuteen. Tällöin *restitutio in integrum* ei toteutune ainakaan täysin, jos rikostuomion osoittama syllisyysmoite ja mahdolliset rekisterimerkinnät tosiasiallisine seurauksineen jäävät rasittamaan valittajaa. Kysymys langettavan rikostuomion seurausten poistamisesta on osin arvostuksenvarainen. Edellä 7 artiklan yhteydessä (jakso 4.3.1) esittämieni näkökohtien lisäksi viittaaan myös oikeusneuvos Tulokkaan eriävään mielipiteeseen purkuratkaisussa KKO 2008:24, joka annettiin 10 artiklaa koskeneen Selistö-tuomion täytäntöönpanon yhteydessä:

”X on tuomittu rikoksesta rangaistukseen hänen ammatinharjoittamiseensa liittyvässä asiassa. Tuomio on todettu virheelliseksi. Tuomion

²⁰⁶ Toisaalta 9–11 artiklan loukkauksen toteamista voinee luonnehtia monopolisemmaksi vastakkaisten intressien punninnaksi (mukaan lukien EIS:n itsensä turvaamien oikeuksien väliset jännitteet) ja kansallisella harkintamarginaalilla operoinniksi kuin tyypillisten 6 artiklan loukkausten toteamista. Tämä liittyy jo 8–11 artiklojen rakenteeseen, joka muodostuu pääsäännöstä ja tietyn tyyppisiä tulkintametodeja edellyttävästä rajoituslausekkeesta (ks. rajoituslausekkeiden tulkinnasta Pellonpää et al. 2018, s. 349 ss.).

²⁰⁷ Ks. seuraamuksen merkityksestä 10 artiklan loukkausten yhteydessä esim. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 935–941. Seuraamuksen tai muun rajoitustoimenpiteen suhteellisuus on osa 10(2) artiklan ”välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa”-edellytyksen arviointia.

purkaminen ei ole X:lle merkityksetöntä, vaikkakin EIT:n tuomion ja valtion maksamien korvausten voidaan arvioida lieventäneen ihmisoikeusloukkauksen seurauksia.”

Siinä missä lainvoimaisilla rikostuomioilla lienee vahva oikeusvoimavaikutus jokseenkin yleiseurooppalaisesti, hallinnollisten kieltojen (joilla EIS:n vastaisesti rajoitetaan 9–11 artiklassa tarkoitettujen oikeuksien käyttämistä) oikeusvoimavaikutus vaihdellee sopimusvaltioissa merkittävästi. Itse asiassa tilanne ei ole Suomessakaan yksiselitteinen. Hallintopäätöksillä ja niiden oikeellisuutta tutkivilla tuomioistuinratkaisuilla on lähtökohtaisesti kyky saavuttaa oikeusvoimaan rinnastuva pysyvyys ja sitovuus. Toisaalta etenkin yksilön kannalta rajoittavien, kielteisten tai muuten negatiivisten päätösten osalta tästä lähtökohdasta on poikkeuksia.²⁰⁸ Lambert-Abdelgawadin toteamin tavoin hallinnolliset toimenpiteet voivat ylipäänsä tarjota toisinaan joustavampia välineitä EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoon kuin lainvoimaisten tuomioiden purkaminen.²⁰⁹

4.6.2 Lopettamisvelvollisuus

EIS 9–11 artiklan vastaiset valittajaa koskevat kieltopäätökset ja sanktiot merkitsevät lähtökohtaisesti jatkuvan loukkauksen tilaa niin kauan kuin niiden voimassaolo ja täytäntöönpano jatkuvat. Lopettamisvelvollisuus merkitsee siten esimerkiksi velvollisuutta keskeyttää sananvapautta loukkaavan rangaistusseuraamuksen täytäntöönpano.²¹⁰ Vastaavasti sananvapautta 10 artiklan vastaisesti rajoittavia hallintopäätöksiä tulee tavalla tai toisella muuttaa. Esimerkiksi asiassa Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)²¹¹ EIT totesi uudelleen 10 artiklan loukkauksen, kun valittajaa – aiemmasta loukkaustuomiosta²¹² huolimatta – edelleen estettiin esittämästä televisiossa tiettyä eläinsuojeluun liittyvää mainostaan.

4.7 Omaisuudensuoja (1. lisäpöytäkirjan 1 artikla)

Omaisuudensuojaa loukaten riistetyt omaisuuserän palauttaminen on *restitutio in integrum* -periaatetta koskevassa tutkimuksessa yksi kaikkien aikojen klassikkoesimerkki aidosta restitutiosta. EIT aloitti ei-rahamääräisiä korjaamiskeinoja koskevan, aiempaa aktiivisemmän käytäntönsä juuri

²⁰⁸ Ks. esim. Mäenpää 2007, s. 579–582.

²⁰⁹ Lambert-Abdelgawad 2006, s. 237.

²¹⁰ Polakiewicz 1993, s. 81–83; Lambert 1999, s. 232; Ruedin 2009, s. 141–142 ja 308–310.

²¹¹ Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009.

²¹² VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland 28.6.2001.

omaisuudensuojaa koskevista tapauksista.²¹³ Omaisuuden palauttaminen saattaa edellyttää sellaisten lainvoimaisten tuomioiden purkamista, joilla esimerkiksi omaisuuteen kohdistuvia hallinta- tai omistusoikeuksia on siirretty.

Aidosti vertikaalisina pysyneissä oikeussuhteissa – joissa valtio pitää yksilöltä riistämänsä omaisuutta laittomasti hallussaan – omaisuuden palauttaminen tuntuu paitsi sopivimmalta, myös oikeudenmukaiselta ja hyväksyttävältä keinolta korjata loukkauksen seuraukset. Huomattavasti yleisempiä lienevät kuitenkin tosiasiallisissa horisontaalisissa tilanteissa, joissa omaisuus on jossakin vaiheessa siirtynyt vilpittömässä mielessä olevan yksityisen hallintaan tai omistukseen. Voidaanko tällöin pitää kohtuullisena esimerkiksi asunnon uuden omistajan tai vuokralaisen häätämistä? Myös EIS:n järjestelmässä tulisi muistaa vilpittömässä mielessä olevan kolmannen oikeuksia, jotka ILC-artiklojen selityksissä on mainittu mahdollisena esimerkkinä restitutioiden mahdottomuudesta.²¹⁴ Yksityisten välillä lainvoimaisesti järjestetyt oikeussuhteet ovat asetelma, jossa ainakin itse suhtautuisin tuomionpurkuun kaikkein pidättyväisimmin. Onneksi omaisuudensuojaa koskevien loukkausten hyvittämistä rahalla voidaan yleensä pitää tyydyttävänä vaihtoehtona aidolle restitutiolle, sillä puhe on sananmukaisesti *omaisuudesta* – ei esimerkiksi perhesuhteista taikka henkilön toimintamahdollisuuksia rajoittavista kielloista tai rikostuomioista.

5 TUOMIONPURUN ONGELMIA

Kuten edeltäkin käy ilmi, tuomionpurku on valittajan kannalta monesti sopiva tai jopa välttämätön keino loukkauksen korjaamiseksi tai lopettamiseksi. Purkuun liittyy kuitenkin ongelmia, joista on tärkeää keskustella avoimesti.

Oikeusrauhan ja oikeussuhteiden vakauden kannalta on välttämätöntä, että jokainen prosessi saa päätepisteen lainvoimaisella tuomiolla, joka voidaan purkaa vain poikkeuksellisesti. Olen käsitellyt oikeusvoiman merkitystä ja taustasyitä aiemmassa yhteydessä, enkä näe tarvetta toistaa siinä esitettyä sinänsä.²¹⁵ Nostan seuraavassa esiin eräitä EIS:n järjestelmän kannalta keskeisiä näkökohtia.

²¹³ Hentrich v. France 22.9.1994, k. 71; Papamichalopoulos and Others v. Greece (Article 50) 31.10.1995.

²¹⁴ ILC-artiklojen kommentaari, s. 98. – Ks. esim. Gladysheva v. Russia 6.12.2011, k. 106 ja tuomiolauselman k. 4(a).

²¹⁵ Vähätalo 2016, s. 206–213 viitteineen.

Mielestäni tuomionpurun keskeisin ongelma liittyy valittajan mahdollisen *kansallisen vastapuolen* – kuten riita-asian vastapuolen tai rikoksen asianomistajan – *asemaan*.²¹⁶ Tämä on luonnollista, sillä tuomioiden oikeusvoiman taustalla on ennen kaikkea oikeusrauhan varmistaminen jutun asianosaisten välillä. EIT:n prosessissa ei kuulla kansallisia vastapuolia, eivätkä he välttämättä tule edes tietoisiksi koko valituksesta.²¹⁷ Kuvaavaa onkin, että EIS:ta koskevassa kirjallisuudessa tällaiseen henkilöön – sikäli kuin hänet ylipäätään muistetaan mainita – viitataan nimellä ”third party”, sivullinen.²¹⁸ Vastapuoli voi kokea vuosien kuluttua tapahtuvan purkamisen oikeusvarmuutta loukkaavana ja ehkä jopa järkyttävänä yllätyksenä²¹⁹ sekä siinä mielessä epäoikeudenmukaisena, ettei hän itse ole aiheuttanut ihmisoikeusloukkausta, joka on *aina* valtion syyksi laskettava virhe.²²⁰ Oikeusvarmuus, mukaan lukien tuomioiden lähtökohtainen pysyvyys, on itse asiassa yksi EIS:n itsensäkin suojaamista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöistä.²²¹ Liian hutera tuomioiden pysyvyys voi johtaa ongelmiin myös omaisuudensuojan kannalta.²²² Jos EIT:n tuomioiden täytäntöönpanon tehokkuustavoitetta ylikorostetaan, saattaakin syntyä jännite kahden henkilön ihmisoikeuksien välille – tilanne, joka ei sinänsä ole perus- ja ihmisoikeusjärjestelmässä harvinainen.

Vasta-argumenttina voidaan esittää, ettei tuomion purkaminen poista kenenkään mahdollisuuksia oikeuksiinsa pääsemiseen, vaan seurauksena on ”vain” uusi oikeudenkäynti, jossa EIS:n määräyksiä tällä kertaa todennäköisesti noudatetaan. Käytännössä uuden oikeudenkäynnin mahdollisuuden vetoaminen voi kuitenkin usein olla varsin idealistinen ajatus muun muassa *näytön heikennyttyä tai kadottua* vuosia kestäneen EIT-prosessin aikana.²²³ Näyttötaakan kantava osapuoli voi tällöin tosiasiaa olla tuomittu häviämään; rikosprosessissa seurauksena voi voimakkaasti kärjistäen olla

²¹⁶ Ks. myös esim. van Kempen 2005, s. 110 ja 114; Papier 2006, s. 3.

²¹⁷ Marchadier (2015, s. 883) huomauttaa lisäksi, ettei valtionkaan tehtäviin kuulu valvoa kansallisen prosessin vastapuolen etua EIT-prosessissa.

²¹⁸ Lambert-Abdelgawad 2001, s. 717; Heikkilä 2016, s. 126.

²¹⁹ Aivan täytenä yllätyksenä ihmisoikeusongelma itsessään ei kuitenkaan tule, sillä valituksen saaminen EIT:n tutkittavaksi edellyttää, että valittaja on vedonnut ihmisoikeusloukkaukseen jo kansallisessa prosessissa (käytännössä yleensä valituskirjelmässä). Tätä kautta väitetty ihmisoikeusloukkaus on tullut myös vastapuolen tietoon.

²²⁰ Ks. myös esim. Marchadier 2015, s. 889.

²²¹ Esim. *Brumarescu v. Romania* [GC] 28.10.1999, k. 62.

²²² Ks. esim. edellä mainitun *Brumarescu*-tuomion k. 72; *Giuran v. Romania* 21.6.2011, k. 46.

²²³ Ks. esim. Dreyer 2008, s. 1707; KKO 2014:93, k. 21; Matscherin ja Pettitin eriyvä mielipide asiassa *Barbera, Messegue and Jabardo v. Spain (Article 50) [Plenary]* 13.6.1994. Ks. ajan kulumisen merkityksestä myös Koponen 2017, s. 15.

rankaisemattomuus ja – ei edes kärjistäen – asianomistajan haltuun jo päätyneiden varojen takaisinperintä (ks. viimeksi mainitun seikan osalta jakso 6.4.2). Toisaalta rikosprosessin tarkoituksena ei ole maksimoida rikosvastuun toteutumista hinnalla millä hyvänsä, vaan Jokelan toteamin tavoin ”aineellisesti oikeaan lopputulokseen pääseminen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla” siten, että ihmisoikeuksia kunnioitetaan eikä syyttömiä missään tapauksessa tuomita.²²⁴

Suosituksen Rec(2000)2 laatijat tiedostivat kansallisen vastapuolen aseman merkityksen. Mitään erityistä ratkaisukeinoa ei esitetty, vaan selitysmuistiossa vain todetaan (k. 15), että ongelma oli joka tapauksessa jo olemassa tuolloin käytössä olleissa kansallisissa purkunormistoissa ja niissä hyödynnettyjä ”ratkaisuja” (solutions) tulisi soveltuvin osin hyödyntää myös EIS-perusteisessa purussa. Kansallisissa oikeusjärjestyksissä tällaiset ”ratkaisut” liittyvät nähdäkseni yleensä siihen, että purkumahdollisuutta on määrääjoilla samoin kuin aineellisilla purkuedellytyksillä rajoitettu välttämättömään. Mitä paheksuttavampana EIS:n järjestelmässä – erityisesti täytäntöönpanon valvonnassa – pidetään sitä, että kansallisesti on säädetty tällaisia rajoituksia ja että kansalliset tuomioistuimet niitä vielä noudattavatkin, sitä kauemmas ajaudutaan juuri mainitusta (ainakin näennäisesti) harkintavaltaa sopimusvaltioille jättävästä selitysmuistion lausumasta.

Jos kansallinen vastapuoli on valtion lukuun laskettava taho, suuria periaatteellisia ongelmia ei synny. Valtion oikeusrauhaodotukset eivät tarvitse samanlaista suojaa kuin yksityisten tahojen. Vaikka rikosprosessissa asianomistajana oleva viranomainen ei olisi millään tavoin myötävaikuttanut ihmisoikeusloukkaukseen, ei silti tunnu samassa määrin pulmalliselta puuttua valtion korvaussaatavien pysyvyyteen kuin yksityisten tahojen: julkisen vallan rahakirstu voidaan nähdä viime kädessä yhtenä ja yhteisenä. Mitä sitten tulee asianomistajattomiin rikoksiin, on kysymys lähinnä vain siitä, tulisiko julkista intressiä – rikosten selvittämistä ja rikosvastuun toteuttamista sekä niihin liittyviä kansalaisten odotuksia – suojata vuosien kuluttua tapahtuvaa purkamista vastaan.²²⁵ Mielestäni tällaiselle näkökohdalle ei voida antaa juuri lainkaan painoarvoa silloin, kun kyse on aineellisen ihmisoikeusmääräyksen vastaisesta tuomiosta tai sellaisen menettelyvirheen rasittamasta tuomiosta, jonka johdosta luottamus ratkaisun oikeellisuuteen horjuu. Rikos- ja prosessioikeuden perustavanlaatuisiin tavoitteisiin kuuluu, ettei syyttömiä tule tuomita, ja kuvaamassani asetelmassa EIT:n tuomiosta ilmenevien syyllisyyteen liittyvien päätelmien on saatava etusija.

²²⁴ Jokela 2018, s. 9–10.

²²⁵ Van Kempen (2005, s. 109–110) viittaa ohimennen tähän aspektiin.

Eräs purun haitta on oikeudenkäynnin pitkittyminen (kustannusvaikutuksineen²²⁶) myös edellä mainitusta näytön heikentymisestä riippumatta.²²⁷ Haitta koskee oikeastaan myös ihmisoikeusvalituksen laatinutta osapuolta, jonka intresseihin loukkauksen toteaminen ja rahahyvityksen saaminen voivat toisinaan sopia huomattavasti paremmin kuin kansallisen prosessin käyminen alusta asti uudelleen.²²⁸

Vielä ongelmia liittyy aitoihin sivullistahoihin, jotka eivät ole välttämättä olleet asianosaisina alkuperäisessä kansallisessa oikeusjutussa mutta jotka ovat järjestäneet asiansa luottaen lainvoimaisesti vahvistettujen oikeussuhteiden pysyvyyteen. Viitataan esimerkiksi jaksossa 4.5 esitettyihin huostaanottoa ja adoptiota koskeviin näkökohtiin, jolloin esimerkiksi uuden perheyksikön osapuolille ja heidän läheisilleen on voinut syntyä vahva luottamus tilanteen pysyvyyteen.²²⁹ Vaikka kysymys olisi ”vain” rahamääräisistä saatavista, tällöinkin etenkin määrällisesti huomattavien suoritustuomioiden purkaminen vuosien päästä voi aiheuttaa seurannaisvaikutuksia myös sivullisille.

Oma ongelmakenttänsä liittyy yhdenvertaisuusnäkökohtiin. Miten esimerkiksi kanssasyytetyt tai eri oikeusjutun syytetyt, jotka ovat joutuneet vastaavan ihmisoikeusloukkauksen uhriksi mutta eivät ole valittaneet EIT:een, kokevat sen, jos ihmisoikeusvalituksen menestyksellä ajanut henkilö saa edullisemman purkukohtelun?²³⁰ Tätä asiaa käsitellen luvussa 8.

6 TUOMIONPURKU SOPIMUSVALTIOTASOLLA

6.1 Kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen ja kansallisen oikeusjärjestyksen niveltymisestä

Kansainvälisen ja kansallisen oikeuden nivelkohdassa voidaan tunnistaa kaksi tärkeää lähtökohtaa, jotka eivät riipu siitä, onko valtio omaksunut kansainvälisen velvoitteen voimaansaattamisessa dualistisen vai monistisen²³¹ perusratkaisun. *Ensinnäkin* valtio on *pacta sunt servanda* -maksimiin

²²⁶ Van Kempen 2005, s. 110.

²²⁷ Lambert-Abdelgawad 2001, s. 718 ja 2006, s. 230; Marchadier 2015, s. 895.

²²⁸ Uuden oikeudenkäynnin lopputuloskaan ei ole valittajan näkökulmasta mitenkään taattu. EIS:n loukkaus ei toki todennäköisesti uusiudu vaan korjaantuu uudessa oikeudenkäynnissä, mutta valittaja saattaa olla muista syistä jutussa heikoilla.

²²⁹ Ks. myös Marchadier 2015, s. 895.

²³⁰ Ks. esim. Lambert-Abdelgawad 2001, s. 718.

²³¹ En pidä kansainvälisen oikeuden valtiosisäisen voimassaolon perusratkaisuja – dualismi

mukaisesti velvollinen huolehtimaan kansainvälisoikeudellisen velvoitteen toteutumisesta myös valtionsisäisin toimin. Valtio ei voi tukeutua sisäiseen oikeuteensa – edes valtiosääntöönsä – perusteena kansainvälisoikeudellisesta velvoitteestaan poikkeamiselle.²³² Kaikki valtio-organit, mukaan lukien tuomioistuinlaitos, ovat velvollisia oman toimivaltansa puitteissa huolehtimaan valtion sitoumusten noudattamisesta.²³³ *Toiseksi*, kansainväliset sopimukset *eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti määrää omasta vaikutustavastaan* valtionsisäisen oikeusjärjestyksen sisällä. Ne eivät esimerkiksi määrää itselleen etusijaa mahdollisiin ristiriidassa oleviin kansallisiin oikeusnormeihin nähden, ja ne jättävät valtioille *vapauden valita, millä keinoin* ne huolehtivat sopimusvelvoitteiden toteutumisesta oikeudenkäytöpiirissään – poikkeuksena lähinnä Euroopan unionin oikeusjärjestelmä. Ihmisoikeussopimusten tapauksessa tosiasiallista valinnanvapautta kylläkin lieventävät jossain määrin yksilön oikeuksien turvaamiseen velvoittavat sopimusmääräykset (esimerkiksi KP-sopimuksen 2(1) artikla ja EIS 1 artikla) samoin kuin ihmisoikeussopimusten kansainväliset valitusjärjestelmät.²³⁴

Euroopan ihmisoikeussopimus noudattaa kahta edellä mainittua peruslähdekohtaa. Sopimusvaltioiden on noudatettava sitoumuksiaan mutta ne saavat pitkälti valita toteuttamiskeinot. Mitä tulee erityisesti todetun sopimusloukkauksen seurauksiin, Ruedinin toteamin tavoin rajat EIT:n tuomion täytäntöönpanoa koskevalle sopimusvaltioiden harkintavallalle

ja monismi kaikkinne muunneltui – tutkimusteemani kannalta siinä määrin relevantteina, että tarkempaan esittelyyn olisi aihetta. Ks. Suomen sijoittumisesta dualismi–monismi-asteikolla esim. Scheinin 1991, s. 17–18 viitteineen.

²³² Ks. esim. Scheinin 1991, s. 22; Wienin yleissopimuksen 27 artikla; PCIJ: Treatment of Polish Nationals and Other Persons of Polish Origin or Speech in the Danzig Territory 4.2.1932, k. 62. Suomessa ks. PeVL 2/1990 vp, s. 2.

²³³ Esim. Verhoeven 1984, s. 287; Polakiewicz 2001, s. 66. – Samalla selvää on, etteivät esimerkiksi kansallinen lainsäätäjä tai tuomioistuinlaitos voi kansainvälisen sopimuksen loukkaamiseksi vedota valtiosääntöoikeudelliseen *riippumattomuuteensa*. Esimerkiksi EIT:n tuomioiden täytäntöönpanossa kunkin valtio-organin tulee ottaa täytäntöönpanovelvollisuudet huomioon niin pitkälle kuin niiden toimivalta sen mahdollistaa. Eri asia on, että riippumattomuuteen liittyen voi syntyä hankalia käytännön ongelmia. Jos esimerkiksi ministerikomitean kannan mukaan valittajaa koskeva kansallinen tuomio olisi purettava, mutta kansallinen tuomioistuinlaitos ei hyväksy purkuhakemusta, voi syntyä eräänlainen pattitilanne, jossa hallitus ei luonnollisestikaan voi kehottaa maansa riippumatonta tuomioistuinlaitosta toimimaan tietyllä tavalla. Estettä ei toki ole sille, että hallituksen edustaja informoi kansallista tuomioistuinta EIT:n tuomion täytäntöönpanoprosessin etenemisestä (ks. esim. Heikkilä 2016, s. 320 ja tuomioistuinlaitoksen riippumattomuuden merkityksestä täytäntöönpanoprosessissa myös s. 130 ja 295 sekä tuomari Yudkivskan ym. täydentävä äänestyslausekanto asiassa Ilgar Mammadov v. Azerbaidjan [GC] 29.5.2019, k. 12–17) tai että hallitus ehdottaa muutoksia purkua koskevaan lainsäädäntöön, kuten jaksossa 3.3 ilmenneen tavoin on toimittu eräissä pattitilanteissa.

²³⁴ Ks. mainituista kahdesta peruslähdekohdasta esim. Drzewicki 1990, s. 1–3 ja 6; Scheinin 1991, s. 22–24.

johtuvat siitä, että EIS:n loukkaus on tehokkaasti a) saatava loppumaan (lopettamisvelvollisuus), b) sen seuraukset on korjattava (korjaamisvelvollisuus) ja c) sen uusiutuminen on ehkäistävä. Hänen esittämänsä systematisoinnin mukaan näiden kolmen ylätasoon velvollisuuden olemassaolon suhteen harkintavaltaa ei ole, kun taas harkintavaltaa jää ”alatasolla” sen suhteen, millä konkreettisilla toteuttamiskeinoilla kukin mainituista kolmesta ylätasoon velvollisuudesta täytetään.²³⁵ Alatasollakin voitaneen sanoa, että sopimusvaltioiden harkintavalta keinojen valinnassa kaventuu sitä enemmän, mitä selvemmin kysymyksessä oleva ihmisoikeusloukkaus edellyttää laatunsa ja vaikutustensa puolesta tietynlaisia keinoja. Tuomionpurun suhteen harkintavalta käy sitä kapeammaksi, mitä vaikeampaa loukkauksen lopettaminen ja/tai korjaaminen on ilman tuomionpurun myöntämistä. Harkintavalta on kapeimmillaan silloin, kun jompikumpi tai molemmat näistä ylätasoon velvollisuuksista on *mahdotonta* täyttää ilman tuomionpurua.²³⁶ Silloinkaan, kun harkintavalta on olematon, EIT:n tuomio ei itsessään aikaansaa kansallisia oikeusvaikutuksia, vaan tällaisten oikeusvaikutusten toteuttaminen jää kansalliselle tasolle.²³⁷

Reparaatiovelvollisuuteen (*restitutio in integrum*) liittyy se lisämauste, että niin yleisessä kansainvälisessä oikeudessa kuin ihmisoikeusjuridiikassa on sallittua antaa merkitystä aidon restitutiota (jota muun muassa tuomionpurku voi merkitä) mahdottomuudelle tai suhteettomalle hankaluudelle. Painopiste siirtyy reparaatiovelvollisuuden sisällä kompensatiion hyväksyttävyyden suuntaan sitä enemmän, mitä suurempia vaikeuksia aito restitutiota kohtaa. Jos kaksi mahdottomuutta kohtaavat – yhtäältä henkilön palauttaminen ”loukkauksettomaan tilaan” ilman tuomionpurua on mahdotonta ja toisaalta tuomionpurun myöntäminen on syystä tai toisesta mahdotonta – ollaan hyvin vaikeassa ristiriitatilanteessa. Johtoa tilanteeseen voidaan hakea siitä, mitä aidon restitutiota mahdottomuudella tai suhteettomalla hankaluudella yleensä tarkoitetaan. Kuten jo jaksossa 2.1 kävi ilmi, ILC-artiklojen selitysten mukaan

²³⁵ Ruedin 2009, s. 89.

²³⁶ Juuri tällaisissa ”ainut keino” -tyyppisissä tilanteissa myös EIT saattaa katsoa olevansa toimivaltainen antamaan sitovia määräyksiä tietyistä valittajaa koskevista täytäntöönpanokeinoista. Ks. esim. *Öcalan v. Turkey* [GC] 12.5.2005, k. 116: ”In other exceptional cases, the nature of the violation found may be such as to *leave no real choice as to the measures required to remedy it* and the Court may decide to indicate only one such measure.” – Viittaustani ei tietystikään tule ymmärtää siten, että ainoastaan silloin, kun EIT on itse antanut sitovan määräyksen täytäntöönpanokeinoista, käsillä voisi olla tilanne, jossa sopimusvaltiolla ei ole todellista harkintavaltaa täytäntöönpanokeinon suhteen.

²³⁷ Polakiewicz 2001, s. 55–56 ja 66; Hunt 2005, s. 25; Ress 2005, s. 374; Ruedin 2009, s. 97. Sitovien täytäntöönpanomääräysten osalta ks. myös Paraskeva 2018, s. 49: ”They only bind respondent *states*, which have the obligation to fulfil and respond to the different orders set out in the operative part of the judgment.”

restituutiota ei tulisi pitää mahdottomana vain sillä perusteella, että se aiheuttaisi oikeudellisia tai käytännöllisiä ongelmia, joiden voittamiseksi valtion on nähtävä erityistä vaihua. Toisaalta esimerkiksi vilpittömässä mielessä toimineiden kolmansien tahojen oikeudet voivat olosuhteista riippuen tehdä restitutiosta mahdottoman. Näyttäisi siten siltä, että lainsäädäntöön tai sen tulkintaan liittyville esteille ei tulisi antaa liian suurta painoarvoa, vaan lainsäätäjän ja lainkäyttäjän tulisi toimivaltansa rajoissa tehdä voitavansa.

Kansainvälisen sopimuksen valtiosisäisiä vaikutuksia tarkasteltaessa operoidaan usein myös ”suoran sovellettavuuden” (direct applicability) ja siihen läheisesti liittyvän ”suoran vaikutuksen” (direct effect) käsitteillä. Käsitteet ovat kuitenkin monimerkityksisiä ja epätarkkoja. Scheinin on väitöskirjassaan paikantanut oikeuskirjallisuudesta vähintään viisi erilaista merkityssisältöä jo ”suoran sovellettavuuden” käsitteelle, minkä lisäksi osa kirjoittajista saattaa antaa suoralle vaikutukselle (tai esimerkiksi termille ”self-executing”) vielä erilaisen tai eri tavoin painottuneen merkityssisällön. Scheinin on hyödyntänyt erityisesti seuraavasti muotoiltua suoran sovellettavuuden merkityssisältöä: ”Sellainen sopimusnormien valtiosisäinen asema, joka mahdollistaa tukeutumisen sopimusmääräyksiin itsenäisinä oikeusnormeina eikä vain kansallisten normien tulkinnassa, ja johon saattaa liittyä jopa kansallisten normien sivuuttaminen.” Tämä merkityssisältö on myös oman tutkimusteeman kannalta relevantin. Siteeratusta kohdasta ilmenee käsitepari ”suora soveltaminen / ’pelkkä’ tulkintavaikutus” (tai: ”välitön / välillinen soveltaminen”). Scheinin kuitenkin täydentää tätä jaottelua perustavammasi ymmärtämällään distinktiolla oikeusnormien sääntövaikutuksen ja periaatevaikutuksen välillä. Sekä säännön että periaatteen soveltaminen voi olla sekä ”suoraa” (lopullisessa ratkaisutilanteessa ilmenevää) että ”välillistä” (ratkaisutilanteessa sovellettavien normien tulkintaan vaikuttavaa).²³⁸

Sinänsä selvänä voidaan pitää, että EIS:n määräyksiä – myös 46 artiklaa (mukaan lukien sen kiistatta sisältämät korjaamis- ja lopettamisvelvollisuusnormit) – voidaan soveltaa Suomessa ”suoraan”. EIS on kokonaisuudessaan lakina voimassa Suomessa ja siten sopimusmääräykset kykenevät saamaan välittömän oikeusvaikutuksen. Tämä ei kuitenkaan ratkaise 46 artiklaan liittyviä pulmia tyydyttävästi, koska sen konkreettiset normatiiviset ilmentymät (esim. mitä lopettamisvelvollisuus tai korjaamisvelvollisuus tietyssä tilanteessa tarkoittaa) voivat eri soveltamistilanteissa vaihdella huomattavasti. Pidänkin hyödyllisempänä ”sääntövaikutuksen” ja ”periaatevaikutuksen” käsitteitä, kun tutkitaan EIT:n tuomion täytäntöönpanoa

²³⁸ Scheinin 1991, s. 27–30.

purkuinstanssin toimivallan ja toimintamahdollisuuksien kannalta tilanteessa, jossa lainsäätäjän tuomionpurulle asettamat puitteet vaikuttavat liian ahtailta EIS:n tasolta johtuviin odotuksiin nähden. Sovellettavina ovat ylimääräistä muutoksenhakua koskevat *kansalliset säännöt* sekä ihmisoikeusloukkauksen korjaamista ja lopettamista koskevat – niin ikään normatiivisesti velvoittavat – *kansainvälisoikeudelliset* normit, jotka voivat mielestäni tilanteesta riippuen näyttäytyä joko *periaatteen* tai *säännön* luonteisina. Tilannekohtaisuudessa sinänsä ei ole mitään oudoksuttavaa. Jaottelu sääntöihin ja periaatteisiin koskee konkreettisia, yksittäisessä ratkaisutilanteessa sovellettavia oikeusnormeja eikä esimerkiksi niiden kielellistä ilmaisu- tai sopimustekstissä.²³⁹

Esitän, että mitä kauemmaksi jäädään tilanteesta, jossa lopettamis- tai korjaamisvelvollisuuden täyttämiseen olisi vain yksi ainut hyväksyttävä toteuttamiskeino, sitä selvemmin käsillä on *periaatevaikutus*. Korjaamisvelvollisuuden osalta tätä ilmentää koko *restitutio in integrum* -periaatteen ajatus: valtiolla on velvollisuus korjata loukkauksen seuraukset eli saattaa valittaja *niin pitkälle kuin mahdollista* siihen asemaan, jossa hän olisi ilman loukkauksen tapahtumista.²⁴⁰ Periaatteille on Alexyn perusoikeusteorian mukaan luonteenaista juuri se, että ne vaativat toteuttamaan jonkin oikeushyvän niin pitkälle kuin se on oikeudellisesti ja tosiasiallisesti mahdollista. ”Niin pitkälle kuin se on oikeudellisesti mahdollista” -arvioinnissa otetaan huomioon myös vastasuuntaiset periaatteet ja säännöt.²⁴¹ *Restitutio in integrum* ilmenee siten lähtökohtaisesti periaatteena: kyse ei ole ”joko-tai”-soveltamisesta vaan ”niin pitkälle kuin mahdollista” -optimoinnista. Tämä ei suinkaan merkitse kyseisen periaatteen velvoittavuuden kiistämistä: kyse on *normatiivisesti velvoittavasta* periaatteesta, joka vaikuttaa *optimointikäskynä* ylimääräistä muutoksenhakua koskevien normien tulkinnassa ja soveltamisessa (eli ”mahdottoman rajojen etsinnässä”).²⁴² Klamin käsitteistössä kysymys on harmonisoinnista eikä eliminoinnista.²⁴³

Vaikuttaa siltä, että EIS:n tämän tyyppinen vaikutus vähintäänkin purkunormien *tulkintaan* on tunnustettu Suomessa niin lainkäyttäjän²⁴⁴ kuin oikeustieteilijöiden²⁴⁵ taholla. Niin kauan kuin kansalliset ylimääräisen muu-

²³⁹ Ks. esim. Scheinin 1991, s. 32.

²⁴⁰ Jos kansallinen oikeus ei tätä kerta kaikkiaan mahdollista, valittajaa saadaan – ja tulee – hyvittää rahallisesti.

²⁴¹ Alexy 2002, s. 47–48.

²⁴² Periaatteiden luonteesta optimointikäskynä ks. Alexy 2002, s. 47–48. Ks. myös Scheinin 1991, s. 30.

²⁴³ Ks. Klami 1982, s. 42–45.

²⁴⁴ Ks. esim. yksimielinen täysistuntoratkaisu KKO 2009:80, k. 6, 8 ja 36.

²⁴⁵ Esimerkinomaisesti voidaan viitata hakijalle kielteisen purkuratkaisun KKO 2008:24

toksenhaun säännöt *sallivat* tehdä jotakin EIT:n tuomion täytäntöönpanon kannalta tarpeellista (vaikka tämä tarve ilmenisi vain periaatevaikutuksen kautta), mahdolliset pulmat liittyvät ”vain” vastasuuntaisesti vaikuttavien periaatteiden punnintaan ja säännöksen järkevien tulkinta- ja soveltamismahdollisuuksien rajoihin eikä varsinaista kansainvälisen ja kansallisen oikeuden välistä sääntökollisiota synny.

EIS:sta valittajan eduksi johtuvat optimointikäskyt eivät tietenkään ole ainoita punninnassa vaikuttavia elementtejä. Jo edellä jaksossa 5 on käsitelty muun muassa oikeusvarmuutta ja valittajan kansallisen vastapuolen luottamusta ratkaisujen pysyvyyteen. Myös EIS:n järjestelmän piirissä tällaiset intressit on tunnustettu.

Lopettamis- ja korjaamisvelvollisuudet voivat konkreettisessa soveltamistilanteessa ilmetä nähdäkseni myös *sääntöinä*. Näin on ainakin silloin, kun sopimusvaltion harkintavalta toteuttamiskeinojen suhteen on surkastunut olemattomiin eli EIS:n muodostama normijärjestelmä *käskee* toteuttamaan tuomionpurun. ”Käskey” voi ilmetä EIT:n tai ministerikomitean kannanotoista taikka voi olla muutoinkin selvää, että lopettamis- tai korjaamisvelvollisuus ei ole täytettävissä ilman tuomionpurkua. Tällöin, jos kansallinen purkua koskeva sääntö samassa tilanteessa sattumoisin *kieltäisi* purun myöntämisen (eikä tilanne ole tulkinnan keinoin ratkaistavissa), kansallisen ja ylikansallisen normin välille syntyy aito sääntökollisio. Kumman hyväksi tällainen kollisio ratkaistaan ja millä perusteella? Mielestäni sen enempiä EIS:n ”suoran” vaikutuksen kuin ”sääntövaikutuksenkaan” olemassaolon myöntäminen ei vielä itsessään asiaa ratkaise, sillä myöskin kansallisilla purkua koskevilla säännöillä on luonnollisesti suora oikeusvaikutus eli niitä voidaan soveltaa välittömästi ratkaisuperusteina. EIS 46 artiklan suoran vaikutuksen myöntämisellä on vasta se lisäarvo, että soveltamistilanteessa on ylipäänsä esillä *kaksi* keskenään ristiriidassa olevaa normia – ei totuttuun tapaan pelkkä kansallinen purkunormi.

herättämiin kannanottoihin prosessioikeuden tutkijoiden piirissä, ks. esim. Määttä 2008, s. 4; Turunen 2008, s. 194; Jokela 2009, s. 362. Kaikista kommenteista on luettavissa kannanotto siitä, että KKO olisi voinut tulkita ja soveltaa purkunormeja myös ihmisoikeusnäkökulmaa enemmän painottaen. – Ks. myös Koponen 2017, s. 18: ”Vaikka loukkauksen korjaamistavat arvioidaan kansallisen lainsäädännön pohjalta, voi ihmisoikeusvelvoitteiden vaikutus keinojen *tulkintaan* olla olennainen.” Hän tunnustaa (s. 16), että perus- ja ihmisoikeuksien merkityksen kasvu aiheuttaa jännitteitä ylimääräisen muutoksenhaun perusteiden (Suomessa perinteisesti melko) suppeaan tulkintaan. Toisaalta hän havainnoi (s. 17), ettei KKO:lla ole juurikaan ollut ylimääräisessä muutoksenhaussa tapana ottaa ratkaisuperusteiden pohdinnassa esille perusoikeusmyönteisen tulkinnan tarvetta, vaan kantelu- ja purkuperusteiden yksittäisten tunnusmerkkien soveltamisessa on voitu päätyä hakijan oikeuksia laajentavaan lopputulokseen tavanomaisin laintulkinta-argumentein.

En rohkene väittää *lex superior* -maksiimin soveltuvan omassa järjestelmässämme ainakaan kategoriseksi ratkaisukeinoksi, sillä EIS on Suomessa voimassa tavallisen lain eikä perustuslain tasoisena.²⁴⁶ Se, että sopimusvaltio ei saa vedota sisäiseen lainsäädäntöönsä perusteena sopimusloukkaukselle (tai sen jatkamiselle), ei tarkoita, että valtio olisi ristiriitatilanteissa velvollinen myöntämään hierarkkisen etusijan kansainväliselle normille. Mitä sitten tulee EIS:n ja kansallisen normin välisessä kollisionratkaisussa sinänsä sallittuun²⁴⁷ *lex posterior* -maksiimiin, se tuntuu tutkittavana olevassa asetelmassa luovan enemmän epäselvyyttä ja kysymyksiä kuin poistavan niitä,²⁴⁸ ja samaa voidaan sanoa myös *lex specialis* -maksiimista²⁴⁹.

Scheininiin viitaten voidaan käyttää apuvälineenä presumptiota siitä, ettei lainsäätäjällä ole tarkoitannut poiketa Suomea velvoittavasta ihmisoikeusnormista,²⁵⁰ ja asettaa seuraava kysymys: onko eduskunta lainsäätäjänä tarkoitannut, että tuomionpurku on mahdoton sellaisessa tilanteessa, jossa EIT:n tuomion täytäntöönpano (EIS 46 artiklan noudattaminen) välttämättä edellyttää purkua? Mielestäni kieltävälle vastaukselle on nähtävissä perusteita.²⁵¹ Mikäli vastaus voidaan hyväksyä, tämä olisi yksi argumentti,

²⁴⁶ Ks. esim. perustuslain 106 §:n säätämiseen liittyviä perusteluja hallituksen esityksessä HE 1/1998 vp, s. 163: ”Vastaavanlaista arviointia voivat tuomioistuimet joutua suorittamaan kotoperäisten säädösten ja ihmisoikeussopimusten välillä, joskaan tuolloin ristiriitaa ei ratkaista säädöshierarkkisilla perusteilla.” Myös oikeuskäytännössä ihmisoikeusnormien etusija haetaan tarvittaessa perustuslain etusijan kautta, ei suoranaisesti ihmisoikeusnormien itsensä etusijan nojalla; ks. esim. KKO 2015:14, k. 31: ”Jos ihmisoikeusvelvoitteen ja lain välillä on ristiriita, jota ei voida tulkinnan keinoin ratkaista ihmisoikeusvelvoitteen edellyttämällä tavalla, on arvioitava ensiksikin sitä, merkitseekö ihmisoikeusvelvoitteen vastaisuus samalla myös perustuslain vastaisuutta, ja toiseksi sitä, onko perustuslainvastaisuus ilmeistä.”

²⁴⁷ Perustuslakivaliokunta totesi jo EIS:een liittymisen yhteydessä, että *lex posterior*- ja *lex specialis* -maksiimit oikeuttavat sivuuttamaan ristiriitatilanteessa vanhemman tai yleisluonteisemman kansallisen lain säännöksen (ks. PeVL 2/1990 vp, s. 2). Ks. myös Pellonpää et al. 2018, s. 72–73.

²⁴⁸ Tulisiko esimerkiksi kansallisen purkunormin säätämisaikajakohtana pitää vuotta 1960, jolta ylimääräisen muutoksenhaun perusratkaisut edelleen periytyvät, vai kenties vuoden 2005 loppua, jolloin lainsäätäjän voitaisiin katsoa ”tarkistaneen” purkunormiston riittävyden suosituksen Rec(2000)2 näkökulmasta (ks. laki 666/2005 ja HE 9/2005 vp)? Vielä vaikeampaa on löytää EIS 46 artiklan yksittäistapauksessa luomien velvollisuuksien ”säätämisaikajakohtaa”. – Myös korkein oikeus on tuonut esiin *lex posterior* -maksiimin hankaluuden (aineellistenkin, saati EIT:n tuomion täytäntöönpanoon liittyvien) ihmisoikeusnormien yhteydessä, ks. KKO 2012:11, k. 22. *Lex posterior* -maksiimin ylikorostuneen käytön vaaroista ks. esim. Scheinin 1991, s. 211.

²⁴⁹ Tuomionpurun kannalta purkunormi on toki *lex specialis* EIS 46 artiklasta johtuviin täytäntöönpanovelvollisuuksiin nähden, mutta toisaalta valittajaa koskevan ihmisoikeusloukkauksen korjaamisen tai lopettamisen kannalta asetelma voidaan nähdä myös toisin päin. En pidä myöskään tätä maksiimia tutkimuskohteeni kannalta hyödyllisenä.

²⁵⁰ Scheinin 1991, s. 210. Ks. myös Pellonpää et al. 2018, s. 68 ja 80.

²⁵¹ Eduskunta näyttäisi eri yhteyksissä pikemminkin pitäneen tärkeänä, että riittävät mahdol-

joka toisi purkuinstanssille oikeudellista selkänöjaa soveltaa kansallisia purkunormeja tarvittaessa *contra legem*.

Apua esittämäni hypoteettisen normikollision ratkaisuun voidaan etsiä myös perustuslaista. Viime vuosina perustuslain 106 §:n etusijasääntö on eräissä tapauksissa tarjonnut – perus- ja ihmisoikeusjärjestelmien tulkinnallisen harmonisoinnin kautta – tosiasiallisen etusijan ihmisoikeusnormeille.²⁵² Toisaalta varoisin väittämästä, että perustuslain 106 § olisi ilman muuta ratkaisun avain sanamuodoltaan ehdottoman purkunormin ja ihmisoikeusloukkauksen lopettamis- tai korjaamisvelvollisuuden (EIS 46 artikla sellaisena kuin se konkretisoituu yksittäisessä tapauksessa) väliseen kollisioon. Suomen tämän hetkisessä perus- ja ihmisoikeuskulttuurin kehitysvaiheessa näyttää nimittäin siltä, että perustuslain 106 § kykenee tarjoamaan etusijan lähinnä sellaisille EIS:n (substanssi)normeille, joilla on selvä vastinpari kotimaisessa perustuslaissa ja erityisesti sen perusoikeussäännöksissä – perustuslaki puhuu etusijan antamisesta ”perustuslain säännökselle”. Ei ole helppoa löytää perustuslaista sellaista vastinparia EIS 46 artiklasta johtuvalle korjaamis- tai lopettamisvelvollisuudelle, johon nähden purkunormi voitaisiin ilmeisenä pidettävän (eli selvän, riidattoman ja helposti havaittavan²⁵³) ristiriidan vuoksi sivuuttaa. Myös Koponen toteaa, ettei poikkeuksia purkunormien sanamuodoista ole ”toistaiseksi” tehty perustuslain 106 §:ään perustuen.²⁵⁴

lisuudet EIS:n loukkaukseen perustuvaan purkuun ovat olemassa. Ks. esim. PeVM 1/2010 vp, s. 5–6 sekä LaVM 6/2005 vp, s. 5: ”Tällaisessa tilanteessa loukkauksen kohteeksi joutu-neella on perusteltu syy odottaa, että hän saa asiansa kotimaisessa lainkäyttöjärjestelmässä uudelleen arvioitavaksi.” – Kantelun määräajan muutoksiin johtaneista lainvalmistelutöistä on luettavissa ajatus siitä, ettei sen enempää tuomion purkamista kuin poistamista tarkoitettu jättää mahdottomaksi ainakaan suosituksen Rec(2000)2 edellytykset täyttävissä tilanteissa (ks. oikeusministeriön muutoksenhakutoimikunnan jatkomietintö 20.11.2002 (komiteanmietintö 2002:8), jäljempänä *OM-komiteanmietintö 2002:8*, s. 28–29 ja HE 9/2005 vp, s. 12–13 ja 24). En väitä vahingoksi sitä, ettei purkusäännöksiin tehty samanlaista muutosta kuin kantelun määräaikaan, mutta tämä ratkaisu vaikuttaisi perustuvan siihen, että oikeusturvaongelmia ei yksinkertaisesti ennakoitu voivan syntyä (näin myös Linna 2012, s. 180 ja 182) – eikä siihen, että lainsäätäjä olisi nimenomaisesti tarkoittanut mahdollistaa oikeusturvaongelman, jota EIT:n langettavaan tuomioon perustuvan purkuhakemuksen tutkimatta jääminen saattaa merkitä. Ks. tästä myös Koponen 2017, sivulla 255 olevaa otsikkoa ”Oletus tuomionpurun soveltuvuudesta todettuihin ihmisoikeusloukkauksiin”. Ks. puheena olevasta määräaikasääntelystä jakso 6.2.

²⁵² Ks. esim. Pellonpää et al. 2018, s. 81–83 ja siinä viitatus oikeustapaukset.

²⁵³ Ks. erityisesti PeVM 10/1998 vp, s. 31.

²⁵⁴ Koponen 2017, s. 415. Hän jatkaa: ”...mutta ratkaisussa KKO 2015:14 menettelyvirheen toteutuminen perusteltiin perustuslain 106 §:n avulla. Tämäkin vaihtoehto voi siten tulla harkittavaksi ja toisaalta *106 §:n soveltamisesta oikeuskäytännössä esitettyä argumentaatiota voidaan verrata perusteluihin, joilla tuomionpurun käyttöalaa on laajennettu ohi lain sanamuodon.*”

Toisaalta tilanne saattaa aikaa myöten kehittyä. Aineksia tällaiseen kehittymiseen tuo osaltaan perustuslakivaliokunnan lausuma jo perustuslain 106 §:n säätämisen yhteydessä: ”...on aiheellista kuvata ristiriitatilanne yleisluonteisemmin lain säännöksen soveltamisen ja perustuslain eikä vain sen jonkin säännöksen välisenä vertailuna. *Siten perustuslaki on kokonaisuutena osana vertailussa.*”²⁵⁵ Etenkin perustuslain 22 §:ään sisältyvän perus- ja ihmisoikeuksien *turvaamis*velvollisuuden voidaan ajatella käsittävän myös velvollisuuden *lopettaa* EIS:n toteama *ihmisoikeusloukkaus* ja *korjata* siitä valittajalle aiheutuneet seuraukset siten kuin EIS:n muodostama normijärjestelmä edellyttää. Perustuslain 1.3 §:ssä on puolestaan säädetty Suomen osallistumisesta kansainväliseen yhteistyöhön ihmisoikeuksien turvaamiseksi. Ministerikomitean valvonnassa tapahtuva EIS 46 artiklan mukainen EIT:n tuomioiden täytäntöönpano on osa tätä yhteistyötä. Lisäksi voitaisiin ainakin EIS 46 artiklan sisältämän *lopettamisvelvollisuuden* osalta ajatella, että perustuslain 106 §:n mukainen vertailutilanne olisi konstruoitavissa purkunormin sekä loukattua EIS:n (substanssi)artiklaa vastaavan perusoikeusnormin välille. Lopettamisvelvollisuuden kyseessä ollessa tällaisen *perusoikeusnormin* (sellaisena kuin se on vastaavan ihmisoikeusnormin mukaisesti tulkittuna) *loukkaus nimittäin jatkuu edelleen* tavallisen lain tasoisen, liian ahtaan purkunormin vuoksi.

Seuraavassa tutkitaan suomalaista ylimääräisen muutoksenhaun normistoa siitä näkökulmasta, miltä osin se riittää vastaamaan EIS:n tasolta johtuviin odotuksiin ja miltä osin voidaan tarvita ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa tai jopa soveltamista *contra legem*. Jaan tarkastelun prosessioikeudellisiin perustein *muodollisten* ja *aineellisten purku- (ja poistamis)edellytysten* arviointiin.²⁵⁶ Sivuutan sen esikysymyksen, onko sopimusvaltioilla ylipäänsä velvollisuutta säätää ylimääräisen muutoksenhaun kaltaista normistoa, jota voidaan soveltaa myös EIS:n loukkauksiin.²⁵⁷ Kysymys ei vaikuta enää ajankohtaiselta, koska nykyisin käytännössä kaikissa sopimusvaltioissa on ainakin rikosasioissa tällainen normisto, ovatpa tähän asiantilaan sitten johtaneet poliittiset tai oikeudelliset syyt.²⁵⁸

²⁵⁵ PeVM 10/1998 vp, s. 31.

²⁵⁶ Tarkastelu rajoittuu keskeisimpiin purku- ja poistamisperusteisiin eikä siten ole tyhjentävä. Esimerkiksi oikeuden jäsenen rikollista menettelyä koskevaa purkuperustetta (OK 31:7.1:n 1 kohta ja 31:8:n 1 kohta) ei tarkastella, vaikka se voi olla EIT:n tuomion täytäntöönpanossa relevantti.

²⁵⁷ Lambert (1999, s. 228 ja 234) näyttää ajattelevan – tosin ennen suosituksen Rec(2000)2 antamista – että kansallisen tuomioistuimen velvollisuus käyttää olemassa olevaa purkumahdollisuutta on vahvempi kuin kansallisen lainsäätäjän velvollisuus säätää purkumahdollisuudesta sen vielä puuttuessa.

²⁵⁸ Vuonna 2017 tällainen purkumahdollisuus oli rikosasioissa olemassa kaikkialla muualla kuin Liechtensteinissa (näin *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [GC] 11.7.2017, k. 39) eli

6.2 Tuomion purkamisen tai poistamisen muodolliset edellytykset

Ylimääräisen muutoksenhaun muodollisten edellytysten täytymisestä riippuu, voidaanko purkihakemusta tai kantelua (jäljempänä tässä alajaksossa vain *hakemus*) ottaa edes tutkittavaksi. Jos ei voida, tuomion purkamisen tai poistamisen tarvetta ihmisoikeusloukkauksen korjaamis- ja lopettamisvelvollisuuksien kannalta ei päästä edes arvioimaan. Esittäisin varovaisena kannanottona, että jo hakemuksen saaminen tutkittavaksi on EIT:n tuomion täytäntöönpanossa ainakin hieman ”tyhjää parempi”, riippumatta siitä, hyväksytäänkö hakemus lopulta. Tällöin EIT:ssa juttunsa voittanut hakija ja tämän mahdollinen (kansallinen) vastapuoli pääsevät esittämään näkökantansa,²⁵⁹ ja purkuinstanssi voi antaa toivottavasti sellaisen hyvin perustellun ratkaisun, jossa purun tai poistamisen tarvetta arvioidaan aineellisten purku- tai poistamisedellytysten ja EIS:sta johtuvien normien kannalta.²⁶⁰ Jos purkumahdollisuus kaatuu esimerkiksi jo vuosia sitten umpeutuneeseen määräaikaan tai kohtuuttomiin muotomääräyksiin, tämä näyttää mielestäni Strasbourgin suuntaan lähtökohtaisesti pahemmalta kuin edellä kuvatun kaltainen aineellinen ratkaisu, jonka voisi ehkä jopa luonnehtia tavoittavan pienen fragmentin valittajan tilanteen ”uudelleentutkimisesta”. Esimerkiksi Öcalan-asiassa ministerikomitea suostui katsomaan täytäntöönpanon suoritetuksi tilanteessa, jossa tutkittavaksi otettu purkihakemus hylättiin perustellulla aineellisella ratkaisulla.²⁶¹

Kannanottoani ei suinkaan tule ymmärtää siten, että tutkittu ja hyvin perusteltu mutta hylätty hakemus riittäisi täyttämään valtion täytäntöönpanovelvollisuudet, jos ministerikomitea katsoo tilanteen vaativan purkua. Tarkoitin vain, että suosituksen Rec(2000)2 hengen kanssa olisi *erityisen* ristiriitaista se, jos valittajalle ei anneta tehokasta mahdollisuutta edes tavoitella purkua.

Otan purun ja poistamisen muodollisista edellytyksistä tarkasteluun ennen muuta määräjat hakemuksen tekemiselle, koska ne muodostavat valittajan

46 valtiossa. Aiemmistä vaatimattomammista lukumääristä ks. esim. Lambert-Abdelgawad 2006, s. 210.

²⁵⁹ Tutkittavaksi otetusta hakemuksesta on OK 31 luvun 4.2 §:n ja 13 §:n mukaan lähtökohtaisesti kuultava vastapuolta.

²⁶⁰ Samansuuntaisesti Laffranque 2014, s. 103 sekä Davydov v. Russia 30.10.2014, k. 29: ”The Court’s position that applicants should be provided with a possibility to request the re-examination of their case or the reopening of proceedings does not, however, prejudice the domestic court’s decision on whether such a re-examination or reopening should indeed be granted in a specific case.” Ks. myös Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2) [GC] 11.7.2017, k. 93.

²⁶¹ ResDH(2007)1 Öcalan v. Turkey 14.2.2007.

kannalta ehkä merkittävimmän potentiaalisen kompastuskiven. Lopuksi esitän muutaman näkökohdan hakijalegitimaatiosta, asiamiespakosta sekä samaa asiaa koskevien hakemusten lukumäärän rajoittamisesta.²⁶²

Kuten jaksossa 3.3 havaittiin, ministerikomitea ei näytä pitävän ongelmallisena sitä, että valittaja laiminlyö noudattaa EIT:n tuomion jälkeen avoinna olevaa määräaika. Valittaja ei tarvitse määräaikojen noudattamisen suhteen erityissuojelua: hän on jo alkuperäisessä kansallisessa prosessissa ollut velvollinen noudattamaan niitä, samoin EIS:n omaa määräaika valituksen tekemiselle. Tilanne on luonnollisesti toinen, jos purun määräaika ei ole ollut avoinna enää EIT:n tuomion jälkeen. Tällöin syntyy herkästi jännitteisiä tilanteita, joiden ratkaisemista ei ollenkaan helpota se, että määräaikasäännökset on yleensä kirjoitettu – oikeusvarmuuteen liittyvien ymmärrettävien tavoitteiden vuoksi – täsmälliseen ja ehdottomaan muotoon.²⁶³ Tämän vuoksi pidin perusteltuna tarkastella edellä olevassa alajaksossa melko laajalti suoraa normikollisiota ja *contra legem* -tulkinnan mahdollisia oikeutusperusteita.²⁶⁴

Suomessa tilanne on määräaikojen osalta varsin hyvä. Kun EIT on todennut menettelyvirheen, tähän perustuvan kantelun saaminen tutkittavaksi on vielä EIT:n käsittelyn jälkeen määräaikasääntelyn kannalta mahdollista niin rikos- kuin siviiliprosessissa (vuoden 2005 lopussa voimaan tullut OK 31:2.3). Sama koskee tuomionpurkua syytetyn eduksi rikosprosessissa, sillä tällainen purku ei ole määräaikaan sidottu.²⁶⁵ Tuomionpurku riita-asiassa

²⁶² Lisäksi voidaan mainita purun kohdetta ja purkuintressiä koskevat edellytykset (ks. Leppänen – Välimaa 1998, s. 128–131 ja 134–136). Tutkimusteeman kannalta *purun kohteen* lähemmälle tutkimiselle ei ole tarvetta, sillä olen rajannut tutkimusaiheeni nimenomaan lainvoimaisiin tuomioihin, jotka täyttävät purun kohdetta koskevan edellytyksen. Samoin voidaan olettaa, että hakijalla, joka on voittanut asiansa EIT:ssa, on *purkuintressi* eli sikäli kuin taustalla on ylipäättään oikeusvoimainen kansallinen tuomio, se on todennäköisesti hänelle vastainen. Purkuintressiin ei vaikuta se, onko rangaistus jo kokonaan kärsitty. Suomessa on vanhastaan katsottu, että pelkästään esimerkiksi ”maineen puhdistaminen ja rikoksenteikijän leiman poistaminen” muodostavat riittävän intressin (ks. Rautio 2017, s. 1218).

²⁶³ Havansin (2004, s. 50) toteamin tavoin selkeämpää ja eksaktimpaa oikeussääntöä kuin tyypilliset määräaikasäännöksemme on vaikea kuvitella. – Poikkeuksetonta tämä ei ole edes ylimääräisessä muutoksenhaussa. Riita-asiassa annetun tuomion purkamista koskevassa OK 31:10.2:ssa säädetään viiden vuoden määräajasta, ”ellei hakemuksen tueksi esitetä erittäin painavia syitä”. Tällaisen määräajan tosiasiallinen pituus ei ole helposti ulkopuolisen ennakoitavissa.

²⁶⁴ Tässä yhteydessä on syytä mainita myös siitä, että KKO:n tulkinnan mukaan ylimääräiselle muutoksenhauulle varattu *määräaika ei ole palautettavissa* OK 31:17:n nojalla (KKO 2003:20). Toisaalta kyseisen ratkaisun perustelut osoittavat hyvin sen, ettei päinvastainen tulkintakaan olisi ollut *contra legem*. Ks. myös Leppänen – Välimaa 1998, s. 167, jossa kysymystä pidetään aidosti tulkinnanvaraisena.

²⁶⁵ Tuomionpurku syytetyn *vahingoksi* on sidottu määräaikaan, mutta on jokseenkin teoreettinen ajatus, että tällaista purkua tarvittaisiin EIT:n tuomion täytäntöönpanossa. EIS 6 artikla ei esimerkiksi takaa asianomistajalle oikeutta saada ”syyllistä tuomiolle”, vaan se

on sen sijaan sidottu tuomion lainvoimaiseksi tulosta laskettavaan yhden vuoden määräaikaan silloin, kun purkuhakemus perustetaan ilmeisesti väärään lainsoveltamiseen (OK 31:10). Koska uuteen seikkaan perustuva purkuperuste (OK 31:7.1:n 3 kohta) ei nykyisen oikeuskäytännön valossa tunnu soveltuvan EIT:n toteamiin sopimusloukkauksiin (ks. jakso 6.3.3), valittaja jää riita-asiaa koskevassa tuomionpurussa ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskevan purkuperusteen varaan ja siten lyhyen määräajan johdosta vaille tosiasiallista mahdollisuutta saada purkuhakemustaan tutkittavaksi. Vaikka riita-asioissa määräaikojen lyhyys turvaa sinänsä tärkeää ja kansainvälisen oikeudenkin tunnustamaa intressiä – oikeusrauhaa yksityisten osapuolten välisissä suhteissa – tilanne ei ole ihanteellinen. Parempi olisi, että EIT:ssa juttunsa voittanut saisi purkuhakemuksensa tutkittavaksi ja että hänen sekä hänen kansallisen vastapuolensa asemaa arvioitaisiin aineellisten purkuedellytysten yhteydessä. Korkein oikeus on kohdannut ongelman tapauksessa KKO 2011:100:

”Siten ei olisi lainkaan mahdollista ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, joita ihmisoikeustuomioistuimen langettavan tuomion asianmukainen noudattaminen voi edellyttää. Tällä tavoin oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 10 §:n sananmukainen soveltaminen voi johtaa lainkäytössä tilanteeseen, joka ei vastaa asianosaisen oikeusturvan vaatimuksia eikä ihmisoikeussopimuksen velvoitteita.”²⁶⁶

Korkein oikeus jättikin soveltamatta sanamuodoltaan ehdotonta määräaika säännöstä. Ratkaisu oli mielestäni hyvin perusteltu. Erityisen oikeaoppista oli se, että myös EIS:n tasolta johtuva *korjaamisvelvollisuus* otettiin ratkaisuperusteena huomioon: ”Hovioikeuden tuomion kohdassa 1 on kysymys M:lle määrätystä vahingonkorvausvelvollisuudesta, jota ihmisoikeustuomioistuimen valtion vastattavaksi tuomitsema korvaus ei ole kattanut. Kysymys on tältä osin keskeisesti siitä, millä tavoin ihmisoikeustuomioistuimen tuomiota, jonka mukaan kohdassa 1 tuomitua vahingonkorvausta ei olisi tullut tuomita, voidaan asianmukaisesti noudattaa. Korkein oikeus toteaa lähtökohtana, että Suomen voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole nimenomaista korvaussäännöstä todetun ihmisoikeusloukkauksen hyvittämisestä.”²⁶⁷ Juuri tällaista korjaamisvelvollisuuden (tai lopettamisvelvollisuuden) arviointia voidaan pitää tavoiteltavana. Se, että kansallisten purku- tai kantelunormien sanamuodot eivät

suojaa vain asianomistajan mahdollista siviilioikeudellista korvaussaatavaa.

²⁶⁶ KKO 2011:100, k. 20.

²⁶⁷ Tuomion k. 17.

ohjaa tällaisten seikkojen arviointiin, on mielestäni vailla merkitystä.²⁶⁸ Kysymys on nimittäin kansainvälisen oikeuden normista, joka ilmestyi kansallisen normin rinnalle välittömänä ratkaisuperusteena.²⁶⁹ Ratkaisu näytetään otetun hyvin vastaan myös suomalaisessa oikeusyhteisössä.²⁷⁰ Koposen toteamin tavoin lainsäädännön puutteiden korjaaminen olisi toki ensisijaisesti lainsäätäjän tehtävä.²⁷¹

Määräaikoihin liittyy toinenkin, luonteeltaan piilevämpi puute. Vaikka ihmisoikeusloukkauksen toteamista koskevan kantelumääräajan lisääminen OK 31:2.3:een oli tärkeä edistysaskel, siinä tarkoitettu kuuden kuukauden määräaika lasketaan kuitenkin EIT:n (tai YK:n ihmisoikeuskomitean) ”lopulliseksi jääneen *ratkaisun antamisesta*”, ei ratkaisun

²⁶⁸ Sitä vastoin korjaamis- ja lopettamisvelvollisuusnormeja ei pidä käyttää *supistamaan* kansallisen purkunormiston alaa. Jos (kansalliset) purkuedellytykset täyttyvät, purku on myönnettävä (ks. esim. Leppänen – Välimaa 1998, s. 127; Koponen 2017, s. 15), eikä sanottuun vaikuta se, olisiko kansainväliseltä tasolta tullut purun myöntämiseen vielä lisäpainetta vai ei. Tässä suhteessa ratkaisussa KKO 2008:24, k. 13, on osin arveluttavia piirteitä: ”*Ihmisoikeustuomioistuimen tuomiosta ilmenee, miten lakia olisi tullut nyt kysymyksessä olevan kaltaisessa tilanteessa soveltaa. Hovioikeuden tuomiossa on poikettu tästä.* Arvioidessaan X:n tekemää purkuhakemusta Korkein oikeus toteaa, että hovioikeuden tuomion lainvoimaiseksi tulosta on *kulunut yli kuusi vuotta* hakemuksen tekemiseen. Kuten edellä on selvitetty, ihmisoikeustuomioistuimen tuomion seurauksena *hovioikeuden tuomion vaikutukset ovat tosiasiaa jo poistuneet eikä X:n* myöskään hänen syykseen luetun rikoksen tai siitä tuomitun rangaistuksen laatu huomioon ottaen *voida katsoa enää kärsivän kielteisiä seurauksia* hovioikeuden tuomion johdosta. *Näillä perusteilla Korkein oikeus katsoo, että tässä tapauksessa ei ole sellaisia lain edellyttämiä painavia perusteita, joiden johdosta lainvoiman saanut tuomio voitaisiin oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8 §:n nojalla purkaa.* Toisaalta voidaan ajatella, että korkein oikeus on pyrkinyt siteeratussa jaksossa perustelemaan vain sitä, miksi kyseessä ollut kansallista purkuperustetta ei ollut tarpeen tulkita laajentavasti.

²⁶⁹ Se, että EIS 46(1) artiklan sisältämä normi (erityisesti korjaamisvelvollisuus) toimi välittömänä ratkaisuperusteena, ilmenee mielestäni jo määräaikaa koskevasta lopputuloksesta. – Sitä, millä muodollisilla perusteilla *normikollisio* ratkaistiin, KKO ei kovin tarkoin eritellyt. Esimerkiksi perustuslain 106 §:ään ei turvauduttu. Ratkaisussa voidaan kyllä nähdä aineksia muun muassa siitä presumptiosta, ettei lainsäätäjällä ollut nimenomaisesti tahtonut synnyttää nyt ajankohtaistunutta oikeusturvaongelmaa (k. 18), samoin kuin perustuslain ainakin välillisestä relevanssista (k. 20: ”...ei vastaa asianosaisen oikeusturvan [vrt. perustuslain 21 §] eikä ihmisoikeussopimuksen [vrt. perustuslain 1.3 § ja 22 §] vaatimuksia.”).

²⁷⁰ Koulu (2012, s. 395) on luonnehtinut perusteluja määräaikakysymyksen osalta ”esikuvallisiksi”. Ks. myös Heikkilä 2016, s. 341. Vaikka Linna (2012) on kritisoinut KKO:n luomaa ”ilman aiheetonta viivytystä” -kriteeriä (OK 31:2.3:n kantelumääräajan analogisen soveltamisen sijasta), hän ei nähdäkseni pidä purkunormin sanamuodon sivuuttamista EIT:n tuomion noudattamisen nimissä sinänsä ongelmallisena.

²⁷¹ Ks. Koponen 2017, s. 257. Hän myös ”varoittaa” (s. 258 ja 540), että tällä hetkellä vaikuttaisi siltä, että KKO 2011:100 jäi vain satunnaiseksi poikkeukseksi ja että se ”ei soveltune enää ennakkopäätösohjeeksi lainkäytölle”. – Jos näin on, toivottavasti KKO kuitenkin säilyttää valmiutensa ottaa korjaamis- ja lopettamisvelvollisuudet yksittäistapauksissa huomioon, tarvittaessa jopa *contra legem* -seurauksin.

jäämisestä lopulliseksi. YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaisujen osalta ongelmia ei syntynyt, sillä ratkaisut eivät ole varsinaisia tuomioita, joihin liittyisi lopullisuutta koskevia pulmia. EIT:n ratkaisut kuitenkin ovat tuomioita, jotka saavat oikeusvaikutuksia vasta lopulliseksi tulemisensa jälkeen (EIS 46(1) artikla) ja joiden lopulliseksi tulo on tarkoin säännelty EIS 44(2) artiklassa. Sanotun määräyksen c alakohta voi johtaa ongelmiin suomalaisen kantelusäännöksen kanssa: ”kun suuren jaoston lautakunta 43 artiklan nojalla hylkää siirtopyynnön”. Lautakunnalta voi kuluu yli kolme kuukautta käsitellä tällainen pyyntö, jonka esittämiseen on puolestaan varattu kolme kuukautta jaostotuomion antamisesta. Tällöin kuuden kuukauden kantelumääräaika voi umpeutua jo ennen kuin jaostotuomio tulee suuren jaoston lautakunnan hylkäyspäätöksen myötä lopulliseksi. Määräaikasäännös olisi ollut perusteltua muotoilla siten, että määräaika laskettaisiin *ratkaisun jäämisestä lopulliseksi*.²⁷² Tämä hetki on EIS:n järjestelmässä aina eksaktisti määriteltävissä.

Lainkäyttäjä on osoittanut ratkaisussa KKO 2012:13 valmiutta arvioida – ratkaisun KKO 2011:100 henkeä ilmentävään tapaan – onko valittajalla ollut tosiasiallinen mahdollisuus saada hakemuksensa tutkittavaksi EIT:n tuomion jälkeen. KKO ei ole ollut valmis irtaantumaan lain yksiselitteisestä sanamuodosta tilanteessa, jossa sanottu arviointi osoittaa, että tosiasiallinen mahdollisuus on ollut.²⁷³ Vaikka ratkaisua on kyseisen EIT:n tuomion täytäntöönpanon kannalta kritisoitu,²⁷⁴ systeemitasolla tärkeämpää on mielestäni se, että KKO osoitti jälleen (ainakin implisiittisesti) valmiutensa tulkita yksiselitteistä säännöstä *tarvittaessa* sanamuodon vastaisesti.

Mitä tulee seuraavaksi *hakijalegitimaatioon*, juttunsa EIT:ssa voittaneella henkilöllä on Suomessa oikeus hakea hänelle vastaisen tuomion purkamista tai poistamista. Tilanne on tältä osin kunnossa. Epäselviä tilanteita

²⁷² Taustalla on eduskunnan lakivaliokunnan OK 31:2.3:n säännökseen tekemä täsmennys, jonka mukaan kuuden kuukauden määräaika lasketaan EIT:n ”lopulliseksi jääneen ratkaisun antamisesta” (LaVM 6/2005 vp, s. 5). Hallituksen esityksessä (HE 9/2005 vp) ehdotettu muotoilu ”ratkaisun antamisesta” oli kieltämättä monitulkintainen (jaostotuomio vai – sikäli kuin asia sinne siirtyy – suuren jaoston tuomio, vai kumpi tahansa?), mutta olisi toisaalta saattanut juuri tämän vuoksi jättää soveltamistilanteessa hieman enemmän sijaa ihmisoikeusmyönteiselle tulkinnalle.

²⁷³ KKO 2012:13, k. 9–10: ”...Korkein oikeus katsoo, että tämä aika on asianosaisen oikeus-suojan kannalta *riittävä ja kohtuullinen* asiassa, jossa oikeudenkäyntivirhe on jo ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisulla tullut todetuksi. Tässä asiassa *ei ole kysymys tilanteesta, jossa esitetty vaatimus asian siirtämisestä suureen jaostoon viivästyttäisi jaoston tuomion lopulliseksi tulemistä*. ... Senkin jälkeen, kun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio on tullut lopulliseksi 18.11.2009, hänellä on ollut yli neljä kuukautta aikaa tehdä kantelu, jota aikaa on pidettävä riittävänä.”

²⁷⁴ Ks. Heikkilä 2016, s. 342–344.

saattaa kuitenkin ilmetä sellaisissa tapauksissa, joissa EIS:n loukkauksen uhri ei ole ollut kansallisessa oikeudenkäynnissä asianosaisena.²⁷⁵ Tällöin purkulegitimaation laventava tulkinta tai ylimpien laillisuusvalvojen purkulegitimaatio²⁷⁶ voi tarjota ratkaisun.

Oikeudenkäymiskaaren 15:1:ään lisättiin vuoden 2013 alussa *asiamiehen käyttämisestä* koskeva edellytys korkeimpaan oikeuteen tehtävissä purkuhakemuksissa ja kanteluissa. Asiamiespakko ei näyttäisi heikentävän mahdollisuuksia EIT:n tuomioiden tehokkaaseen täytäntöönpanoon, sillä hakijalle on OK 31:3.2:n ja 31:13:n nojalla lähtökohtaisesti varattava tilaisuus hankkia asiamies, jos hän ei ole sellaista hakiessaan käyttänyt. Lisäksi asiamiehen käyttöön on myös ylimääräistä muutoksenhakua koskevissa asioissa mahdollista saada oikeusapua oikeusapulaissa (257/2002) säädettyin edellytyksin.²⁷⁷ Vertailun vuoksi voidaan todeta, että EIT suhtautuu asiamiespakkoon jopa normaalissa 6 artiklan soveltamisalaan kuuluvassa rikosprosessissa sangen suvaitsevaisesti – siihen nähden, että 6(3)(c) artikla takaa eksplisiittisesti oikeuden puolustautua ”henkilökohtaisesti”.²⁷⁸

Oikeudenkäymiskaaren 31 lukuun lisättiin vuoden 2019 alussa uusi 19 §. Pykälän mukaan asianosainen saa korkeimmassa oikeudessa kannella tuomiovirheestä, hakea tuomion purkamista ja hakea menetetyn määräajan palauttamista samassa asiassa *vain kerran*, jollei asiaa ole erityisen painavasta syystä välttämätöntä tutkia uudelleen. Kysymys pykälän soveltamisesta voi ajankohtaistua EIT:n käsiteltävänä olleissa asioissa, sillä valittaja

²⁷⁵ Esimerkiksi ratkaisusta Z v. Finland 25.2.1997 käy ilmi (k. 40), että juttunsa EIT:ssa voittaneen Z:n aiempi purkuhakemus oli jätetty tutkimatta KKO:n 1.9.1995 antamalla päätöksellä hakijalegitimaation puuttumisen vuoksi. Kyse oli todistajasta, jonka yksityiselämän suojaa loukkasi se, että hänen henkilöllisyytensä ja HIV-diagnoosinsa olisivat tulleet hovioikeuden salassapitomääräyksen mukaan julkisiksi jo vuonna 2002. Vaikka ihmisoikeusloukkaus sinänsä sittemmin korjaantui apulaisoikeuskanslerin tehtyä EIT:n langettavan tuomion jälkeen menestyksekkään purkuhakemuksen (KKO 1998:33), kysymys Z:n omasta hakijalegitimaatiosta jäi epäselväksi, sillä tällä toisella kerralla KKO ei joutunut ottamaan asiaan kantaa (ks. myös Leppänen 1998, s. 209). – Vaikka kerrottua esimerkkiä koskeva lainsäädäntö on tällä välin uudistunut (laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa, 370/2007, ks. erit. 11.4 §), tapaus kuitenkin osoittaa, että EIT:n langettavat tuomiot saattavat tuoda eteen tilanteita, joissa purkulegitimaation laventavalle tulkinnalle olisi tarvetta.

²⁷⁶ Näin siis juuri mainitussa tapauksessa KKO 1998:33. – Lisäksi asian ratkaisuseella tuomarilla ja tietyillä viranomaisilla on eräissä tapauksissa oikeus hakea purkua, ks. Koponen 2017, s. 60 ss.; Hiiivanainen 2018, s. 118–122. Syyttäjällä on oikeus hakea purkua myös syytetyn eduksi (esim. Rautio 2017, s. 1216).

²⁷⁷ Jos oikeusaputoimisto ei myönnä oikeusapua, asia voidaan saattaa ratkaisupyynnönä suoraan purkuinstanssin käsiteltäväksi (esim. KKO 2015:36). Suotavaa olisi, että EIT:n loukkaustuomion ollessa taustalla oikeusapua koskevassa harkinnassa kiinnitettäisiin erityistä huomiota hakemuksen tutkittavaksi saamisen tehokkaaseen toteutumiseen.

²⁷⁸ Ks. Correia de Matos v. Portugal [GC] 4.4.2018.

on saattanut laatia ensimmäisen hakemuksen samoihin aikoihin, kun hän on valittanut ihmisoikeustuomioistuimeen. Tällaisessa tilanteessa aiempi hakemus ei saa estää uuden tutkimista silloin, kun valittajalla on esittää uuden hakemuksensa tueksi EIT:n sittemmin antama langettava tuomio. EIS 46 artiklasta johtuvia intressejä ja OK 31:19:n taustalla olevia intressejä (erityisesti moninkertaisten perusteettomien hakemusten aiheuttaman kuormituksen vähentäminen²⁷⁹) on punnittava siten, että EIT:n tuomio katsotaan pykälässä tarkoitetuksi erityisen painavaksi syyksi.

6.3 Tuomion purkamisen tai poistamisen aineelliset edellytykset

6.3.1 Aluksi

Siinä missä muodolliset edellytykset ovat varsin kaavamaisia, vain rajallisen tulkinnanvaran jättäviä säännöksiä (määräaika joko on tai ei ole noudatettu, jne.), aineelliset edellytykset sisältävät hieman avoimempia termejä ja siten jättävät jossain määrin enemmän tulkinnallista liikkumavaraa. Käsitellessään avoimen termin sisältäviä – mutta tästä huolimatta kiistatta *säännön* luonteisia – normeja Scheinin on maininnut esimerkinomaisesti kantelunormissa olevan tunnusmerkin (”voidaan olettaa *olennaisesti* vaikuttaneen päätökseen”) ja purkunormissa olevan tunnusmerkin (”*ilmeisesti* väärä lainsoveltaminen”). Tällöin taustalla olevat periaatteet (omassa tutkimuskohteessani esimerkiksi ihmisoikeussopimuksesta johtuvat hakijan eduksi vaikuttavat periaatteet sekä lain- ja oikeusvoiman taustalla olevat, hakijan vastapuolta suojaavat oikeusrauhaa ja oikeusvarmuutta koskevat periaatteet) vaikuttavat Scheininin mukaan punninnan tyyppisessä tilanteessa siihen, mihin kohtaan vaa’an kieli asettuu kyseisen purkuperusteen ”määrällisellä asteikolla”. Tämän jälkeen seuraa joko–tai-tyyppinen ratkaisu: vaa’an osoittama lukema joko kvalifioidaan ”ilmeisen” väärää lainsoveltamista (tai muuta purku- tai poistamisperustetta) vastaavaksi tai sitten ei.²⁸⁰

Prosessioikeudellisessa tulkintadoktriinissa etenkin väärän lainsoveltamisen ilmeisyyttä ei ole perinteisesti mielletty kovinkaan ”avoimeksi” tunnusmerkiksi, jonka tulkintaan luontevasti kuuluisi ainakaan laajalti punnita erilaisia vastasuuntaisia intressejä. Yleisenä purkunormien tulkintaperiaatteena on pikemminkin ollut niiden laajentavan tulkinnan välttäminen.²⁸¹ Toisaalta useimmat ylimääräisen muutoksenhaun normit

²⁷⁹ Ks. HE 200/2017 vp, s. 21.

²⁸⁰ Ks. Scheinin 1991, s. 31–32.

²⁸¹ Ks. Koponen 2017, s. 15 ja Rautio 2017, s. 1209 viitteineen.

ovat noin 60 vuotta vanhoja eikä tänä aikana tapahtunut oikeusjärjestyksen, oikeuskulttuurin ja yhteiskunnan muuttuminen voi olla vaikuttamatta siihen, miten esimerkiksi lainsoveltamisen ”virheellisyys” ymmärretään. Säättämisen aikoihin ei ole voitu ennakoida esimerkiksi perus- ja ihmisoikeuksien sekä ylikansallisen oikeuden merkityksen kasvua. Ylipäätään punninnan merkitys on oikeudellisessa tulkintaopissa kasvanut eikä vähiten juuri perus- ja ihmisoikeuksien vuoksi. Myös Koponen on todennut perus- ja ihmisoikeuksien merkityksen kasvun tuoneen jännitteitä suhteessa siihen Suomessa perinteisesti vallinneeseen doktriiniin, että ylimääräisen muutoksenhaun edellytyksiä tulkitaan suppeasti.²⁸²

Vaikka olemassa olevien purkuedellytysten tulkinnassa totta kai saadaan ottaa huomioon myös vastapuolen oikeusrauhaan ym. liittyvät intressit, lainkäyttäjän tulisi EIT:n tuomioiden täytäntöönpanossa kuitenkin pidättäytyä sellaisten uusien purku- tai poistamisedellytysten luomisesta, jotka eivät ilmene lain säännöksistä. Vähemmistöön jääneet seitsemän jäsentä lausivat *ne bis in idem* -loukkauksia koskevissa purkuratkaisuissa KKO 2014:93 ja 2014:94 seuraavaa:

”Tapausten erottelu siinä suhteessa, johtuuko virheellinen lainkäyttöratkaisu yleisestä järjestelmäongelmasta vai onko kysymyksessä yksittäinen lain soveltamisvirhe, olisi sellainen uusi arviointiperuste, joka rajoittaisi ylimääräisen muutoksenhaun edellytyksiä laissa säädetyistä. ... *Olisikin periaatteellisesti ongelmallista asettaa lainkäytössä uusia, asianosaisten kannalta vaikeasti ennakoitavia edellytyksiä ylimääräiselle muutoksenhauille viimekätisenä oikeussuojakeinona.*”

6.3.2 Ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskeva purkuperuste

Oikeudenkäymiskaaren 31:7.1:n 4 kohdan mukaan lainvoiman saanut tuomio riita-asiassa voidaan purkaa, jos tuomio perustuu ilmeisesti väärään lainsoveltamiseen. OK 31:8.1:n 4 kohdan mukaan lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn eduksi purkaa, jos tuomio perustuu ilmeisesti väärään lainsoveltamiseen. ”Lailla” tarkoitetaan tuomion normatiivista perustaa kokonaisuutena – kattaen myös esimerkiksi vakiintuneen kansallisen tai ylikansallisen oikeuskäytännön taikka yleisten oikeusperiaatteiden muodostamat normit – eikä esimerkiksi pelkkiä eduskuntalakeja.²⁸³

²⁸² Koponen 2017, s. 16. Hän jatkaa: ”Yksilön oikeusturvaa koskevia periaatteita voi joissakin tilanteissa olla vaikea sovittaa yhteen osin vanhentuneiden ja epäloogisten tai ainakin vaikeaselkoisten [purkunormien] kanssa.”

²⁸³ Esim. Leppänen – Välimaa 1998, s. 147; Koponen 2017, s. 524. Vrt. toisensuuntaisesti – ja mielestäni vähemmän osuvasti (ks. myös Vähätalo 2016, s. 225) – Rautio 2017, s. 1235.

”Ilmeisyydellä” viitataan virheen selvyyteen ja kiistattomuuteen.²⁸⁴

Jo ennen kuin mainitut normit vuonna 1960 säädettiin, Suomessa oli vanhastaan tunnustettu purkuperusteena virheellinen lainsoveltaminen.²⁸⁵ Näin ei suinkaan ole ollut asianlaita kaikissa Euroopan valtioissa eikä välttämättä ole vielääkään.²⁸⁶ Siksi ihmisoikeusloukkaukseen perustuva tuomionpurku ei ole ollut Suomessa samanlainen ”innovation majeure”²⁸⁷ tai ”quiet revolution of procedural law”²⁸⁸ kuin eräissä muissa maissa. Voidaan arvella, että Suomella on ollut etumatkaa sopeutua tilanteeseen, jossa EIS:n rikkominen voi tarvita korjauskeinokseen tuomionpurkua.²⁸⁹

Sittemmin etumatka on menetetty: useimmat muut sopimusvaltiot ovat säätäneet ihmisoikeusloukkauksiin liittyvän *lex specialis* -purkunormin ja Suomessa on jääty ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskevan kansallisen purkuperusteen varaan. Kitkaa aiheutuu erityisesti siitä, että kansallisen tulkintadoktriinin mukaan²⁹⁰ lainsoveltamisen on täytynyt olla ilmeisen virheellistä jo nimenomaan ratkaisun antamisen hetkellä. Tämä sinänsä hyvin ymmärrettävä lähtökohta voi joutua jännitteeseen erityisesti EU-tuomioistuimen tulkintakannottojen kanssa – niillä on myös kyseisen oikeusjutun ulkopuolelle ulottuva (*erga omnes*) sekä taannehtiva (*ex tunc*) vaikutus – ja myös EIT:n yksittäisen tuomion tehokkaan täytäntöönpanon kanssa. EIT:lla on EIS 32 artiklan mukaisesti toimivalta ratkaista EIS:n tulkintaa koskeva kysymys sen käsiteltäväksi saatetussa asiassa – tämä tulkinta on aina taannehtivaa suhteessa tapauksen tosiseikkoihin, mukaan lukien EIT-käsittelyn pohjalla olevat kansalliset lainkäyttöraatkaisut. EIT:n tuomion täytäntöönpanossa ei katsota siihen, onko juttu aikanaan vallinneen oikeustilan valossa ratkaistu ”oikein”. Kyse on EIT:n toteaman ihmisoikeusloukkauksen korjaamisesta ja lopettamisesta. Näiden velvollisuuksien täyttäminen voi edellyttää tai olla edellyttämättä tuomionpurkua. Silloin kun purku on näissä suhteissa tarpeen, jaksossa 6.1 esitetyt normatiiviset mekanismit voivat edellyttää irtaantumista sellaisesta kansallisesta tulkinnasta, että lain soveltamisen on tullut olla kiistattoman väärää jo kansallisen ratkaisun antamisen aikaan. Tämän suuntaista valmiutta osoittaa ratkaisu

²⁸⁴ Ks. esim. KKO 2009:80, k. 6; KKO 2011:43, k. 13; Koponen 2017, s. 427 ja 519.

²⁸⁵ Ks. esim. Koponen 2017, s. 425.

²⁸⁶ Ks. Vähätalo 2016, s. 229 viitteineen.

²⁸⁷ Lambert-Abdelgawad 2001, s. 715.

²⁸⁸ Keller – Stone Sweet 2008, s. 704.

²⁸⁹ Yhtenä osoituksena tästä voitaneen pitää sitä, että ulkomaisessakin kirjallisuudessa tuomioon *Z v. Finland* 25.2.1997 liittyvä purkuratkaisu KKO 1998:33 mainitaan usein verrattain varhaisena esimerkkinä EIS-perusteisen purun toteutumisesta (esim. Lambert-Abdelgawad 2001, s. 726).

²⁹⁰ Esim. Koponen 2017, s. 529.

KKO 2009:80.²⁹¹ Myös ilmeisyysvaatimusta tulisi tulkita hakijan kannalta sitä suopeammin, mitä tarpeellisemmalta korjauskeinolta tuomionpurku vaikuttaa EIS 46 artiklan kannalta.²⁹²

6.3.3 Uutta seikkaa koskeva purkuperuste

Oikeudenkäymiskaaren 31:7.1:n 3 kohdan mukaan lainvoiman saanut tuomio voidaan *riita-asiassa* purkaa, jos vedotaan seikkaan (tai todisteeseen), jota ei aikaisemmin ole esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut toiseen lopputulokseen.²⁹³ Purkuhakemus on tehtävä vuoden kuluessa siitä, kun uusi seikka tulee hakijan tietoon, kuitenkin viimeistään viiden vuoden kuluessa tuomion lainvoimaiseksi tulosta lukien. Viiden vuoden kattosäännöstäkin voidaan poiketa erittäin painavin syin, joten kaiken kaikkiaan uutta seikkaa koskeva peruste on hakijalle määräaikojen puolesta huomattavasti houkuttelevampi kuin ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskeva peruste. *Rikosasiassa* annettu tuomio voidaan OK 31:8:n 3 kohdan nojalla purkaa syytetyn eduksi, jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei aikaisemmin ole esitetty, ja a) sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut syytetyn vapauttamiseen tai b) siihen, että rikokseen olisi ollut sovellettava lievempiä rangaistussäännöksiä, taikka c) on erittäin painavia syitä, katsoen siihen mihin näin vedotaan ja mitä muutoin käy ilmi, saattaa uudelleen tutkittavaksi kysymys, onko syytetty tehnyt sen rikollisen teon, joka on luettu hänen syykseen.

Säännöksissä edellytetty *uuden seikan kausaaliyhteys erilaiseen lopputulokseen* ei olisi EIT:n langettavan tuomion jälkeen ongelma: kansallisen ratkaisun lopputuloksen *tiedetään* olevan – uusi seikka eli EIT:n toteama aineellinen sopimusloukkaus huomioon ottaen – erilainen kuin se olisi ollut ilman loukkausta (esimerkiksi rangaistusseuraamus on 7 artiklaan

²⁹¹ KKO 2009:80, k. 36: ”... itsekriminointisuojan sisältöä ei ole tulkittu silloin tunnetun ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa sillä tavoin ilmeisesti väärin kuin edellä 6 kohdassa todetun mukaisesti yleensä edellytetään. Nytemmin täsmentyneen oikeuskäytännön perusteella arvioituna Korkeimman oikeuden omaksuma tulkinta on kuitenkin ristiriidassa ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön kanssa. A on purettavaksi vaaditulla tuomiolla tuomittu vankeusrangaistukseen ja velvoitettu suorittamaan vahingonkorvausta eikä tuomiota ole vielä pantu täytäntöön. Koska nämä ihmisoikeussopimuksen vastaisesta lain soveltamisesta johtuvat seuraukset ovat vielä estettävissä purkamalla tuomio, siihen on painavat perusteet.” – Ks. myös ratkaisun k. 8.

²⁹² Vrt. tältä osin enemmistön ja vähemmistön perusteluja asiassa KKO 2008:24. Ks. myös edellä alaviite 268.

²⁹³ Lisäksi 2 momentin mukaan asianosaisen on kyettävä saattamaan todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota puheena olevaan seikkaan tai todisteeseen siinä oikeudessa, joka tuomion on antanut, tai hakemalla muutosta tuomioon taikka että hän muutoin on pätevästä syystä ollut siihen vetoamatta. – Rikosasiassa ei ole vastaavaa ns. purkupreklusiosäännöstä.

nähdessä liian ankara, 10 artiklan sallimasta sananvapauden käyttämisestä ei olisi saanut tuomita tiettyyn oikeusseuraamukseen jne.). Sen sijaan ongelmaksi nousee se, ettei uusia *tuomioita* (edes EIT:n tuomioita²⁹⁴) ole KKO:n oikeuskäytännössä lähtökohtaisesti²⁹⁵ pidetty purkusäännöksessä tarkoitettuina uusina seikkoina. Uusi seikka tarkoittaa *oikeustusiseikkaa*.²⁹⁶ Hyväksyn sen, ettei tuomiota oikein voida nähdä oikeustusiseikkana silloin, kun sitä tarkastellaan oikeustilaa kehittävässä tai jonkin oikeusnormin sisältöä osoittavassa roolissa. Sitä vastoin tuomiosta ilmenevä tosiseikka tulisi voida nähdä oikeustusiseikkana sen estämättä, että seikan ilmene-
misen kontekstina on tuomio.

EIT:n tuomioiden kannalta tämä tarkoittaisi, että oikeustusiseikaksi voitaisiin katsoa ainakin tiettyä henkilöä X koskevassa purkuprosessissa *se ihmisoikeusloukkaus, jonka nimenomaan hänen tapauksessaan on (EIT:n suulla) vahvistettu tapahtuneen*. Tällöin kyse ei ole normista eikä edes ”tuomiosta”, vaan pääasiassa vaaditun oikeusseuraamuksen kannalta relevantista tosiseikasta (esimerkiksi siitä vastatosiseikasta, että henkilö olikin käyttänyt EIS:n turvaamaa sananvapauttaan menetellessään tavalla, joka purettavaksi haetun tuomion mukaan oli rikollista).²⁹⁷ Silloin, kun purku olisi EIS 46 artiklan mukaisessa arvioinnissa (ei välttämättä edes ”ainut” vaan) sopivin tai sopiva keino loukkauksen korjaamiseksi tai lopettamiseksi, tällöin sanottu artikla puhuu vahvasti esittämäni kaltaisen tulkinnan puolesta.²⁹⁸ Myöskään seikan ”uutuutta” koskevan kriteerin osalta ei synny ristiriitoja kansallisen tulkintadoktriinin kanssa: tosiseikka eli ihmisoikeusloukkaus *on ollut olemassa* jo kansallisen (ensi)prosessin aikaan ja se *käy ilmi* vasta kansallisen tuomion tultua lainvoimaiseksi (EIT:n annettua tuomionsa).²⁹⁹

Uuden seikan käsitteen ahdas tulkinta on siinä mielessä valitettavaa, että lainsäätäjät näyttäisi suositusta Rec(2000)2 implementoidessaan oletaneen, että ”uusi seikka” todella toimisi tarvittaessa purkuperusteena.

²⁹⁴ Ks. KKO 2008:24, k. 8; 2011:100, k. 13.

²⁹⁵ Ks. poikkeuksista Koponen 2017, s. 486 ss.

²⁹⁶ Oikeustusiseikalla puolestaan tarkoitetaan oikeudenkäynnissä vaaditun oikeusseuraamuksen kannalta välittömästi merkityksellistä tosiseikkaa. Esimerkiksi velkomusta koskevassa riita-asiassa oikeustusiseikkoja voivat olla muun muassa velan erääntymistä ja maksamatta jättämistä tarkoittavat tapahtumat.

²⁹⁷ Ks. myös Määttä 2008, s. 3: ”Vaikka uutta tuomiota ei sellaisenaan hyväksyttäisikään lainkohdan tarkoitamaksi ’uudeksi seikaksi’, uudella tuomiolla voi tulla vahvistetuksi uusi tosiseikka (tapauksessa ihmisoikeusloukkaus, josta seuraa, että syytettyä ei olisi tullut tuomita), jolla voi olla välitön merkitys lainvoimaisesti ratkaistussa asiassa.”

²⁹⁸ On korostettava, ettei tällöin edes jouduttaisi tulkintaan *contra legem*.

²⁹⁹ Ks. näiltä osin kansallisesta tulkinnasta esim. Leppänen – Välimaa 1998, s. 143–144.

Muutoksenhakukomitean – jossa näyttää olleen myös varsin vahva tuomariedustus – jatkomietinnössä 2002:8 on todettu:

”Kansainvälisen ihmis- ja perusoikeuksien valvontaelimen ratkaisu, jolla kansallisen tuomioistuimen ratkaisu todetaan sisällöllisesti jonkin Suomea sitovan ihmis- tai perusoikeusvelvoitteen vastaiseksi, voidaan yleensä ottaa huomioon uutena seikkana tai toisinaan myös osoituksena siitä, että kohderatkaisu oli perustunut ihmisoikeusvelvoitteiden vastaisesti ilmeisesti väärään lainsoveltamiseen.

Purkuhakemus siihen uuteen seikkaan nojautuvana, että kansainvälinen ihmisoikeuksien valvontaelin on todennut sopimusloukkauksen, on mahdollinen loukkauksen toteamisajankohdasta laskettavassa määräajassa eikä siten ole tarvetta säätää erityistä määräaikaan näissä asioissa.”³⁰⁰

Toisaalta mikään ei estä lainsäätäjää arvioimasta purkunormiston riittävyttä uudelleen tai lainkäyttäjää kehittämästä uutta seikkaa koskevia tulkintojaan väljempään suuntaan kuin mihin tulkintadoktriini on 2000-luvun kuluessa täsmentynyt.³⁰¹

6.3.4 Kanteluperusteet

Soveltamisalaltaan laajin tuomion poistamisen aineellisia edellytyksiä koskeva säännös on OK 31:1.1:n 4 kohta. Tuomio voidaan säännöksen mukaan poistaa, jos oikeudenkäynnissä on tapahtunut muu oikeudenkäyntivirhe, jonka havaitaan tai voidaan otaksua olennaisesti vaikuttaneen jutun lopputulokseen. Jos EIT on todennut 6 artiklan loukkauksen, hakijan on varsin helppo osoittaa, että kansallisessa oikeudenkäynnissä on tapahtunut oikeudenkäyntivirhe. Virheen ja lopputuloksen kausaaliyhteyttä koskeva edellytys on puolestaan linjassa suosituksen Rec(2000)2 ideologian kanssa. Suomessa kausaaliyhteyksivaatimusta tulkitaan hakijan kannalta varsin suopeasti eli kynnystä ei ole asetettu korkealle etenkin silloin, kun kyse on asianosaisen kannalta keskeisistä prosessuaalisista oikeuksista (jollaisia EIS 6 artiklan suojaamien oikeuksien voidaan katsoa olevan).³⁰² Kansallisen oikeuskäytännön valossa hakijalla on varsin hyvät mahdollisuudet saada tuomio poistetuksi todetun 6 artiklan loukkauksen jälkeen.³⁰³

³⁰⁰ OM-komiteamietintö 2002:8, s. 28. Samanlainen kannanotto ”uuden seikan” soveltumisesta tarvittaessa EIT:n toteamaan loukkaukseen esitetään myös mietintöön liitetyssä Pauliine Koskelon eriyvässä lausumassa (s. 123).

³⁰¹ Koponen (2017, s. 256) on kommentoinut edellä mainitussa vuoden 2002 komiteamietinnössä esitettyä käsitystä seuraavasti: ”Uutta seikkaa koskeva tulkinta on viime vuosina täsmentynyt, mutta tämän oikeustilan olisi pitänyt olla todettavissa jo mietinnön laatimisen aikaan.”

³⁰² Ks. Leppänen – Välimaa 1998, s. 161–162; Jokela 2015, s. 803; Koponen 2017, s. 351; Rautio 2017, s. 1226; KKO 1995:95; KKO 1999:84.

³⁰³ Ks. esim. tuomioihin Laaksonen v. Finland 12.4.2007 ja Suuripää v. Finland 12.1.2010

Ne bis in idem -kiellon loukkauksiin sovelletaan OK 31:1.1:n 1 kohtaa, jonka mukaan lainvoimainen tuomio voidaan poistaa, jos oikeus ei ole ollut tuomionvoipa taikka jos asia on otettu tutkittavaksi, vaikka on ollut olemassa sellainen seikka, jonka johdosta oikeuden olisi omasta aloitteestaan pitänyt jättää asia tutkittavaksi ottamatta. Säännöksen soveltuminen tällaiseen loukkaukseen on sinänsä kiistatonta. Asioissa KKO 2014:93, 2014:94 ja 2014:95 kanteluiden hylkääminen liittyi siihen, ettei korkein oikeus katsonut oikeustilan (eli lähinnä EIT:n oikeuskäytännön) estäneen syytteiden tutkimista vielä poistettavaksi haettujen tuomioiden antamisen aikaan.

6.3.5 Mahdollinen *lex specialiksen* tarve

Yksi aika ajoin esiin nouseva kysymys on, pitäisikö suomalaisen purku- ja kantelunormistoon säätää nimenomaan ihmisoikeusloukkaukseen liittyvä erityissäännös – siis säännös, joka kattaisi myös aineelliset purku- ja poistamisedellytykset.³⁰⁴ Valtaosassa muita sopimusvaltioita näin on menetelty.³⁰⁵ Tällaisen normin säätäminen voisi olla perusteltua, ja se osaltaan vähentäisi niitä vaikeuksia, joita lainkäyttäjät kohtaa EIS:sta johtuvien paineiden ja vanhentuneiden suomalaisten purkusäännösten välisessä ristivedossa. Toisaalta *lex specialista* ei tulisi muotoilla ”purkuautomaatiksi” (eli säännökseksi, jossa EIT:n loukkaustuomio sellaisenaan riittäisi täyttämään purun edellytykset), vaan sen soveltamisessa olisi perusteltua ottaa huomioon mahdollisen kansallisen vastapuolen oikeudet ja se, kuinka suuri tarve purkuun on korjaamis- ja lopettamisvelvollisuuksien näkökulmasta. Niissäkään maissa, joissa on säädetty *lex specialis*, ei ole välttämättä lähdetty siitä, että EIT:n toteama loukkaus olisi sellaisenaan riittävä edellytys. Inspiraatiota lisäedellytyksiin on saatettu hakea esimerkiksi suosituksen Rec(2000)2 kriteereistä.³⁰⁶

Lex specialiksen säätämisen ei tulisi johtaa muiden aineellisten purkuedellytysten kaventamiseen. Hakijan käyttöön voisivat jäädä rinnakkaisina myös kotoperäisten purku- ja kantelunormien tarjoamat mahdollisuudet. Niiden henkilöiden osalta, jotka eivät ole valittaneet asiassaan EIT:een

liittyen annetut poistopäätökset KKO 2009:84 ja KKO 2012:52.

³⁰⁴ Ks. esim. Jokela 2009, s. 362–363; Heikkilä 2016, s. 333–334; Hiivanainen 2018, s. 161; Jokela 2018, s. 956.

³⁰⁵ Ks. *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [GC] 11.7.2017, tuomari Pinto de Albuquerque ym. eriyvä mielipide, k. 28.

³⁰⁶ Ks. esim. edeltävässä alaviitteessä mainitun eriyvän mielipiteen k. 31 sekä laajempänä oikeusvertailevana katsauksena ”Compilation of written contributions on the provisions in the domestic legal order for re-examination or reopening of cases following judgments of the Court” (saatavilla osoitteesta <https://rm.coe.int/1680654d4f>).

(rinnakkaistapaukset), käytössä olisivat todennäköisesti ainoastaan jälkimmäisenä mainitut normit (ks. yhdenvertaisuusnäkökohdista jakso 8). Saattaisi nimittäin olla hankalaa soveltaa säännöstä, joka edellyttäisi sen tutkimista, ovatko EIT:n käsittelemä tapaus ja rinnakkaistapaus riittävän samanlaiset.

6.4 Purkuproblematiikkaan liittyviä erityiskysymyksiä

6.4.1 Aineelliset vanhentumisajat

Jos rikostuomio puretaan tai poistetaan EIT:n langettavan tuomion johdosta pitkähkön ajan kuluttua, merkitseekö tämä sitä, että uusi oikeudenkäynti samaa henkilöä vastaan estyy aineellisoikeudellisen vanhentumisajan umpeen kulumisen johdosta? Vastaus on *syyteoikeuden vanhentumisen* osalta kieltävä. Syyteoikeus on tullut rikoslain (39/1889, RL) 8:3:ssä tarkoitetulla tavalla katkaistuksi jo silloin, kun syyte on nostettu siinä asiassa, jossa annettua tuomiota haetaan purettavaksi.³⁰⁷ *Rangaistuksen tuomitsemisen estävä vanhentuminen* voi sen sijaan muodostua esteeksi. Toisaalta tätä koskevat RL 8:6:n mukaiset määräajat ovat pitkiä. Siten ei voida mielestäni väittää, että EIT:n tuomioiden täytäntöönpano johtaisi muodollisista syistä ”rankaisemattomuuteen”. Eri asia on, että erityisesti näytön heikentymiseen saattaa liittyä tämän tyyppisiä tosiasiallisia riskejä (ks. jakso 5).

Jos kysymys on siviiliasiaista, jossa on riidetty velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003) soveltamisalaan kuuluvasta saatavasta, ylimääräisen muutoksenhaun merkityksestä säädetään sanotun lain 13 §:n 2 momentissa. Jos lainvoimainen tuomio tai päätös puretaan, velan ei katsota vanhentuneen kyseisen tuomion antamisen jälkeen kuluneena aikana. Saatavan lopullisen vanhentumisen määräaika taas on pitkä, 20 tai 25 vuotta velan erääntymisestä (13 a §). Siten pitkänkään ajan jälkeen tapahtuva, todettuun ihmisoikeusloukkaukseen perustuva purku ei näyttäisi muodostuvan vanhentumissääntelyn kannalta esteeksi asian uudelle käsittelylle.³⁰⁸ Toisaalta erityislainsäädännössä saattaa olla vanhentumisaikoja, joiden kohdalla pulmia syntyy. Laajempaan tarkasteluun ei ole tässä yhteydessä mahdollisuutta.

³⁰⁷ Ks. myös KKO 2005:67, k. 3.

³⁰⁸ HE 187/2002 vp, s. 68; Linna – Saarnilehto 2016, s. 119. – Säännöksessä jää auki se, koskeeko vastaava periaate myös kantelua. Ilmeisesti näin voidaan katsoa olevan. Lain säätämisen aikaan ei vielä ollut säädetty oikeudenkäymiskaaren 31:2.3:ia, jonka johdosta kantelu voidaan tehdä vielä hyvinkin pitkän ajan kuluttua ratkaisun lainvoimaiseksi tulosta.

6.4.2 Kansallisen vastapuolen hallussa jo olevat varat

Eräs käytännön kannalta kiinnostava kysymys on se, mitä EIT:een valittaneen henkilön *kansallisen vastapuolen hallussa jo oleville varoille tapahtuu*, jos sanotun vastapuolen eduksi annettu siviilituomio (tai rikosasian yhteydessä tuomittu korvausvelvollisuus³⁰⁹) vuosien päästä EIT:n tuomion johdosta puretaan (erityisesti olettaen, että purkua seuraavassa uudessa oikeudenkäynnissä – tai tuomion välittömässä oikaisemisessa – asia ratkeaa sanotun vastapuolen kannalta nyt kielteisesti³¹⁰).

Ulosottokaaren (UK, 705/2007) 2 luvun 15 §:ssä on säännökset ulosottoperusteen (tuomion) kumoamiseen liittyvistä peruuttamistoimista ja 16 §:ssä velkojan palautusvelvollisuudesta. Linna ja Leppänen ovat todenneet näiltä osin seuraavaa:

”UK 2:13-17 koskevat varsinaista muutoksenhakua, mikä ilmenee luvun systematiikasta. Täytäntöönpanon keskeytysmääräyksen antamisesta ylimääräisen muutoksenhaun johdosta säädetään 2:3.2:ssa. Myös täytäntöönpanon peruuttamiseen liittyvät kysymykset nousevat esiin, jos lainvoiman saanut tuomio poikkeuksellisesti kumotaan tai sitä muutetaan ylimääräisen muutoksenhaun johdosta, mahdollisesti vasta pitkänkin ajan kuluttua. *Ulosottomiehen on tällöin suoritettava käytettävissään olevat peruuttamistoimet (arg. 2:15), joskaan yleensä peruuttamistoimiin ei*

³⁰⁹ Vaikka yksityisoikeudellista vaatimusta koskevaan tuomion osaan sovelletaan lähtökohdaisesti riita-asian purkunormeja, tuomio voidaan edellä sanotun estämättä purkaa myös yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta, jos syyksilukeminen puretaan (ks. OK 31:15). Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on todettu, että mikäli korvausvelvollisuus on olemassa rikoksesta riippumatta, ei korvaustuomiota voitane purkaa (Leppänen – Välimaa 1998, s. 154). Ks. myös Lappalainen 1986, s. 507: ”Mikäli rikostuomio puretaan esim. sillä perusteella, että tuomio on perustunut virheelliseen lain soveltamiseen ja tekoa ei voidakaan katsoa rikokseksi, ei tämä sellaisenaan oikeuta purkamaan rikostuomion ohessa annettua korvaustuomiota OK 31:15:n nojalla, mikäli korvausvelvollisuus on olemassa rikoksesta riippumatta.” – Siten adheesioperiaatteen ja tuomionpurun suhde vaatii tapauskohtaista arviointia. Kysymys lienee pitkälti analoginen sille, millä tavoin rikossyytteen hylkääminen tavanomaisessa muutoksenhaussa vaikuttaa korvaussaatavaan. Ks. tältä osin esim. KKO 1998:121, tapauksen otsikko, sekä KKO 2011:35, k. 35: ”...Vahingonkorvausta määrättäessä onkin arvioitava itsenäisesti, täyttääkö korvausvaatimuksen perusteena oleva menettely vahingonkorvauksen tuomitsemisen edellytykset. Tässä arvioinnissa ei ole merkitystä sillä seikalla, että rikossyytettä ei voida tutkia ja rangaistusta määrätä ne bis in idem -kiellon vuoksi. Näin ollen asiassa ei ole perusteita puuttua hovioikeuden määräämään vahingonkorvausvelvollisuuteen verovuosilta 1997–1999, vaikka lausuma A:n tuomitsemisesta rangaistuksesta korkeasta veropetoksesta ajanjaksoa 31.10.1998–31.10.2000 koskien poistetaankin.”

³¹⁰ Jos jutun lopputulos pysyy ennallaan, tämän alajakson kysymyksenasettelu ei ole relevantti. – Lisäksi on huomattava, että riita-asioissa purkuinstanssi yleensä määrää, että juttu on asianosaisen toimenpiteestä saatettava uudelleen käsiteltäväksi. Jos asianosainen laiminlyö tämän, purku raukeaa ja vanhaa tuomiota noudatetaan kuin purkua ei olisi tapahtunut (OK 31:14.2 ja esim. Välimaa 1994, s. 47).

juuri enää ole mahdollisuutta. Velkoja on luonnollisesti palautusvelvollinen, mutta velvollisuus lienee toteutettava kanneteitse, eivätkä 2:16:n erityissäännökset sovellu.”³¹¹

Jos peruuttaminen ulosoton puitteissa ei enää ole mahdollista, ihmisoikeusvalituksessa ja tuomionpurussa menestynyt henkilö voinee viime kädessä ajaa kannetta perusteettoman edun palautuksesta, jos hänen kansallinen vastapuolensa kieltäytyy palauttamasta varoja, joiden on uuden lopputuloksen valossa katsottava olevan perusteettomasti hänen hallussaan.³¹² Estettä ei liene myöskään sille, että palautusvelvollisuudesta lausutaan jo siinä tuomioissa, joka annetaan myönteistä purkuratkaisua seuraavassa uudessa oikeudenkäynnissä, jos tällainen vaatimus on esitetty.³¹³

Vaikka aiheen lähempi tarkastelu ei ole tässä yhteydessä mahdollista, tutkimusaiheeni kannalta on joka tapauksessa tehtävissä seuraava johtopäätös. Ihmisoikeusvalituksen laatineen henkilön kansalliselta vastapuolelta pystytään tavalla tai toisella (ulosoton puitteissa, jos tämä vielä käy päinsä; kanneteitse; tai mahdollisesti lausumalla asiasta tuomioissa, joka annetaan purkuratkaisua seuraavassa uudessa oikeudenkäynnissä) perimään takaisin ne varat, joita hän on kansallisen tuomion lainvoimaisuuteen luottaen saattanut pitää jo vuosia hallussaan ja kuluttaa muihin tarkoituksiin. Kutsuttiinpa tätä valtion lukuun laskettavan virheen (ihmisoikeusloukkauksen) maksumieheksi joutumiseksi tai ei, tämäkin näkökulma kannattaa pitää mielessä, kun pohditaan tuomionpurun tarkoituksenmukaisuutta ihmisoikeusloukkauksen korjauskeinona.

³¹¹ Linna – Leppänen 2014, s. 155. Ks. myös Välimaa 1994, s. 46: ”Sinänsä pelkästään tuomion purkamista tai menetetyt määräajan palauttamista koskeva hakemus taikka kantelu tuomiovirheen perusteella ei estä täytäntöönpanoa (UL 3:13.3), mutta mikäli tuomio muutetaan tai kumotaan, on täytäntöönpano pääsääntöisesti peruutettava (UL 3:14.1). ... Ongelmia aiheuttava tilanne syntyy, kun täytäntöönpano on ehtinyt pitemmälle kuin mitä kysymyksessä olevan ratkaisun kohdalla olisi sallittua lainvoimaa vailla olevana. Esimerkiksi kun hakijalle palautetaan määräaika hakea muutosta alioikeuden velkomusasiassa julistamaan tuomioon ja täytäntöönpano on tuolloin ehtinyt jo realisoituvaiheen ohi. Järkevänä ratkaisuna tämän kaltaisissa tilanteissa on UL 3:14.1 analoginen soveltaminen: täytäntöönpano peruutetaan, jos se käy päinsä.” Välimaan viittaama kumotun ulosottolain (UL 37/1895) 3:14.1 pitkälti vastaa nykyistä UK 2:15:ää (ks. HE 216/2001 vp, s. 74).

³¹² Ks. myös Hakulinen 1931, s. 190 (jossa mainitaan paitsi ulosoton kautta tapahtuneen, myös vapaaehtoisesti tehdyn suorituksen palauttamisesta) ja erityisesti s. 291; Tirkkonen 1937, s. 262–263 (jossa kuitenkin rajataan tarkastelun ulkopuolelle mahdolliset luottamuskensuojat – ”hyvän uskon periaatteeseen” – liittyvät näkökohdat).

³¹³ Ks. myös päätöslauselmaa ratkaisussa KKO 2019:6: ”... C vapautetaan tuomitusta rangaistuksesta ja velvollisuudesta suorittaa vahingonkorvausta Verohallinnolle ... C:llä on oikeus saada takaisin, mitä häneltä on nyt puretun tuomion nojalla peritty.”

6.4.3 Oikeus vahingonkorvaukseen todetun ihmisoikeusloukkauksen perusteella?

Tunnettua on, ettei EIT voi ryhtyä kovin hienojakoiseen ja kattavaan arviointiin rahahyvityksen suuruutta määrittäessään.³¹⁴ Tätä on korostanut se tendenssi, että EIT ratkaisee loukkausta koskevan kysymyksen ja hyvityskysymyksen nykyisin yleensä samalla kertaa, jolloin tiedossa ei vielä ole, mitkä korjauskeinot kansallisella tasolla lopulta toteutuvat. EIT saattaa myös ilmaista luottamuksensa siihen, että purku tulee toteutumaan, ja jättää tällä perusteella hyvityksen määräämättä.³¹⁵ Jos sitten purku ei kansallisesti toteudukaan – eikä mahdollinen ministerikomitean taholta tuleva paine onnistu tätä tilannetta muuksi muuttamaan – nousee (viimeistään tällöin!) esiin kysymys siitä, voiko valittaja saada valtiolta täydentävää rahallista korvausta, jotta *restitutio in integrum* -velvollisuus saadaan täytetyksi. Siten tärkeä kysymys on, mahdollistaako Suomen voimassa oleva oikeus vahingonkorvauksen saamisen valtiolta todetun ihmisoikeusloukkauksen perusteella, jos valitusasiassa menestynyt henkilö pystyy osoittamaan, että korjauskeinot ovat jääneet riittämättömiksi (esim. EIT:n mahdollisesti määräämä korvaus ei riitä kattamaan kaikkea vahinkoa).

Kysymys on olennainen, sillä jos näin on, tämä olisi ensinnäkin valituksen voittaneiden henkilöiden kannalta merkittävä oikeuskeino ja parantaisi mahdollisuuksia *restitutio in integrum*in tosiasialliseen ja täydelliseen toteutumiseen. Toiseksi, se olisi systeemitasolla tärkeä lievennys sitä painetta kohtaan, joka EIS:n tasolta johtuu kansallista oikeusvoimaa kohtaan (ja tätä kautta mahdollisen yksityisen vastapuolen oikeusrauhaodotuksia vastaan).³¹⁶ Vertailun vuoksi, EU-oikeudessa Francovich/Köbler-oikeuskäytännössä³¹⁷ muotoiltu jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaate on mielestäni yksi merkittävä syy siihen, ettei kansalliseen oikeusvoimaan ole ollut tarvetta kovin syvälle käyvästi puuttua.³¹⁸ Myös oikeudenmukaisuusnäkökulmasta olisi perusteltua, että *valtio* vastaa virheistään, eikä virhettä säilytetä mahdollisen yksityisen vastapuolen kannettavaksi.

Valitettavasti tämän artikkelin puitteissa ei ole mahdollista kunnollisesti vastata edellä esitettyyn kysymykseen. Tämä edellyttäisi perusteellista tarkastelua omine korvausoikeudellisine metodeineen, kysymyksenasetteluineen ja rajauksineen. Tyydyn seuraavissa muutamien päälinjojen esittämiseen.

³¹⁴ Ks. vertailuna vahingonkorvausoikeuteen myös esim. Hakalehto-Wainio 2010, s. 754.

³¹⁵ Esim. Rinas v. Finland 27.1.2015, k. 61; Österlund v. Finland 10.2.2015, k. 56.

³¹⁶ Ks. myös esim. van Kempen 2005, s. 115.

³¹⁷ EUT: C-6/90 ja C-9/90 Francovich 19.11.1991; C-224/01 Köbler 30.9.2003.

³¹⁸ Ks. Vähätalo 2016, esim. s. 192, 202, 263 ja 275. Ks. myös Vähätalo 2017, s. 515–516.

Lähtökohtana voidaan todeta, ettei Suomen lainsäädännössä ole nimenomaista korvaussäännöstä todetun ihmisoikeusloukkauksen hyvittämisestä. Korkein oikeus on suostunut purkunormin sanamuodon sivuuttamiseen ratkaisussa KKO 2011:100 osaltaan juuri sen vuoksi, ettei valittajan mahdollisuus saada vahingonkorvausta vaikuttanut kovinkaan realistiselta (tehokkaalta) oikeuskeinolta.³¹⁹ Vahingonkorvauslain (412/1974) 3 luvussa on kyllä julkisyhteisön korvausvastuuta koskevat säännökset – jotka soveltuvat myös tuomitsemistointaan³²⁰ – mutta esimerkiksi apulaisoikeusasiamiehen sijaisen vuonna 2016 toteamin tavoin ”vahingonkorvauslain mukainen korvausvastuu on niin pitkälti rajoitettua, että sääntelyn ei voi sanoa tarjoavan tehokasta oikeussuojakeinoa perus- ja ihmisoikeusloukkausten hyvittämiseksi”.³²¹ Suomen vahingonkorvausoikeuden rajoittuneisuus tässä suhteessa on eräissä muissakin yhteyksissä tuotu esiin.³²² Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Ruotsin vahingonkorvauslakiin lisättiin 1.4.2018 voimaan tulleella lailla nimenomainen säännös valtion ja kunnan velvollisuudesta korvata EIS:n loukkauksesta aiheutunut vahinko siltä osin kuin tämä on loukkauksen korjaamiseksi välttämätöntä (skadeståndslag, 1972:207, 3:4).

Toisaalta myös Suomessa oikeuskäytäntö näyttää viime vuosina kulkeeneen siihen suuntaan, että oikeus valtiolta saatavaan vahingonkorvaukseen voi syntyä ihmisoikeusloukkauksen perusteella ilman nimenomaista lain säännöstäkin, kunhan vahingonkorvausvastuulla on riittävä oikeudellinen peruste (esim. KKO 2008:10, k. 9 ja 21; KKO 2011:38, k. 11, 15 ja 16; KKO 2012:81, k. 16; KKO 2016:20, k. 22 ja 31). Kaikkien mainittujen ratkaisujen perusteluissa on viitattu EIS 13 artiklaan. Katsoisin, että silloin kun taustalla on EIT:n jo toteama ihmisoikeusloukkaus, EIS 46(1) artiklan sisältämä reparaatiovelvollisuutta koskeva normi voi tarjota varsin vahvan oikeudellisen perustan valtion vahingonkorvausvastuulle.³²³ Itse asiassa 46 artiklan soisi voivan vaikuttaa vahingonkorvauskanteen käsittelyssä jopa suuremmalla intensiteetillä kuin ylimääräisessä muutoksenhaussa: tällöin korjaamiskeino kohdistuu jo edellä todetuin tavoin loukkauksen aiheuttaneeseen tahoon (valtioon) eikä järkytä mahdollisen yksityisen vastapuolen oikeusrauhaodotuksia. EIS:sta johtuva korjaamisvelvollisuus

³¹⁹ KKO 2011:100, k. 17.

³²⁰ Hakalehto-Wainion (2008, erit. s. 315–326) väitöskirjassa on käsitelty tuomitsemistointia vahingonkorvausvelvollisuuden näkökulmasta.

³²¹ Apulaisoikeusasiamiehen sijaisen päätös 31.5.2016 asiassa 2243/2/15, s. 2.

³²² Ks. esim. Hakalehto-Wainio 2008, s. 122–123; Hakalehto-Wainio 2010; Pellonpää et al. 2018, s. 987–988 viitteineen.

³²³ Ks. myös Heikkilä 2016, s. 124 ja 327.

voi aiheuttaa tarvetta tulkita korvausoikeudellisia normeja uudella tavalla tai jopa vakiintuneita kansallisia normeja sivuuttaen.³²⁴

Selvää on, että kantajan pitää kyetä näyttämään muun muassa vahingon aiheutuminen ja se, miksi EIT:n määräämä korvaus on jäänyt riittämättömäksi. Pelkästään se, että valittaja on vaatinut EIT:ssa 100 000 euroa ja saanut 10 000 euroa, ei tietenkään riitä osoittamaan valittajan oikeutta 90 000 euron suuruiseen jatkokorvaukseen kansallisella tasolla. Mutta myöskään se seikka, että EIT on ”on an equitable basis” määrännyt valittajalle 10 000 euroa, ei sellaisenaan tarkoita, etteikö valittajalle olisi voinut syntyä tätä enemmänkin korvausta edellyttävää vahinkoa (joka voi myös olla kohteeltaan eri tavoin painottunut kuin EIT:n määräämä rahahyvitys).

7 EIT:N TUOMION TÄYTÄNTÖÖNPANON RIITTÄMÄTTÖMYYS

7.1 EIS 46(4) artiklassa tarkoitettu rikkomusmenettely

EIS 46(4) artiklan mukaan, jos ministerikomitea katsoo, että sopimusvaltio kieltäytyy noudattamasta lopullista tuomiota jutussa, jonka osapuolena se on, se voi, annettuaan virallisen huomautuksen kyseiselle valtiolle ja komiteassa mukana olemaan oikeutettujen edustajien kahden kolmasosan ääntenemmistöllä hyväksytyllä päätöksellä, siirtää EIT:lle kysymyksen siitä, onko kyseinen valtio epäonnistunut 46(1) artiklan mukaisen velvollisuutensa noudattamisessa. EIS 46(5) artiklan mukaan, jos tuomioistuin katsoo 46(1) artiklaa loukatun, se siirtää asian ministerikomitealle toteutettavien toimenpiteiden harkintaa varten. Jos taas EIT ei katso sanottua sopimusmääräystä loukatun, se siirtää asian ministerikomitealle, joka päättää asian käsittelyn. Tarkoituksena ei ole ollut, että rikkomusmenettelyyn liittyisi rahallisten sanktioiden määrääminen. Rikkomusmenettelyn tarkoituksena on lisätä valtiota kohtaan painetta ja antaa tietynlainen viimeinen varoitus ennen kuin on tarpeen siirtyä pohtimaan äänioikeuden pidättämistä tai EN:n jäsenyydestä erottamista.³²⁵

³²⁴ Ks. myös Hakalehto-Wainio 2008, s. 132 (tosin EIS 46 artiklaan viittaamatta): ”Kansallisen vahingonkorvausjärjestelmän sisältö on alisteinen ihmisoikeussopimuksen tulkintakäytännön sille asettamille vaatimuksille. Tämä saattaa edellyttää vahingonkorvauslain ihmisoikeusmyönteistä tulkintaa. Joissakin tilanteissa vaatimus voi johtaa vahingonkorvauslain säännösten tai kansallisen vahingonkorvausoikeuden oppien sivuuttamiseen.”; Hakalehto-Wainio 2010, s. 757–758.

³²⁵ Explanatory Report to Protocol No. 14, s. 17–18.

Oikeudelliselta kannalta katsottuna juuri rikkomusmenettely vaikuttaa loogiselta ratkaisukeinolta silloin, kun täytäntöönpano jää tuomionpurun tai jonkin muun korjauskeinon osalta puutteelliseksi. Käytännössä rikkomusmenettely on kuitenkin tarkoitettu vain poikkeuksellisiin tapauksiin, ja sen on ajateltu vaikuttavan ennen muuta pelotteena.³²⁶ Käytäntö tukee tätä käsitystä. Vaikka rikkomusmenettelyä koskevat sopimusmääräykset tulivat voimaan vuonna 2010 ja vaikka varsin monessa tapauksessa täytäntöönpano on kangerrellut – vähintäänkin viipynyt huomattavasti³²⁷ – menettelyyn ryhdyttiin ensimmäistä kertaa vasta syksyllä 2017 Ilgar Mammadovin asiassa.³²⁸ Lambert-Abdelgawad on todennut, ettei Mammadov-tapaus näytä suunnanmuutokselta ministerikomitean strategiassa, vaan rikkomusmenettelyyn ryhtyminen johtui pitkälti kyseiseen yksittäistapaukseen liittyvistä seikoista, kuten valittajan henkilöstä, Azerbaidzanin tilanteesta ja poliittisesta kontekstista.³²⁹ Näyttääkin siltä, ettei rikkomusmenettelyllä ole tuomionpurkuproblematiikan ratkaisukeinona sanottavaa käytännön merkitystä. Rikkomusmenettely on radikaali keino, johon ryhtyessään Euroopan neuvosto panee ”kaiken peliin” arvovaltansa säilyttääkseen. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että myöskään EU:n komissio ei ole ollut kovin karkäs nostamaan Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 258 artiklan mukaista rikkomuskannetta valtiota vastaan yksittäisen lainkäyttöraikaisun perusteella.³³⁰ Sitä vastoin uskon rikkomusmenettelymahdollisuuden olleen omiaan lisäämään sen seikan yleistä tuntemusta, että EIT:n tuomioista todella seuraa valtioille oikeudellisia velvollisuuksia EIS 46(1) artiklan nojalla, ja siten nostamaan 46 artiklan uskottavuutta.

7.2 Samaan asiakokonaisuuteen liittyvän uuden valituksen tutkiminen

7.2.1 Aluksi

Eräs tuomionpurun kannalta kiinnostava kysymys on, voiko EIT:n langettavan tuomion täytäntöönpanon tuloksiin tyytymätön valittaja ajaa menestyksekkäästi uutta valitusta katsoessaan, että a) ihmisoikeussopimusta loukkaava tila jatkuu tai b) tuomionpurun epäminen sisältää ihmisoikeus-

³²⁶ Explanatory Report to Protocol No. 14, s. 18.

³²⁷ Ks. maakohtaisia ja muita tilastoja osoitteessa www.coe.int/execution > Factsheets.

³²⁸ Ilgar Mammadov v. Azerbaidjan [GC] 29.5.2019.

³²⁹ Lambert-Abdelgawad 2018.

³³⁰ Ks. Vähätalo 2016, s. 203 viitteineen.

keusloukkauksen. Jos voi, kysymyksessä on ainakin *de facto* paine kansallisen tuomion oikeusvoimaa kohtaan, sillä tällöin ihmisoikeussopimusta loukkaava tila voisi periaatteessa joko jatkua tai uusiutua yhä uudelleen ja uudelleen, kunnes tuomionpurku myönnetään.

Peruseriaatteena on, että EIT ei voi tutkia samaa asiaa koskevaa uutta valitusta³³¹ eikä etenäkään kysymystä tuomionsa täytäntöönpanon riittävyydestä, koska tämän arvioiminen kuuluu – rikkomusmenettelyä lukuun ottamatta – ministerikomitean toimivaltaan. Toisaalta jos valittaja pystyy esittämään aiempaan valitukseen verrattuna relevanttia uutta tietoa, uuden valituksen tutkimista ei estä sen enempää valituksen samanlaisuus (EIT:n aiemmin käsittelemän asian oikeusvoimavaikutus) kuin ministerikomitean toimivalta.³³² Esimerkiksi vapaudenriiston tai oikeudenkäynnin pitkittyminen entisestään voi olla sellaista uutta tietoa, joka oikeuttaa tutkimaan valituksen pitkittyneiltä osin.³³³ Samoin purkuhakemuksen hyväksymisen jälkeen käyty uusi oikeudenkäynti voi luonnollisesti sisältää uuden valituskelpoisen ihmisoikeusloukkauksen.³³⁴

Seuraavassa tutkitaan muutaman keskeisimmän oikeustapauksen avulla, voiko valittaja, jonka mielestä EIT:n tuomion johdosta olisi pitänyt myöntää tuomionpurku, saada tutkittavaksi uuden valituksen, jos tuomionpurkua ei ole myönnetty.

7.2.2 Oikeuskäytäntöä

Asiassa *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)*³³⁵ taustalla oli EIT:n aiemmin, vuonna 2001 antama langettava tuomio³³⁶. Kyseisen aiemman tuomion mukaan hallinnollinen päätös, joka oli estänyt valittajaa esittämästä televisiossa eläinsuojeluun liittyvää mainostaan, loukkasi sananvapautta koskevaa EIS 10 artiklaa. Valittaja oli EIT:n tuomion antamisen jälkeen turvautunut kansallisella tasolla ylimääräisen muutoksenhaun kaltaiseen oikeussuojakeinoon saadakseen aiemman hallintopäätöksen uuteen tutkintaan. Kansallinen tuomioistuin hylkäsi kyseisen hakemuksen

³³¹ EIS 35(2)(b) artiklan mukaan EIT ei voi tutkia valitusta, joka on asiasisällöltään olennaisesti sama kuin tuomioistuimen jo tutkima asia eikä sisällä asiaan vaikuttavaa uutta tietoa (no relevant new information).

³³² Näiden kahden esteen tutkiminen on käytännössä pitkälti sidoksissa toisiinsa juuri siksi, että molemmat edellyttävät uuden informaation käsillä olon tutkimista. Ks. esim. Egmez v. Cyprus (dec.) 18.9.2012, k. 55–56.

³³³ Ks. esim. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1352; Harris et al. 2018, s. 70–71; Egmez v. Cyprus (dec.) 18.9.2012, k. 53 tapausviitteineen.

³³⁴ Bochan v. Ukraine (no. 2) [GC] 5.2.2015, k. 46 viitteineen.

³³⁵ Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009.

³³⁶ VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland 28.6.2001.

vedoten muun ohessa siihen, ettei hakija ollut näyttänyt, miksi sillä oli vielä lähes kahdeksan vuoden kuluttua intressi saman mainoksen julkaisuun ja miksi tuomionpurku oli ainut mahdollinen keino tilanteen korjaamiseen.³³⁷ Ministerikomiteaa ei ollut informoitu tästä hylkäyspäätöksestä, ja se oli 22.7.2003 antamassaan ratkaisussa ResDH(2003)125 katsonut tuomion täytäntöönpanon riittäväksi. EIT katsoi uudessa valitusasiassa, että purkuhakemuksen hylkäyspäätös osittain uusine perusteluineen merkitsi riittävässä määrin sellaista relevanttia uutta informaatiota, joka oikeutti uuden EIS 10 artiklaa koskevan valituksen tutkimiseen.³³⁸ EIT kiinnitti huomiota myös siihen, että ministerikomitea oli katsonut tuomion täytäntöönpanon loppuun suoritetuksi, vaikka se ei ollut ollut tietoinen kansallisesta purkuratkaisusta hallituksen laiminlyötyä ilmoittaa asiasta. Myös asiaratkaisu oli valittajalle myönteinen: EIT totesi 10 artiklan loukkauksen.³³⁹ Asia oli suuren jaoston tutkittavana vain 10 artiklaa koskevilta osin. Jaosto oli jättänyt valituksen tutkimatta 6 artiklaa koskevilta osin sen vakiintuneen periaatteen nojalla, ettei sanottu artikla sovellu ylimääräisessä muutoksenhaussa.³⁴⁰ Tältä osin jaosto viittasi Sablon- ja Fischer-ratkaisuihin.³⁴¹

Verein gegen Tierfabriken Schweiz (no. 2) -asialla on tiettyä yhtäläisyyttä jo vuonna 1995 annettuun *Oberschlick*-ratkaisuun.³⁴² *Oberschlick*-asiassa valittaja laati uuden ihmisoikeusvalituksen kansallisen purkuinstanssin kiel-täydyttyä purkamasta rikostuomiota, joka aiemman loukkaustuomion mukaan oli ristiriidassa 10 artiklan kanssa. Tuolloinkaan ihmisoikeusvalituksen samuutta koskeva edellytys ei muodostanut estettä valituksen tutkimiselle 10 artiklaa koskevilta osin.³⁴³ Toisaalta ihmisoikeustoimikunta katsoi, ettei pelkkä purkumenettelyssä annettu kielteinen ratkaisu muodostanut uutta sananvapauden loukkausta, ja jätti valituksen ilmeisen perusteettomana tutkimatta.³⁴⁴ EIS 6 artiklaa koskevan valituksen tutkiminen estyi jo sillä perusteella, ettei sanottu artikla soveltunut ylimääräisessä muutoksen-

³³⁷ Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009, tuomion k. 23.

³³⁸ Tuomion k. 63–68.

³³⁹ Uuden loukkaustuomion täytäntöönpano oli valittajan kannalta menestyksellinen. Ministerikomitean 15.9.2010 tekemästä päätöksestä ResDH(2010)113 ilmenee, että Sveitsissä purettiin tarvittavat tuomiot ja määrättiin, että valittajan tuottamaa mainosta sai esittää televisiossa.

³⁴⁰ Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) 4.10.2007, k. 24.

³⁴¹ Sablon c. Belgique 10.4.2001, k. 86; Fischer v. Austria (dec.) 6.5.2003.

³⁴² *Oberschlick v. Austria* (dec.) [Plenary] 16.5.1995.

³⁴³ Päätöksen k. 3(a), jossa perusteluna esitetään vain se, että uusi valitus ei koskenut aiemman valituksen kohteena ollutta rikostuomiota vaan EIT:n tuomion jälkeen annettua purkuratkaisua.

³⁴⁴ Päätöksen k. 3(c).

haussa, kun valittajan ei voitu katsoa olleen sen puitteissa ”charged with a criminal offence”.³⁴⁵

Edellä mainitut sananvapautta koskevat ratkaisut ovat tutkimusteemani kannalta kiinnostavia, koska kielteinen purkuratkaisu ja sen mahdollistama loukkauksen jatkuminen katsottiin lähes sellaisenaan uudeksi informaatioksi, joka oikeutti valituksen tutkimiseen aiemmasta valituksesta huolimatta. Molemmissa tapauksissa arviointi oli sidoksissa loukattavana olleeseen aineelliseen ihmisoikeusmääräykseen. Saman tyyppinen asetelma näyttäisi 8 artiklan osalta olleen käsillä Emre-tapauksessa.³⁴⁶ Sen sijaan seuraavana käsiteltävissä Bochan- ja Moreira Ferreira -asioissa arvioitiin nimenomaan *purkuinstanssin omaa toimintaa* EIT:n aiemman loukkaustuomion huomioon ottamisessa, mikä tuo tapaukset kenties vieläkin lähemmäs tutkimusongelmaani. Asioissa oli taustalla 6 artiklan loukkaus. Koska 6 artiklan loukkaus ei lähtökohtaisesti luo jatkuvan loukkauksen tilannetta,³⁴⁷ arvioitavana ei ollut aiemman 6 artiklan loukkauksen jatkuminen vaan nimenomaan purkuinstanssin toiminta.

Bochan v. Ukraine (no. 2) -asiassa³⁴⁸ taustalla oli EIT:n aiemmin, vuonna 2007 toteama 6 artiklan loukkaus liittyen kansallisen tuomioistuimen puolueettomuuteen ja perusteluvollisuuteen sekä oikeusvarmuuteen siviiliprosessissa. Kyseiseen aiempaan tuomioon ei sisältynyt varsinaista täytäntöönpanolausumaa tuomionpurusta, mutta EIT viittasi – perustellessaan pecuniary damage -korvauksen tarpeettomuutta – kansalliseen purkunormiin, joka mahdollisti tuomionpurun EIT:n toteaman loukkauksen johdosta.³⁴⁹ Loukkaustuomion jälkeinen purkuhakemus oli hylätty, minkä johdosta valittaja laati uuden ihmisoikeusvalituksen vedoten ennen muuta siihen, että purkuratkaisun perustelut olivat ristiriidassa EIT:n toteamusten kanssa. EIT korosti, ettei se voinut tutkia valitusta siltä osin kuin valittaja katsoi vuonna 2007 annetun EIT:n tuomion täytäntöönpanon jääneen riittämättömäksi purkuhakemuksen hylkäämisen myötä.³⁵⁰ Se kuitenkin totesi *purkumenettelyn oikeudenmukaisuutta koskevien väitteiden olevan sillä tavoin uusia* ja aiempaan loukkaustuomioon nähden jälkikäteisiä,

³⁴⁵ Päätöksen k. 5.

³⁴⁶ Emre v. Switzerland (no. 2) 11.10.2011. Alkuperäiseen loukkaukseen (Emre c. Suisse 22.5.2008) johtanutta lainvoimaista karkotuspäätöstä oli EIT:n ensimmäisen tuomion jälkeen muutettu kestoltaan rajatuksi. Estettä uuden valituksen tutkimiselle ei ollut, ja uusi 8 artiklan loukkaus todettiin. Tapauksen poikkeuksellisenä piirteenä oli se, että EIT totesi samalla myös 46 artiklan loukkauksen, vaikka kyse ei ollut rikkomusmenettelystä.

³⁴⁷ Esim. Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2) [GC] 11.7.2017, k. 91; Tsalkitzis v. Greece (no. 2) 19.10.2017, k. 56.

³⁴⁸ Bochan v. Ukraine (no. 2) [GC] 5.2.2015.

³⁴⁹ Bochan v. Ukraine 3.5.2007, k. 97.

³⁵⁰ Bochan v. Ukraine (no. 2) [GC] 5.2.2015, k. 35.

ettei 46 artiklasta ilmenevä toimivallanjako estänyt sitä tutkimasta uutta valitusta.³⁵¹ Ratkaisun voidaan katsoa yhdessä Verein gegen Tierfabriken Schweiz (no. 2) -ratkaisun kanssa etäännyvän aiemmasta, vielä vuoden 2003 Lyons-ratkaisussa noudatetusta linjasta.³⁵²

Seuraavaksi EIT tarkasteli, soveltuiko 6 artikla kysymyksessä olleeseen kansalliseen ylimääräiseen muutoksenhakuun. Se totesi ensinnäkin, ettei EIS takaa oikeutta lopullisten tuomioiden purkamiseen eikä 6 artikla pääsääntöisesti sovellu ylimääräiseen muutoksenhakuun – edes purkukäytöksen perustuessa EIT:n toteamaan sopimusloukkaukseen – koska vielä sen puitteissa ei lähtökohtaisesti päätetä yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista tai häneen kohdistuvasta rikossyytteestä (joista päätetään vasta myönteisen purkupäätöksen jälkeisessä uudessa oikeudenkäynnissä).³⁵³ Kuitenkin eräissä tapauksissa ”ylimääräinenkin” oikeussuojakeino saattoi luonteensa, ulottuvuutensa ja ominaispiirteidensä puolesta rinnastua tavanomaiseen muutoksenhakuun ja tulla 6 artiklan soveltamisalaan.³⁵⁴ EIT arvioi kyseessä olleen oikeussuojakeinon pitkälti rinnastuvan tavanomaiseen kassaatiovalitukseen.³⁵⁵ Se kiinnitti huomiota myös siihen, että Ukrainassa lainsäädäntö tunnusti nimenomaisesti tarpeen tarjota purku EIT:n toteaman loukkauksen nojalla, mikä puolsi kyseisen oikeussuojakeinon katsomista aiemman prosessin jatkeeksi. Käsitystä vahvisti vielä se, että purkuinstanssi oli arvioinut ensimmäisen prosessin aineistoa, eli jo purkumenettely näytti sisältävän päätelmien tekoa valittajan oikeuksista ja velvollisuuksista.³⁵⁶ *Siten 6 artikla soveltuu.* Merkillepantavaa on, että 6 artiklan soveltumista koskevissa perusteluissa viitataan myös EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoon ja kansalliseen tuomionpurkuun tärkeänä osana tuota täytäntöönpanoa.³⁵⁷ Myös asiaratkaisu oli valittajalle myönteinen: *EIT totesi kansallisen purkuinstanssin loukkanneen 6 artiklaa perustellessaan kielteistä purkuratkaisuaan mielivaltaisesti ja EIT:n aiempaan tuomioon sisältyviä päätelmiä vääristellen.* Vaikka EIT ei normaalisti voikaan arvioida

³⁵¹ Tuomion k. 36–38.

³⁵² Yksimielisessä päätöksessään Lyons and Others v. the United Kingdom (dec.) 8.7.2003 EIT ei pitänyt loukkaustuomion jälkeistä purun epäämistä uuden valituksen tutkimiseen oikeuttavana uutena seikkana, vaan loukkaustuomion täytäntöönpanoa koskeva dialogi tuli käydä ministerikomiteassa EIT:n voimatta ottaa osaa siihen. – Aiemmasta, Lyons-tapauksen ilmentämästä linjasta poikkeaminen tuodaan kriittisessä valossa ilmi jo tuomioon Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009 liitetystä, tuomareiden Malinverni, Birsan, Myjer ja Berro-Lefèvre eriävässä mielipiteessä (k. 11).

³⁵³ Bochan v. Ukraine (no. 2) [GC] 5.2.2015, k. 44–45 tapausviitteinen.

³⁵⁴ Tuomion k. 47–50.

³⁵⁵ Tuomion k. 51.

³⁵⁶ Tuomion k. 52–54.

³⁵⁷ Tuomion k. 58.

sitä, miten kansalliset tuomioistuimet tulkitsevat kansallista lainsäädäntöä tai arvioivat näyttökysymyksiä, käsillä olleen kaltainen ”denial of justice” loukkasi räikeudessaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta.³⁵⁸ EIT:n ratkaisu oli yksimielinen.

Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2) -asiassa³⁵⁹ taustalla oli EIT:n vuonna 2011 antama aiempi tuomio, jossa oli todettu 6 artiklan loukkaus, ja tätä seurannut kielteinen purkuratkaisu.

Aiemmin todettu loukkaus oli perustunut siihen, ettei muutoksenhaku-
tuomioistuimien ollut henkilökohtaisesti kuullut älyllisiltä kyvyiltään rajoitettua valittajaa syytakeisuuskysymyksestä. Samassa yhteydessä EIT oli antanut verrattain lievän reopening-lausuman: ”... a retrial or the reopening of the case, if requested, represents in principle an appropriate way of redressing the violation. In that regard, it notes that Article 449 of the Portuguese Code of Criminal Procedure permits the reopening of proceedings at domestic level where the Court has found a violation...”³⁶⁰

Loukkaustuomion jälkeen valittaja oli hakenut tuomionpurkua. Syyttäjä puolsi hakemusta. Korkein oikeus kuitenkin hylkäsi hakemuksen vedoten ennen muuta siihen, ettei voitu tietää, että valittajan henkilökohtainen kuuleminen olisi muuttanut syyksilukemista, eli syyksilukemisen oikeellisuudesta ei ollut vakavaa epäilyä. Korkeimman oikeuden käsityksen mukaan EIT itsekin oli ”täysin poissulkenut” sen, että oikeellisuudesta olisi vakavia epäilyjä. Tämän käsityksen korkein oikeus perusti siihen EIT:n varsin tavanomaiseen lausumaan, jossa se pecuniary damage -korvaukset evätessään toteaa, ettei se voi spekuloida, millaiseksi kansallisen oikeudenkäynnin lopputulos olisi muodostunut 6 artiklan vaatimuksia noudattavassa oikeudenkäynnissä. Lisäksi korkein oikeus totesi, että EIT oli jo myöntänyt valittajalle non-pecuniary damage -korvauksen juuri sen vuoksi, ettei kansallisella tasolla ollut aina mahdollista myöntää tuomionpurkua.³⁶¹

Valittaja perusti uuden 6 artiklaa koskevan valituksensa siihen, että purkuinstanssi oli tulkinut kansallista rikosprosessilakia ja EIT:n aiempaa tuomiota niin virheellisesti, että tämä ylsi oikeuden epäämiseen (denial of justice). EIT tutki ensiksi, *estikö EIS 46 artiklasta ilmenevä, tuomioiden täytäntöönpanoa koskeva toimivallanjako tutkimasta uutta valitusta*. EIT totesi, että vaikka uusi valitus kiistatta koski aiemman tuomion täytäntöönpanoa, joka oli vieläpä edelleen vireillä ministerikomiteassa, uuden valituksen

³⁵⁸ Tuomion k. 61–65.

³⁵⁹ *Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)* [GC] 11.7.2017.

³⁶⁰ *Moreira Ferreira c. Portugal* 5.7.2011, k. 41 (käännettynä englanniksi myöhemmässä suuren jaoston tuomioissa).

³⁶¹ *Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)* [GC] 11.7.2017, tuomion k. 24–27.

kohteena oli kuitenkin aiemmin käsiteltyyn asiaan nähden uusi (purku) prosessi ja erityisesti kansallisen tuomioistuimen perusteluvollisuus tuossa prosessissa. Siten *estettä valituksen tutkimiselle ei tältä osin ollut*. Tuomarit Raimondi, Nussberger, De Gaetano, Keller, Mahoney, Kjolbro ja O’Leary olivat asiasta eri mieltä todeten, että käsillä ei todellisuudessa ollut yhtäkään uutta tosiseikkaa, joka oikeuttaisi valituksen tutkimiseen, ja että ministerikomitean toimivalta tuomioiden täytäntöönpanon valvonnassa oli yksinomainen.

Seuraavaksi EIT tutki, soveltuiko 6 artikla pääsäännöstä poiketen ylimääräiseen muutoksenhakuun. Kysymys on hyvin merkittävä, sillä Bochan (no. 2) -asiaan verrattuna kyse näyttäisi nyt olleen esimerkiksi Pohjoismaiden prosessioikeuteen nähden melko tyyppillisestä ylimääräisen muutoksenhaun ilmenemismuodosta. EIT aloitti muistuttamalla siitä, ettei EIS takaa oikeutta tuomionpurkuun ja että ylimääräisessä muutoksenhaussa ei tavallisesti päätetä yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista tai häneen kohdistuvasta rikossyyttestä siten, että 6 artikla soveltuisi. Kuitenkin 6 artikla saattoi soveltua tietyissä tapauksissa, joissa kansallinen ”ylimääräiseksi” nimetty oikeussuojakeino rinnastui luonteeltaan ja soveltamisalaltaan tavanomaiseen muutoksenhakuun. Tuomionsa kohdissa 62–64 EIT käsitteli melko tarkoitushakuisella ja osin harhaanjohtavalla tavalla – kuten presidentti Raimondin ynnä muiden eriävän mielipiteen kohtiin 15–24 sisältyvästä analyysistä ilmenee – oikeustapauksia, joissa tuomion lopullisuuden ja oikeusvarmuuden vaatimusten ei ole katsottu olevan ehdottomia. EIT irrottautui tuomion kohdissa 66–67 vain kaksi vuotta aiemmin tapauksessa Bochan (no. 2) omaksutusta lähestymistavasta sillä perustelulla, että tuolloin kyse oli siviiliasiaista ja että rikosasioihin korostetusti liittyvät oikeusturvavaatimukset edellyttävät 6 artiklan herkempää soveltuvuutta ylimääräiseen muutoksenhakuun. Kritiikille alttiilla tavalla EIT lausui, että siinä missä siviiliprosessissa asianosaisten oikeudet voivat olla keskenään jännitteisiä, rikosprosessissa tällaisilla näkökohdilla ei ole relevanssia.

EIT totesi Portugalin lainsäädännön tarjoavan oikeussuojakeidon, jolla valittajalla oli oikeus saattaa kysymys rikostuomion yhteensopivuudesta EIT:n tuomion kanssa korkeimman oikeuden tutkittavaksi ja jossa purkumenettely oli siten omiaan vaikuttamaan määräävästi rikossyyttestä päättämiseen (determination of a criminal charge). Vaikka korkeimman oikeuden tehtävänä oli ollut päättää vain siitä, myönnetäänkö purku vai ei, sen oli EIT:n mukaan kuitenkin tullut samalla tutkia myös niitä substanssikysymyksiä, jotka olivat johtaneet aiempaan loukkaustuomioon (valittajan henkilökohtaisen kuulematta jättämisen merkitys). Korkein oikeus oli katsonut, ettei rikostuomion ja EIT:n päätelmien välillä ollut purkuun oikeuttavaa ristiriitaa ja että EIT oli jo rahallisesti hyvittänyt valittajaa.

Tällaiset korkeimman oikeuden tutkimisvallan laajuutta koskevat piirteet tarkoittivat EIT:n mielestä, että tutkiminen oli nähtävä alkuperäisen rikosprosessin jatkeena ja siten *6 artiklan soveltumiseen johtavana rikossyytteestä päättämisenä*.³⁶² Tämäkin kysymys jakoi EIT:n kokoonpanoa voimakkaasti.

Tuomarit Raimondi, Nussberger, De Gaetano, Keller, Mahoney, Kjolbro ja O’Leary katsoivat enemmistön sekoittaneen toisiinsa a) lainvoimaisen langettavan rikostuomion pysyttämistä/purkamista koskevan arvioinnin (joka on ylimääräisessä muutoksenhaussa tehtävän lainkäyttöratkaisun kohteena) ja b) alkuperäisen rikossyytettä koskevan arvioinnin (determination of the criminal charge). Jos Portugalin korkein oikeus olisi a-kohdan arvioinnissa päätenyt myönteiseen purkuratkaisuun, vasta tämän jälkeen varsinaisen rikossyytteen arviointi olisi käynnistynyt uudelleen, jolloin 6 artiklan soveltaminen olisi ajankohtaistunut. Sen enemmistön argumentin, että ylimääräisellä muutoksenhaulla on joitakin samankaltaisia piirteitä normaalin kassaatiovalituksen kanssa, vähemmistö katsoi olevan ”not only exaggerated, but would apply generally to extraordinary review procedures in most countries empowering convicted defendants to seek the reopening of terminated criminal proceedings – thereby overturning by stealth the well-established existing case-law on this point. That is hardly a very judicial way for the Court to proceed only two years after the delivery of the Grand Chamber judgment in Bochan (no. 2).”

Itse pääasiantarkaisukin oli hyvin täpärä: *EIT katsoi äänin 9–8, ettei sopimusta ollut loukattu*. Vakiintuneena yleisperiaatteena oli, että 6 artiklan loukkaukseen yltävä mielivaltaisuus on käsillä vain silloin, kun ratkaisun perustelut puuttuvat kokonaan tai kun ne perustuvat karkeille, oikeuden epäämiseen (denial of justice) yltäville virheille oikeussääntöjen tai tosiseikkojen arvioinnissa. Tässä tapauksessa korkeimman oikeuden perusteluissa vastattiin keskeisimpiin valittajan väitteisiin eikä mielivaltaiselta vaikuttanut sellainen purkuedellytystä koskeva tulkinta, jonka mukaan EIT:n loukkausta koskeva *lex specialis* -purkunormi ei taannut automaattista purkua. EIT huomautti tässä yhteydessä, ettei EIS taannut oikeutta tuomionpurkuun eikä sopimusvaltioissa ollut yhtenäistä linjaa suhteessa ylimääräisen muutoksenhaun prosesseihin. Lisäksi taustalla olleessa vuoden 2011 loukkaustuomiossa purkua koskeva perustelulausuma oli ollut sillä tavoin lievä, ettei se kuvannut purkua välttämättömänä tai ainoana reparaatiokeinona.³⁶³

Loukkauksen toteamisen puolesta äänestäneet, vähemmistöön jääneet tuomarit Pinto de Albuquerque, Karakas, Sajó, Lazarova Trajkovska,

³⁶² Tuomion k. 68–72.

³⁶³ Tuomion k. 85–98.

Tsotsoria, Vehabovic ja Kuris jättivät siinä määrin – jopa huolestuttavuuteen asti – innovatiivisen eriävän mielipiteen, että sen päälinjat on vielä syytä esittää tässä yhteydessä. Eriävässä mielipiteessä ei sitouduttu sellaisiin arviointeihin, joita on perinteisesti pidetty välttämättöminä osatarkasteluina (estääkö EIS 46 artikla valituksen tutkimisen; soveltuuko 6 artikla ylimääräisessä muutoksenhaussa; onko 6 artiklaa loukattu). Sen sijaan heti mielipiteen alussa nähdään kysymyksenasetteluksi seuraava: ”Moreira Ferreira (no. 2) concerns the *competence* of the European Court of Human Rights (the Court) *to impose individual measures, namely the retrial...* In the case at hand, the retrial clause included in Moreira Ferreira was not implemented by the domestic authorities...”³⁶⁴

Eriävässä mielipiteessä tarkasteltiin EIT:n toimivaltaa antaa reopening-lausumia sekä suositusta Rec(2000)2 ja sen toteutumista EN:n jäsenvaltioiden purkunormistoissa. Niistä johdettiin ajatus siitä, että EIT:n loukkaustuomio, johon sisältyy reopening-lausuma, oikeuttaa tuomionpurkuun 6 artiklan loukkauksen uhalla. Siten kyse olisi suorasta oikeudesta purkuun aineellisten purkuedellytysten³⁶⁵ estämättä: ”There is today a *European consensus on the individual right of reopening* of criminal proceedings on the basis of a finding of a violation by the Court, *with no discretion* on the part of the competent domestic authorities to reject it on the basis of *material admissibility criteria*.”³⁶⁶ Mielipiteessä vieläpä myönnetään suoraan, että tosiasiaassa portugalilaisista purkumenettelyä *ei* olisi tullut pitää oikeudenkäynnin jatkeena tai rikossyytteestä päättämisenä, mutta katsotaan tarkoituksen pyhittävän keinot.³⁶⁷ Eriävän mielipiteen mukaan 6 artiklan loukkaus olisi pitänyt todeta ennen muuta siksi, että aiempi loukkaustuomio ja siihen sisältynyt reopening-lausuma olivat selvästi osoittaneet, ettei kansallisella tuomioistuimella tosiasiaassa ollut harkintavaltaa.³⁶⁸

³⁶⁴ Pinto de Albuquerque ym. eriävä mielipide, k. 6.

³⁶⁵ Eriävässä mielipiteessä (k. 48) on tehty sinänsä ansiokas jaottelu muodollisiin ja aineellisiin purkuedellytyksiin: ”The argument advanced by the majority that ‘in most of those States the reopening of proceedings is not automatic and is subject to admissibility criteria’ simply misses the point. The point is not whether the reopening is automatic or not. In fact, reopening is never automatic, as the comparative-law review conclusively demonstrates. *There are always formal admissibility criteria, like those pertaining to locus standi*. But this is not the point. *The point is whether there are material admissibility criteria or not.*” – Mielestäni eriävä mielipide menee kuitenkin liian pitkälle antaessaan ymmärtää (k. 34), että vain pienessä vähemmistössä EIS:n sopimusvaltioita tunnettaisiin aineellisia purkuedellytyksiä silloin, kun tuomioita puretaan EIT:n toteaman loukkauksen nojalla. Ks. oikeusvertailuna ”Compilation of written contributions on the provisions in the domestic legal order for re-examination or reopening of cases following judgments of the Court” (saatavilla osoitteesta <https://rm.coe.int/1680654d4f>).

³⁶⁶ Eriävän mielipiteen k. 58.

³⁶⁷ Eriävän mielipiteen k. 37 ja 40.

³⁶⁸ Eriävän mielipiteen k. 54.

7.2.3 Arviointia

Verein gegen Tierfabriken Schweiz (no. 2) -asia voidaan nähdä osoituksena siitä, että jatkuvissa loukkauksissa valittajalla on realistinen mahdollisuus saada tutkittavaksi uusi valitus, joka perustetaan sinänsä saman loukkauksen ajallisesti ”uuteen” osuuteen. Tältä osin voi syntyä painetta tuomionpurkuun, jos nimenomaan kansallisen tuomion lainvoima ja kielteinen purkuratkaisu estävät loukkauksen lopettamisen – lainkäyttäjän (purkuinstanssin) tulisi pyrkiä lopettamaan loukkaus. Käytännön kannalta uuden valituksen mahdollisuus on siinä mielessä merkittävä, että lopettamisvelvollisuuden toteutumista koskeva ministerikomitean valvonta on tuskin kaikissa tapauksissa aukotonta – esimerkkinä juuri Verein gegen Tierfabriken Schweiz (no. 2) -asia, jossa täytäntöönpano oli katsottu loppuun suoritetuksi ilman tietoa lopettamisvelvollisuuden todellisesta toteutumisesta. Toisaalta mahdollisuus uuteen valitukseen on tuskin kategorinen: kysymys on aina viime kädessä ”relevantin uuden informaation” käsillälön *tapauskohtaisesta* arvioinnista.

Kertaluonteisissa loukkauksissa (esimerkiksi 6 artiklan loukkaukset) uutta valitusta ei voitane ”uuden informaation” perusteella tutkia, sillä loukkaus ei ole edellisen EIT:n tuomion jälkeen jatkunut eikä pelkästään loukkauksen *seurausten* jatkumista voida katsoa relevantiksi uudeksi informaatioksi. Tältä osin kysymykseksi jää se, voiko purkuinstanssin oma toiminta muodostaa valitusperusteen.

Juuri mainitun kysymyksen osalta Bochan (no. 2)- ja Moreira Ferreira (no. 2) -tuomiot ovat monessa suhteessa käänteentekeviä. Perinteisenä lähtökohtana on ollut, ettei EIS 6 artikla sovellu ylimääräisessä muutoksenhaussa (saati, että EIS turvaisi oikeutta tuomionpurkuun) ja ettei EIT:n toimivaltaan kuulu arvioida aiemman tuomionsa täytäntöönpanoa esimerkiksi kansallisen tuomionpurun osalta. Viimeistään Moreira Ferreira (no. 2) -ratkaisussa näiden lähtökohtien voidaan sanoa jopa kääntyvän ympäri, enkä tässä suhteessa kiinnittäisi kovinkaan suurta huomiota siihen, että itse loukkausta koskeva pääasiallinen ratkaisu oli Moreira Ferreira -asiassa täysin päinvastainen kuin Bochan-asiassa. EIT näyttää olevan valmis tulkitsemaan laajasti niin ”uuden seikan” käsitettä, joka siis avaa EIT:lle toimivallan ministerikomitean toimivallasta huolimatta, kuin myös 6 artiklan soveltamisalaa ylimääräisessä muutoksenhaussa, *jotta se voisi de facto valvoa kansallisten purkuinstanssien toimintaa*. Vaikka tässä valvonnassa muodollisesti olisikin kyseessä ”vain” prosessuaalisten seikkojen – oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöiden, erityisesti purkuratkaisun perustelujen laadun – tutkiminen, käytännössä EIT on sekä Bochan- että Moreira Ferreira -asioissa tutkinut substanssikysymystä siitä,

onko kielteinen purkuratkaisu ollut *EIT:n aiempaan loukkaustuomioon nähden asianmukainen* (tai ainakin ”ei-mielivaltainen”).³⁶⁹

Tässä kehityssuunnassa voidaan nähdä sekä etuja että riskejä. Omasta puolestani yhtyisin Moreira Ferreira (no. 2) -ratkaisuun liitettyssä presidentti Raimondin ym. eriävässä mielipiteessä esitettyihin (k. 30) huoliin siitä, että EIT tulee tällä tavoin lisänneeksi jo ennestään lukuisia tehtäviään – eli kärjistetympin sanoen se tulee muodostaneeksi itsestään juuri sellaisen neljännen oikeusasteen tuomioistuimen, jollaiseksi tulemista se on vuosikymmenet yrittänyt välttää. Nyt nimittäin valittajilla ei ole enää ainoastaan kannustinta valittaa EIT:een kansallinen tuomionpurku mielessään vaan vieläpä laatia uusi valitus kielteisen purkuratkaisun jälkeen. Vielä selvemmin tähän kehityssuuntaan viittaa tuomari Pinto de Albuquerque ym. eriävässä mielipiteessä esitetty ”right to reopening”-retoriikka. Vaikka EIT:n kapasiteettia koskevat huolet sivuutettaisiin, Moreira Ferreira (no. 2) -tuomiosta ei käy ilmi, että EIT:ssa olisi kovinkaan syvällisesti pohdittu kaikkia seurannaisvaikutuksia, joita ”right to reopening”-kehityskulusta voisi kansallisella tasolla seurata. Kielteisiä seurauksia voi olla niin yleiselle oikeusvarmuudelle³⁷⁰ kuin esimerkiksi niiden kansallisten prosessien vastapuolille (asianomistajille tai siviilijutun vastapuolille), joissa ketjutettuja ihmisoikeusvalituksia ja purkuhakemuksia laaditaan. Toivottavaa olisi, ettei EIT:n uusi linja kehittyisi ”purkuautomaatin” suuntaan, vaan EIT jättäisi tilaa sille, että kansallinen purkuinstanssi saa asiaa huolellisesti tutkittuaan ja asianmukaisesti perustellen myös päätyä epäämään tuomionpurun, jollei sitten käsillä ole suoranainen purkuvelvollisuus (esimerkiksi jos purku on ainoa keino loukkauksen lopettamiseksi).³⁷¹

Huolta herättää myös EIT:n jokseenkin epäkoherentti lähestymistapa tuomionpurkukysymyksen käsittelyssä. Oppiriita siitä, kuinka suuri rooli EIT:lla tulisi tuomioidensa täytäntöönpanossa olla, vaikuttaa etenkin

³⁶⁹ Myöhempanä, pitkälti Moreira Ferreira (no. 2) -tapauksen asetelmaa vastaavana esimerkkinä voidaan mainita tuomio *Kontalex v. Grèce* (no. 2) 6.9.2018, jossa EIT:n I. jaosto yksimielisesti yhtäältä otti tutkittavaksi valituksen mutta niin ikään yksimielisesti katsoi, ettei 6 artiklan loukkausta ollut käsillä.

³⁷⁰ Vaikka yksittäistapauksessa EIT:n tuomion maksimaalisen tehokas täytäntöönpano (myös tuomionpurkumielessä) olisi ihmisoikeuksien riemuvoitto, yleisemmällä tasolla on huomattava, että todellisen ja pysyvän lainvoimaisen ratkaisun saavuttaminen voi nyt kestää jopa vuosikymmeniä, kun portti on tullut avatuksi EIT:n valvonnalle suhteessa kielteisiin purkuratkaisuihin.

³⁷¹ Tältä kannalta seuraava lausuma Moreira Ferreira (no. 2) -tuomion kohdassa 93 on tervetullut: ”Moreover, the Court reiterates that it cannot prejudge the outcome of the domestic courts’ assessment of whether it would be appropriate, in view of the specific circumstances of the case, to grant a retrial or the reopening of proceedings.” Lausumaa on tosin luettava siinä kontekstissa, että kyseisessä asiassa purkua koskeva EIT:n täytäntöönpanolausuma oli ollut sanamuodoltaan varsin lievä ja harkintavaltaa jättävä.

Moreira Ferreira -asiassa ajaneen sen edelle, että EIT olisi systemaattisten ja loogisten perustelujen kautta joko pitäytynyt perinteisissä tulkintakysymyksissä (estääkö 46 artikla valituksen tutkimisen; onko käsillä uusi seikka; soveltuuko 6 artikla ylimääräisessä muutoksenhaussa) tai avoimesti perustellen ja vaikutuksia punniten irtautunut niistä. Tämä on näkyvässä erityisesti 6 artiklan soveltamisalan osalta: Raimondin ym. eriävän mielipiteen mukaan enemmistö tuli jopa vääristelleeksi EIT:n aiempaa oikeuskäytäntöä ja poikenneeksi vakiintuneista yleisperiaatteista ilman kunnollisia perusteita; Pinto de Albuquerque ym. eriävässä mielipiteessä tämä epäloogisuus myönnetään, mutta sitä pidetään tervetulleena lopputuloksen vuoksi oikeutettuna. Mielestäni niin enemmistön perusteluissa kuin vähemmistön eriävissä mielipiteissä tunnutaan myös tarpeettoman pitkälti samastavan toisiinsa a) kysymys siitä, onko EIT:lla toimivalta antaa (sitovia) lausumia tai määräyksiä tietyistä täytäntöönpanokeinosta X tai Y, ja b) kysymys siitä, onko EIT:lla toimivalta myöhemmän asian yhteydessä valvoa, onko kyseiseen täytäntöönpanokeinon X tai Y ryhdytty. Mielestäni voidaan aivan hyvin myöntää, että EIT:lla on toimivalta tarvittaessa antaa tuomionpurkua koskevia lausumia tai jopa määräyksiä³⁷² ilman, että tästä on automaattisesti seurattava, että EIT tulee toimivaltaiseksi tutkimaan myöhempiä ”jatkovalituksia”, jotka tosiasiallisesti kohdistuvat sanotun tuomionpurun epäämiseen kansallisella tasolla.³⁷³

Bochan- ja Moreira Ferreira -asioiden lähestymistavassa voidaan nähdä myös etuja. Valittajien näkökulmasta se voidaan katsoa edistysaskeleeksi *restitutio in integrum* -periaatteen ja siten ihmisoikeuksien tehokkaan suojelun kannalta. Seurauksena on nimittäin sen korostuminen, että kansallisten purkuinstanssien on aiempaa huolellisemmin perusteltava purkuratkaisujaan. Niiden on vilpittömässä mielessä tarkasteltava EIT:n tekemiä päätelmiä, peilattava niitä yhtäältä kansallisia purkunormeja ja toisaalta EIS 46 artiklan velvollisuuksia vasten (onko valittajan tilanne jo kokonaisuudessaan korjattu jne.) sekä pidättäytyttävä purkunormien ahtaasta tai vääristelevästä tulkinnasta. Tällaisia vaikutuksia saattaa syntyä Suomessakin, vaikka yleisesti ottaen ainakin julkaistut purkuratkaisumme ovat varsin laadukkaasti perusteltuja. Näyttää nimittäin siltä, että Moreira Ferreira -asian oikeusohje 6 artiklan soveltamisalasta

³⁷² Raimondin ym. eriävässä mielipiteessä annetaan helppoja aseita niin tuomarikollegojen kuin tutkijoiden (ks. Paraskeva 2018, s. 54) käsiin väittämällä, ettei EIT:lla ole toimivaltaa antaa tällaisia määräyksiä.

³⁷³ Argumenttiani voidaan auttavasti verrata siihen, että aivan kiistattomasti a) EIT:lla on toimivalta määrätä EIS 41 artiklassa tarkoitettu kohtuullinen hyvitys mutta b) EIT:lla ei tästä huolimatta ole toimivaltaa tutkia valitusta, jonka kohteena on sanotun hyvityksen maksun laiminlyönti (poikkeuksena luonnollisesti rikkomusmenettely).

soveltuu myös suomalaiseseen ylimääräiseen muutoksenhakuun ainakin Moreira Ferreira -asiaan rinnastuvissa olosuhteissa, siis valittajan hakiessa rikostuomion purkamista tai poistamista EIT:n toteaman sopimusloukkauksen jälkeen.³⁷⁴

8 RINNAKKAISTAPAUKSET SEKÄ YHDEN- VERTAISUUTTA JA OIKEUSKÄYTÄNNÖN DYNAAMISUUTTA KOSKEVAT ARGUMENTIT TUOMIONPURUSSA

8.1 Mahdollisesta purkuvelvollisuudesta rinnakkaistapauksissa

Kaikki edellä oleva tarkastelu painottuu vahvasti *sopimusloukkauksen toteamisen* seurauksiin yksittäisissä EIT:n käsittelemissä asioissa. Tässä jaksossa tutkitaan, voiko EIS:sta johtua velvollisuus purkaa myös sellaisia henkilöitä koskevia tuomioita, jotka eivät ole valittaneet EIT:een, vaikka ovat kärsineet samanlaisesta ihmisoikeusloukkauksesta (rinnakkaistapaukset).

Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ei näyttäisi johtuvan normatiivista velvollisuutta³⁷⁵ korjata ainakaan sellaisia *kertaluonteisia*, jo päättyneitä ihmisoikeusloukkauksia, joissa kansallinen tuomio on tullut lainvoimaiseksi³⁷⁶ ja joista ei määräajassa valitettu EIT:een – tällaista ei voida johtaa

³⁷⁴ Mielestäni ratkaisevaa 6 artiklan soveltumista koskevalle EIT:n päätelmälle ei näytä olleen niinkään se, että Portugalissa on säädetty ihmisoikeusloukkauksiin liittyvä *lex specialis* -purkunormi, vaan se, että purkumenettelyn yhteydessä arvioitiin jossain määrin – hieman tavallisen muutoksenhaun tapaan – myös valittajan syyllisyyteen liittyvää ”substanssia” (tuomion k. 69–70). Kuten Raimondin ym. eriävässä mielipiteessä (k. 25) osuvasti todetaan, tämä enemmistön perustelu ontuu ja itse asiassa sopimusvaltiosta riippumatta ylimääräisessä muutoksenhaussa joudutaan jossain määrin arvioimaan myös ”substanssia”. Näin on myös Suomessa aineellisten purku- ja kanteluedellytysten osalta. Kun arvioidaan esimerkiksi väärän lainsoveltamisen ilmeisyyttä, oikeudenkäyntivirheen vaikutusta jutun lopputulokseen tai uutta seikkaa, tätä arviointia ei voida tehdä ikään kuin ”tyhjiössä”, ilman minkäänlaista perehtymistä jutun tosiseikkoihin tai ilman minkäänlaista arviointia esitettyjen purku- tai kanteluperusteiden merkityksestä jutun (oikean) lopputuloksen kannalta.

³⁷⁵ Totta kai purkaminen voi silti olla *suositeltavaa* ja EIS:n hengen mukaista, jos sopimusvaltion lainsäädäntö sen mahdollistaa. Ks. esim. KKO 2009:80.

³⁷⁶ Eri asia on, jos juttu on vielä vireillä tuomioistuimissa eli vailla lainvoimaa: tällöin esimerkiksi muutoksenhakutuomioistuimilla on velvollisuus ottaa tuoreistakin EIT:n tuomioista ilmenevät oikeusohjeet huomioon. Tilanne voidaan vielä helposti oikaista, kun tuomion lainvoimaisuudesta johtuvaa estettä ei ole. Pidän tätä – ainakin Suomessa – siinä määrin yleisesti hyväksyttynä asiana, etten näe tarvetta lähemmin tutkia EIT:n tulkintakannanottojen vaikutuksia EIT:n käsittelemien tapausten ulkopuolella.

edes 1 artiklan yleisestä turvaamisvelvollisuudesta.³⁷⁷ Keskustella voidaan sen sijaan siitä, kykeneekö 1 artiklan turvaamisvelvoite aikaansaamaan purkuvelvollisuuden *edelleen jatkuvan loukkauksen* kohteena olevissa (lainvoimaisesti käsitellyissä) rinnakkaistapauksissa.³⁷⁸ Yhtäältä 1 artikla velvoittaa kunkin valtio-organin tekemään toimivaltansa puitteissa voitavansa, jotta sen lainkäyttöpiirissä ei tapahdu ihmisoikeusloukkauksia ja jo meneillään olevat ihmisoikeusloukkaukset lopetetaan EIT:n käsittelystä riippumatta. Joskus nimenomaan tuomionpurku voi olla tarpeellinen keino loukkauksen lopettamiseksi. Toisaalta 1 artikla on varsin yleisluonteinen määräys, joka jättää runsaasti liikkumavaraa kansalliselle tasolle. Artiklasta ei esimerkiksi ole johdettavissa velvollisuutta edes siihen, että kansallisessa lainkäytössä olisi annettava EIS:n määräyksille välitön oikeusvaikutus.³⁷⁹ Lisäksi, kun edelleen jatkuvan loukkauksen kohteena olevilla rinnakkais- tapauksien henkilöillä on yhä mahdollisuus valittaa EIT:een ja tätä kautta aikaansaada valtiolle 46 artiklan mukaiset täytäntöönpanovelvollisuudet, ei liene pitäviä perusteita väittää, että olemassa olisi puhtaasti 1 artiklaan perustuva purkuvelvollisuus.

Keskustella voidaan myös siitä, voisiko 46 artiklaan sisältyvästä *general measures* -velvollisuudesta johtua rinnakkaistapauksiin ulottuva purkuvelvollisuus, jos rinnakkaistapauksissa loukkaus jatkuu edelleen. Henkilön X tapauksessa todettu loukkaus nimittäin velvoittaa valtion varmistamaan, ettei sen lainkäyttöpiirissä tapahdu vastaavia loukkauksia *tulevaisuudessa*. Jos henkilöitä Y ja Z koskeva loukkaus jatkuu edelleen, olisi periaatteessa ajateltavissa, että sanottu tulevien loukkausten ehkäisemisvelvollisuus ei tule täytetyksi, jos jo käynnissä olevia jatkuvia loukkauksia ei lopeteta.³⁸⁰ Tällaista tulkintaa tukisi sinänsä EIS:n järjestelmän – mukaan lukien suositukset Rec(2000)2 ja Rec(2004)6³⁸¹ – vahva pyrkimys ehkäistä samaa ihmisoikeusongelmaa koskevien valitustulvien päätymistä EIT:n käsiteltäväksi. Toisaalta tulkintaa vastaan puhuu ensinnäkin 46(1) artiklan rajautuminen ”jut[tuihin], joiden osapuolena [valtiot] ovat” – siis EIT:n käsittelemiin yksittäistapauksiin. Lainsäädäntömuutokset toki tapahtuvat

³⁷⁷ Ks. myös Ruedin 2009, s. 145, jossa todetaan, että korjaamisvelvollisuus – toisin kuin edelleen jatkuvien loukkausten lopettamisvelvollisuus – ei ylipäänsä saa lisäpontta 1 artiklasta.

³⁷⁸ Ks. myös van Kempen 2005, s. 111 ja 113–114.

³⁷⁹ Schabas 2015, s. 90.

³⁸⁰ Ks. myös täytäntöönpanosääntöjen k. 6(b)(ii): ”...*general measures* have been adopted, preventing new violations similar to that or those found *or putting an end to continuing violations*.”

³⁸¹ Recommendation Rec(2004)6 of the Committee of Ministers to member states on the improvement of domestic remedies, 12.5.2004.

kaikkien valtion oikeudenkäyttöpiiriin kuuluvien henkilöiden hyväksi, mutta on hyvin kyseenalaista, voidaanko general measures -velvollisuudesta johtaa rinnakkaistapauksiin ulottuvuutta velvollisuutta ryhtyä individual measures -toimenpiteisiin (kuten tuomionpurkuun). Ruedinin väitöskirjassa tähän kysymykseen vastataan kieltävästi.³⁸² Toiseksi, general measures -velvollisuuden *ex nunc* -luonne³⁸³ (loukkausten estäminen tulevaisuudessa) ei tunnu tukevan sellaista ajatusta, että sanottu velvollisuus edellyttäisi jo lainvoimaisiksi tulleiden tuomioiden purkamista.

Kun myöskään tehokkaita oikeussuojakeinoja koskeva 13 artikla ei velvoita tarjoamaan ylimääräisiä muutoksenhakekeinoja, jää kaiken kaikkiaan heikohkot perusteet väittää, että EIS:sta johtuusi normatiivinen purkuvelvollisuus rinnakkaistapauksiin. Jos tällainen velvollisuus olisi olemassa, se voisi nähdäkseni perustua lähinnä 1 artiklaan ja rajautuisi vain edelleen jatkuviin loukkauksiin.

8.2 Yhdenvertaisuus- ja taannehtivuusargumentit

Edeltä ilmenevin tavoin EIT:n käsittelemän tapauksen ja rinnakkaistapauksen välillä on ilmeinen epäsymmetria, mitä tulee EIS:sta johtuvaan (mahdolliseen) purkuvelvollisuuteen. Eräänä argumenttina purkamista vastaan esitetäänkin toisinaan se, että EIT:een valittanutta henkilöä ja rinnakkaistapausta kohdeltaisiin epäyhdenvertaisesti, jos vain ensin mainittu saa edukseen tuomionpurun.³⁸⁴ Yhtenä taustalla olevana ajatuskulkuna saattaa olla, että kun laajamittaisissa ihmisoikeusongelmissa mahdollinen

³⁸² Ks. Ruedin 2009, s. 205.

³⁸³ Näin Ruedin 2009, s. 217. Ks. myös Lambert 1999, s. 84; Polakiewicz 2001, s. 62; Marckx v. Belgium [Plenary] 13.6.1979, k. 58; Vermeire v. Belgium 29.11.1991, k. 22. Frowein on todennut, että on usein vaikeaa tehdä eroa sen välillä, milloin taannehtivat vaikutukset omaavia lainsäädäntöratkaisuja tulisi tehdä ja milloin on riittävää rajata vaikutukset EIT:n tuomion antamisen ajankohdasta alkaviksi (Frowein 2007, s. 268). – Taannehtivuusnäkökulma voi nousta esiin pilottituomioissa ja niiden kaltaisissa tuomioissa, ks. esim. Broniowski v. Poland [GC] 22.6.2004, k. 193: ”... general measures at national level are undoubtedly called for in execution of the present judgment, measures which must take into account the many people affected. ... Once such a defect has been identified, it falls to the national authorities, under the supervision of the Committee of Ministers, to take, *retroactively if appropriate* (...), the necessary remedial measures in accordance with the subsidiary character of the Convention, so that the Court does not have to repeat its finding in a lengthy series of comparable cases.”

³⁸⁴ Esim. KHO 2016:33: ”Yhdenvertaisen ja tasapuolisen kohtelun kannalta ei ole perusteltua katsoa, että purkuhakemuksen menestyminen ratkeaa yksinomaan sillä perusteella, onko rinnakkaisten veronkorotusmenettelyn ja rikosprosessin kohteeksi joutunut henkilö tehnyt asiassaan ihmisoikeusvalituksen.” Ks. myös KKO 2014:94, k. 19. Argumentin tuo esiin siihen kantaa ottamatta myös Lambert-Abdelgawad 2001, s. 718.

purkamisen olisi yhdenvertaisuuden vuoksi tarjottava myös kaikille rinnakkaistapausten asianosaisille, on purkuhakemusten tulvan hyväksymisen sijasta hallitumpaa olla purkamatta keneltäkään mitään ja jättää tilanteen korjaaminen lainsäätäjälle.³⁸⁵

On sinänsä kiistatonta, että tuomionpurulla on heikkoutensa laajojen systeemitason ongelmien ratkaisukeinona.³⁸⁶ Myös suosituksen Rec(2000)2 selitysmuistiossa (k. 14) on todettu, että suurta henkilömäärää koskevissa järjestelmäongelmissa sopimusvaltioiden harkittavaksi jää, onko tuomionpurku realistinen vaihtoehto vai käytetäänkö muita toimenpiteitä. Yhdenvertaisuusargumentin osalta on kuitenkin mielestäni myös perusteltavissa, etteivät ihmisoikeusvalituksen tehnyt henkilö ja rinnakkaistapausten asianosainen ole sillä tavoin vertailukelpoisessa (relevantly similar) asemassa, että yhdenvertaisuuden loukkausta syntyisi, vaikka valituksen tehnyt henkilö saisi edukseen sellaisen korjauskeinon, jota rinnakkaistapauksessa ei myönnetä. Tai jos olisivatkin, erilaiselle kohtelulle olisi nähtävissä hyväksyttävä peruste (reasonably justified).³⁸⁷ Oikeusjärjestelmä nimittäin palkitsee aktiivisuudesta eri tavoin. Kanteen nostanut ja juttunsa voittanut henkilö voi päästä parempaan asemaan kuin oikeussuojakeinoin turvautumatta jättänyt naapuri. Samoin muutosta käräjäoikeuden tuomioon hakenut syytetty voi päästä jopa radikaalisti parempaan asemaan kuin ratkaisuun tyytynyt kanssavastaja (tai kokonaan erillisen – mutta oikeudellisesti samanlaisen – prosessin asianosainen), olipa kyse lain soveltamisesta tai näytön arvioinnista. Muutoksenhausta johtuvaa aseman parantumista tai heikentymistä ei liene meillä pidetty yhdenvertaisuusongelmana eikä myöskään purkuperusteena.³⁸⁸ Siten ei liene pakottavaa syytä pyrkiä EIT:n toteaman loukkauksen jälkeen yhdenvertaisuuteen niin tiukasti, että purkutie olisi jopa ihmisoikeusvalituksensa menestyksekkäästi ajaneelta henkilöltä ”varmuuden vuoksi” tukittava.³⁸⁹

³⁸⁵ Tältä osin on kiinnostavaa katsoa *ne bis in idem* -purkuratkaisuja ja verrata enemmistön ja vähemmistön perusteluja toisiinsa niin KKO:ssa kuin KHO:ssa (KKO 2014:93; KHO 2016:33).

³⁸⁶ Ks. esim. Sundberg 2004, s. 1526; KKO 2014:35, k. 11: ”Yksittäisillä lainkäyttöraatkaisuille ei voida ratkaista ihmisoikeustuomioistuimen toteamia, kansallisesta lainsäädännöstä johtuvia järjestelmäongelmia myös yhdenvertaisuusnäkökohdat huomioon ottavalla tavalla yhtä kattavasti kuin lainsäädäntöä uudistamalla.”; KKO 2014:93, k. 31.

³⁸⁷ Käsitteet liittyvät yhdenvertaisuutta koskevan EIS 14 artiklan tulkintaan (ks. esim. Fábíán v. Hungary [GC] 5.9.2017, k. 113).

³⁸⁸ Ks. esim. KKO 1998:30.

³⁸⁹ Vrt. toisin KKO 2014:94, k. 19: ”Lopputulosten erilaisuus johtaisi tällaisissa tapauksissa yhdenvertaisuuden kannalta vaikeasti hyväksyttäviin seurauksiin etenkin, kun otetaan huomioon, ettei ihmisoikeusvalitusta voida eikä pidä rinnastaa kansallisen tason säännöllisiin muutoksenhakukeinoin. Ihmisoikeustuomioistuinta ei ole tarkoitettu ’neljänneksi oikeusasteeksi’ eikä se sovellu sellaiseksi.”

Järjestelmätason ihmisoikeusongelmiin liittyy myös argumentti siitä, että kun uuden *lain* säätäminenkään ei johda vanhan lain aikana tehtyjen ratkaisujen purkamiseen, miksi muuttuvalle (EIT:n) *oikeuskäytännölle* tulisi antaa *taannehtiva* purkuvaikutus (eli purkaa tuomioita, jotka ovat tulleet lainvoimaisiksi ennen EIT:n uuden oikeusohjeen kiteytymistä).³⁹⁰ Onkin kiistatonta, että EIS:n tulkinta kehittyy dynaamis-evolutiivisesti eikä EIT:n oikeuskäytännöstä voida aina päätellä, minä hetkenä ja kuinka laajana mikäkin muutos on tarkkaan ottaen tapahtunut.³⁹¹ Näin lienee asian laita missä tahansa oikeusjärjestelmässä, jossa prejudikaateilla on oikeustilan kehittämisessä merkittävä rooli. Tässäkin syntyy jännite EIT:een valittanutta henkilöä (jota 46 artikla suojaa) ja rinnakkaistapauksen henkilöä koskevien tapauksen välille. Hahmottelen asiaa esimerkillä.

Jos EIT:n 1.3.2019 antamasta loukkaustuomiosta käy selvästi ilmi, että kansallisen tuomioistuimen 1.2.2016 antamassa lainvoimaisessa tuomiossa on sovellettu ihmisoikeussopimusta väärin, ei kansallisen purkuinstanssin tulisi spekuloida sillä, onko laintulkinta jo 1.2.2016 olemassa olleen EIT:n käytännön valossa varmasti ollut virheellinen vai ei. EIT:lla on nimittäin EIS 32 artiklan mukaisesti toimivalta ratkaista EIS:n tulkintaa koskeva kysymys sen käsiteltäväksi saatetussa asiassa – tämä tulkinta *on* aina taannehtivaa suhteessa tapauksen tosiseikkoihin (mukaan lukien EIT-käsittelyn pohjalla olevat kansalliset lainkäyttöratkaisut). Kyse on siten yksittäistapauksessa annetun EIT:n loukkaustuomion 46 artiklan mukaisesta täytäntöönpanosta, joka voi edellyttää tai olla edellyttämättä purkaa.³⁹² Tästä erillinen – ja kuten edellä kävi ilmi, käytännössä kansalliseen harkintavaltaan jäävä – kysymyksensä on se, miten aikavälillä 1.2.2016–1.3.2019 annettujen muiden vastaavien kansallisten tuomioiden (rinnakkaistapauksen) suhteen menetellään. Tältä osin harkinta palautuu pitkälti siihen, millainen painoarvo yhdenvertaisuudelle, oikeusjärjestyksen ja lainkäytön koherenssille, purkuinstanssien toimintakyvyn turvaa-

³⁹⁰ Esim. KKO 2014:93, k. 19.

³⁹¹ Toki kansallisen tuomioistuimen tulisi pyrkiä paikkaamaan EIT:n oikeuskäytännön epäselvyyksiä *mieluummin tulkitseamalla* EIS:ta saman tyyppisten tulkintametodien avulla kuin EIT itse *kuin päättelemällä*, että kun tietty avoin tulkintakysymys ei ole vielä ollut nimenomaisesti EIT:n ratkaistavana, kysymys voidaan automaattisesti ratkaista ihmisoikeussuojan näkökulmasta kielteisellä tavalla. Nähtäväksi jää, tuleeko uusista *neuvoa-antavista lausunnoista* olemaan käytännössä apua aukollisten tulkintakysymysten selvittelyssä. Elokuussa 2018 voimaan tulleen 16. lisäpöytäkirjan mukaan sopimusvaltion ylimmät tuomioistuimet voivat pyytää EIT:ta antamaan neuvoa-antavia lausuntoja EIS:ssa tai sen pöytäkirjoissa määriteltyjen oikeuksien ja vapauksien tulkintaan tai soveltamiseen liittyvistä periaatekysymyksistä. EIT:n suuren jaoston lautakunta päättää, hyväksytäänkö vai hylätäänkö lausunnon antamista koskeva pyyntö. Neuvoa-antavat lausunnot eivät ole sitovia.

³⁹² Ks. Suomen purkunormiston kannalta myös jaksoa 6.3.2.

miselle ja muille oikeuspoliittisesti tärkeinä pidetyille arvoille annetaan. En missään nimessä vähättele sanottujen arvojen tärkeyttä. Tarkoitukseni oli vain hahmotella se skaala, jolla purkuinstanssit joutuvat operoimaan (puretaan tuomioita myös rinnakkaistapauksissa – puretaan vain EIT:een valittaneilta – ei pureta keneltäkään) ja osoittaa mahdollisuus jännitteen syntymisestä suhteessa EIS 46 artiklaan, jos skaalalta käytetään tietyssä valtiossa ainoastaan viimeistä vaihtoehtoa.

9 YHTEENVETO

Kun EIT on todennut EIS:n loukkauksen, sopimuksen 46 artikla velvoittaa sopimusvaltion – kaikki sen valtio-orgaanit omien toimivaltuuksiensa puitteissa – lopettamaan loukkauksen aiheuttaneen toiminnan, jos se jatkuu edelleen (lopettamisvelvollisuus), korjaamaan loukkauksesta aiheutuneet seuraukset (korjaamisvelvollisuus eli *restitutio in integrum*) sekä estämään samanlaisten loukkausten tapahtumisen vastaisuudessa. Näiden ylätason velvollisuuksien suhteen valtiolla ei ole harkintavaltaa, kun taas niiden konkreettisten toteuttamiskeinojen suhteen sitä on tapauksesta riippuen enemmän tai vähemmän. Tuomionpurkua voidaan tarvita jommankumman ensin mainitun velvollisuuden täyttämiseksi. Lopettamisvelvollisuuden osalta näin voi kuitenkin olla vain sellaisten loukkausten osalta, joiden katsotaan jatkuvan vielä lainvoimaisen tuomion jälkeenkin (erityisesti useat 7–11 artiklan loukkaukset). Korjaamisvelvollisuus taas voi edellyttää purkua tyypiltään hyvin monenlaisten ihmisoikeusloukkausten jälkeen. Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat loukkaukset ovat keskeisin esimerkki tästä, vaikka kaikkiin tapauksiin ulottuvaa purkuvelvollisuutta ei missään nimessä ole tältäkin osin.

Siinä missä lopettamisvelvollisuus ei riipu kansallisen oikeuden tarjoamista mahdollisuuksista, korjaamisvelvollisuus edellyttää valittajan saattamista (vain) ”niin pitkälle kuin mahdollista” tilanteeseen, jossa hän olisi ilman loukkauksen tapahtumista. Silloin kun kansallinen purkunormisto edellyttää purkamista tai tulkintateitse mahdollistaa sen, purun ei voida katsoa olevan korjaamisvelvollisuusnormin tarkoittamalla tavalla mahdotonta. Tällöin myös korjaamisvelvollisuus voi aikaansaada tuomionpurkuvelvollisuuden, jos juuri purku on keino, jolla valittaja voidaan parhaiten saattaa tilanteeseen, jossa hän olisi ilman loukkauksen tapahtumista. Mitä suurempia vaikeuksia korjaamisvelvollisuuden toteuttaminen aidon restitutiion keinoin (esim. tuomionpurku) kohtaa, sitä enemmän painopiste siirtyy korjaamisvelvollisuuden sisällä rahahyvityksen hyväksyttävyyden

suuntaan. Rahahyvitystä koskeva 41 artikla ilmentää tätä rahahyvityksen toissijaisuutta ja heijastelee tässä yleisen kansainvälisen oikeuden periaatteita. Alun perin EIT – 41 artiklan ideologiaa paremmin vastaten – lykäksi yleensä rahahyvitystä koskevan ratkaisun antamista tarjoten valtiolle mahdollisuuden toteuttaa korjaamisvelvollisuuden edellyttämät toimet (joihin tuomionpurku saattaa kuulua) omaehtoisesti. Nykyisin rahahyvitys määrätään yleensä heti loukkauksen toteamisen yhteydessä ilman, että EIT tutkisi, ovatko tarvittavat korjauskeinot kansallisella tasolla mahdollisia vai eivät. Tällainen tuomio ei sammuta sopimusvaltion velvollisuutta arvioida – ministerikomitean valvonnassa – tarvitaanko korjaamisvelvollisuuden täyttämiseksi kokonaan (”in integrum”) vielä muitakin keinoja kuin EIT:n (usein melko summaarisesti) määrittämä rahahyvitys. Lopettamisvelvollisuudella ei ole samanlaisia riippuvuussuhteita rahahyvitykseen, joka on siis yksi korjaamisvelvollisuuden toteuttamiskeinoista.

Sillä, lausuuko EIT tuomionsa perusteluissa tuomionpurusta, ei ole ratkaisevaa merkitystä tuomionpurun tarpeellisuuden arvioinnissa. Valtiolla on velvollisuus panna EIT:n tuomiot täytäntöön EN:n ministerikomitean valvonnassa riippumatta EIT:n mahdollisista lausumista tai niiden puutteesta. EIT:n purkulausumia koskeva käytäntö on varsin tuoretta ja epäyhtenäistä, ja se rajoittuu toistaiseksi lähes yksinomaan 6 artiklan loukkauksiin. Tuomiolauselmaan sisältyviä purkumääräyksiä ei juurikaan ole, mistä ei pidä tehdä tuomionpurun tarpeeseen liittyviä vastakohtaispäätelmiä.

Ministerikomitean valvontakäytäntöä on vaikea systematisoida oikeudellisesti, mutta komitea vaikuttaa vaativan purkua ”loppuun asti” lähinnä suosituksen Rec(2000)2 tiukahkot edellytykset täyttävissä tilanteissa. Jos kansallinen lainsäädäntö ei tällaisessa tilanteessa mahdollista purkua, ministerikomitea voi edellyttää valtion ryhtyvän lainsäädäntömuutoksiin ja pitää valvonta-asiaa vireillä aina purun toteutumiseen asti.

Jos kansallinen purkunormisto konkreettisessa tapauksessa estää 46 artiklan edellyttämän tuomionpurun eikä estettä voida poistaa tulkintateitse, ylikansallisen ja kansallisen normin välille voi syntyä purkuinstanssin kannalta hankala suora normikollisio. Vaikka *pacta sunt servanda* -maksimin mukaisesti sopimusvaltio ei voi vedota kansalliseen lainsäädäntöönsä kansainvälisoikeudellisen loukkauksen oikeuttamiseksi, tämä ei tarkoita, että EIS kykenisi kuitenkaan määräämään itselleen etusijaa kuvatun kaltaisessa konkreettisessa ratkaisutilanteessa. EIS noudattaa tässä yleisen kansainvälisen oikeuden linjaa ja poikkeaa EU:n oikeudesta. Ratkaisukeinot vaihtelevat sopimusvaltioittain. Artikkelissa on hahmoteltu mahdollisia ratkaisuperusteita Suomen osalta. Suomessa kuitenkin sekä muodolliset että aineelliset purku- ja poistamisedellytykset pääosin mahdollistavat tuomion purkamisen tai poistamisen tarvittavissa tilanteissa, kunhan edellytyksiä ei

tulkita ahtaasti tilanteissa, joissa EIS 46 artikla edellyttäisi pikemminkin väljää tulkintaa. Riita-asioissa tuomionpurun määräaikaäänös voi kuitenkin edellyttää suoranaista *contra legem* -soveltamista. Ainakin yhdessä kotimaisessa oikeustapauksessa näin on tehtykin.

Jos todetun sopimusloukkauksen uhri katsoo valtion panneen EIT:n tuomion täytäntöön riittämättömästi, hän voi toimittaa käsityksensä ministerikomitean tietoon, jos valvonta-asia on vielä vireillä. Asianosaisasemaa loukkauksen uhrilla ei kuitenkaan ministerikomiteassa ole. Jos kysymys on ns. jatkuvasta loukkauksesta, valittajalla on varsin hyvät mahdollisuudet saada EIT:n tutkittavaksi uusi, loukkauksen pitkittynyttä osaa koskeva valitus (esim. Verein gegen Tierfabriken Schweiz (no. 2)). Jos kyse ei ole (enää lainvoimaisen tuomion jälkeen) jatkuvasta loukkauksesta – tyyppiesimerkkinä 6 artiklan loukkaus – mahdollisuudet ovat heikommät. Aivan viime vuosina EIT näyttää kuitenkin tiukentaneen otettaan purkuinstanssien oman toiminnan valvomisessa. Tämä on tapahtunut laajentamalla 6 artiklan soveltamisalaa ylimääräisessä muutoksenhaussa (Bochan (no. 2) ja Moreira Ferreira (no. 2), joissa arvioitiin, oliko purkuinstanssi perusteluisaan 6 artiklan vastaisesti ”vääristellyt” EIT:n aiemman loukkaustuomion päätelmiä). Kehityssuunta on siinä mielessä kyseenalainen, ettei EIT ole toimivaltainen tutkimaan omien tuomioidensa täytäntöönpanon riittävyttä muutoin kuin 46(4) artiklan mukaisessa rikkomusmenettelyssä.

Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ei vaikuta johtuvan oikeudellista velvollisuutta purkaa lainvoimaisia tuomioita tapauksissa, joita ei ole viety EIT:een (ns. rinnakkaistapaukset). Tästä seuraavat – muun muassa yhdenvertaisuutta ja lainkäytön koherenssia koskevat – mahdolliset pulmat jäävät kansalliseen harkintavaltaan, kunhan pulmia ei ratkaista tavalla, joka johtaa 46 artiklan velvollisuuksien rikkomiseen EIT:n käsittelyssä olleissa tapauksissa. Yhdenvertaisuusargumenttia ei tulisi ylikorostaa ainakaan EIT:ssa menestyneiden valittajien vahingoksi.

Merkittävin tuomionpurun ongelma EIT:n tuomion täytäntöönpanokeinona on mahdollisen kansallisen vastapuolen asema. Tämä ei ole yllättävää, sillä tuomioiden lopullisuuden funktiona on ennen kaikkea suojata oikeusrauhaa oikeusjutun osapuolten välillä. Ihmisoikeusloukkaus on aina valtion syyksi luettava virhe, jonka seurausten säilyttämistä yksityisen vastapuolen kannettaviksi tulisi välttää. Vaikka purkua seuraa yleensä uusi oikeudenkäynti, mahdollisuudet aineellisesti oikean ratkaisun saavuttamiseen voivat olla huonot muun muassa näytön heikennyttyä vuosia kestäneen EIT:n käsittelyn aikana. Julkisyhteisön vahingonkorvausvelvollisuutta koskevien järjestelmien kehittäminen voisi olla yksi keino vähentää tuomionpurun tarvetta ja siten riskiä kohtuuttomien seurausten aiheutumisesta kansalliselle vastapuolelle. Toisaalta ihmisoikeusloukkauksen uhrin kannalta

rahallinen kompensatio ei useinkaan kykene tyydyttävästi korjaamaan loukkauksen seurauksia, esimerkkinä väärästä rikostuomiosta aiheutuvat muut kuin rahalliset seuraukset.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aaltonen, Anna-Kaisa, Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Edita 2009.
- Alexy, Robert, *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford University Press 2002.
- Birsan, Corneliu, Les aspect nouveaux de l'application des articles 41 et 46 de la Convention dans la jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme, s. 19–44 teoksessa Hanno Hartig (éd.), *Trente ans de droit européen des droits de l'homme*. Bruylant 2007.
- Buyse, Antoine, Lost and Regained? Restitution as a Remedy for Human Rights Violations in the Context of International Law. *Heidelberg Journal of International Law* 2008 (saatavilla Internet-julkaisuna osoitteesta <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/32809>, 2.6.2019).
- Cassese, Antonio, *International Law*. Second edition. Oxford University Press 2005.
- Cremer, Hans-Joachim, Prescriptive Orders in the Operative Provisions of Judgments by the European Court of Human Rights: Beyond *res judicanda*?, s. 39–58 teoksessa Anja Seibert-Fohr – Mark Villiger (eds), *Judgments of the European Court of Human Rights – Effects and Implementation*. Nomos 2014.
- Donald, Alice, Judges at odds over Court's authority to order remedies. Blogikirjoitus 28.7.2017 (saatavilla osoitteesta <https://strasbourgobservers.com/2017/07/28/judges-at-odds-over-courts-authority-to-order-remedies/>, 2.6.2019).
- Dreyer, Emmanuel, A quoi sert le réexamen des décisions pénales après condamnation à Strasbourg? *Recueil Dalloz* 2008, s. 1705–1708.
- Dziewicki, Krzysztof, The Status of International Human Rights Instruments in Domestic Law, s. 1–14 teoksessa Allan Rosas (ed.), *International Human Rights Norms in Domestic Law*. Lakimiesliiton Kustannus 1990.
- Frowein, Jochen, The Binding Force of ECHR Judgments and its Limits, s. 261–269 teoksessa Stephan Breitenmoser et al. (eds), *Human Rights, Democracy and the Rule of Law*. Liber Amicorum Luzius Wildhaber. Dike – Nomos 2007.
- Gray, Christine, *Judicial Remedies in International Law*. Clarendon 1987.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna, Valta ja vahinko – Julkisen vallan käyttäjän vahingonkorvausvastuu vahingonkorvauslaissa. Talentum 2008.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna, Strasbourgista Suomeen – Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä ja kansallisella tasolla. *Defensor Legis* 2010, s. 747–763.
- Hakulinen, Yrjö, *Perusteettoman edun palautus. Väitös*, Helsingin yliopisto 1931.
- Harris, David – O'Boyle, Michael – Bates, Ed – Buckley, Carla, *Law of the European Convention on Human Rights*. Fourth Edition. Oxford University Press 2018. (Harris et al. 2018)
- Havansi, Erkki, *Määräajat ja oikeudenkäynti – tutkimus prosessiliitännäisistä määräajoista*. WSOY lakitieto 2004.
- Heikkilä, Satu, *From final judgment to final resolution: effectiveness of the execution of judgments of the European Court of Human Rights in Finland*. WolfLegal Publishers 2016.

- Hiivanainen, Tiitus, Tuomion purkamisen rikosasiassa syytetyn eduksi. *Oikeustiede–Jurisprudentia* 2018, s. 83–175.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2017.
- Hunt, Murray, State Obligations following from a Judgment of the European Court of Human Rights, s. 25–47 teoksessa Theodora Christou – Juan Pablo Raymond (eds), *European Court of Human Rights – Remedies and Execution of Judgments*. British Institute of International and Comparative Law 2005.
- Jokela, Antti, Ylimääräisen muutoksenhaun asemasta oikeusjärjestelmässämme, s. 343–367 teoksessa Kari Raulos – Pertti Välimäki – Timo Esko (toim.), *Da mihi factum, dabo tibi ius – Korkein oikeus 1809–2009*. WSOYpro 2009.
- Jokela, Antti, Pääkäsitely, todistelu ja tuomio – Oikeudenkäynti III. 2. uudistettu painos. Talentum 2015.
- Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent 2018.
- Kamminga, Menno, Legal Consequences of an internationally wrongful act of a state against an individual, s. 65–74 teoksessa Tom Barkhuysen – Michiel van Emmerik – Piet Hein van Kempen (eds), *The Execution of Strasbourg and Geneva Human Rights Decisions in the National Legal Order*. Martinus Nijhoff Publishers 1999.
- Keller, Helen – Stone Sweet, Alec, Assessing the Impact of the ECHR on National Legal Systems, s. 677–710 teoksessa Helen Keller – Alec Stone Sweet (eds), *A Europe of Rights – The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford University Press 2008.
- van Kempen, Piet Hein, Framework for a National Post-Trial Procedure for Redressing Violations of the European Convention on Human Rights, s. 107–115 teoksessa Theodora Christou – Juan Pablo Raymond (eds), *European Court of Human Rights – Remedies and Execution of Judgments*. British Institute of International and Comparative Law 2005.
- Klami, Hannu Tapani, Legal Heuristics: a Theoretical Skeleton. *Oikeustiede–Jurisprudentia* 1982, s. 5–66.
- Koponen, Pekka, Ylimääräinen muutoksenhaku. Alma Talent 2017.
- Koulu, Risto, KKO 2011:100 – Tuomion purkamisen pidennetty määräaika, s. 394–401 teoksessa Pekka Timonen (toim.), *KKO:n ratkaisut kommentein 2011:II*. Talentum 2012.
- Laffranque, Julia, Can’t Get Just Satisfaction, s. 75–114 teoksessa Anja Seibert-Fohr – Mark Villiger (eds), *Judgments of the European Court of Human Rights – Effects and Implementation*. Nomos 2014.
- Lambert, Elisabeth, Effets des arrêts de la Cour européenne des droits de l’homme. Contribution à une approche pluraliste du droit européen des droits de l’homme. Bruylant 1999.
- Lambert-Abdelgawad, Elisabeth, Le réexamen de certaines affaires suite à des arrêts de la Cour Européenne des Droits de l’Homme. *Revue Trimestrielle des Droits de l’Homme* 2001, s. 715–742.
- Lambert-Abdelgawad, Elisabeth, Les procédures de réouverture devant le juge national en cas de ”condamnation” par la cour européenne, s. 197–258 teoksessa Gérard Cohen-Jonathan et al. (eds), *De l’effectivité des recours internes dans l’application de la Convention européenne des droits de l’homme*. Bruylant 2006.

- Lambert-Abdelgawad, Elisabeth, *The execution of the judgments of the European Court of Human Rights*. Human Right Files, No. 19. 2nd edition. Council of Europe Publishing 2008 (saatavilla osoitteesta [https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-19\(2008\).pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-19(2008).pdf), 2.6.2019).
- Lambert-Abdelgawad, Elisabeth, *Is There a Need to Advance the Jurisprudence of the European Court of Human Rights with Regard to the Award of Damages?*, s. 115–136 teoksessa Anja Seibert-Fohr – Mark Villiger (eds), *Judgments of the European Court of Human Rights – Effects and Implementation*. Nomos 2014.
- Lambert-Abdelgawad, Elisabeth, *The First Infringement Proceedings within the European System of Human Rights*. *European Human Rights Law Review* 2018, s. 325–335.
- Lappalainen, Juha, *Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa: prosessioikeudellinen tutkimus*. Suomalainen lakimiesyhdistys 1986.
- Leach, Philip, *No longer offering fine mantras to a parched child? The European Court’s developing approach to remedies*, s. 142–180 teoksessa Andreas Follesdal – Birgit Peters – Geir Ulfstein (eds), *Constituting Europe – The European Court of Human Rights in a National, European and Global Context*. Cambridge University Press 2013.
- Leppänen, Tatu, *Tapauskommentti KKO 1998:33*, s. 208–212 teoksessa Pekka Timonen (toim.), *KKO:n ratkaisut kommentein 1998:I*. Kauppakaari – Lakimiesliiton kustannus 1998.
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko, *Muutoksenhaun pääpiirteet*. 4. painos. Helsingin yliopisto 1998.
- Linna, Tuula, *KKO 2011:100 – Itse asetetun säännön seuraaminen contra analogiatulkinta*. *Defensor Legis* 2012, s. 177–182.
- Linna, Tuula – Leppänen, Tatu, *Ulosotto-oikeus I – Ulosottomenettely*. 3., uudistettu painos. Talentum 2014.
- Linna, Tuula – Saarnilehto, Ari, *Velan vanhentuminen*. Alma Talent 2016.
- Loucaides, Loukis, *Reparation for Violations of Human Rights under the European Convention and Restitutio in Integrum*. *European Human Rights Law Review* 2008, s. 182–192.
- Marchadier, Fabien, *L’exécution des arrêts de la Cour européenne des droits de l’homme en matière civile*. *Revue Trimestrielle des Droits de l’Homme* 2015, s. 877–907.
- Mowbray, Alastair, *An Examination of the European Court of Human Rights’ Indication of Remedial Measures*. *Human Rights Law Review* 2017, s. 451–478.
- Mäenpää, Olli, *Hallintoprosessioikeus*. 2. uudistettu painos. WSOYpro 2007.
- Määttä, Pekka, *Ihmisoikeusloukkaus (syyttömän tuomitseminen) ei ole OK 31:8 §:n tarkoittama tuomion purkuperuste*. *Oikeustieto 2/2008*, s. 2–4.
- Nguyen Quoc, Dinh – Daillier, Patrick – Pellet, Alain, *Droit international public*. 6e édition. LGDJ 1999.
- Papier, Hans-Jürgen, *Execution and effects of the judgments of the European Court of Human Rights from the perspective of German National Courts*. *Human Rights Law Journal* 2006, s. 1–4.
- Paraskeva, Costas, *European Court of Human Rights: From Declaratory Judgments to Indications of Specific Measures*. *European Human Rights Law Review* 2018, s. 46–56.
- Pellonpää, Matti, *Individual Reparation Claims under the European Convention on Human Rights*, s. 109–129 teoksessa Albrecht Randelzhofer – Christian Tomuschat (eds), *State Responsibility and the Individual*. Kluwer Law International 1999.

- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2018. (Pellonpää et al. 2018)
- Polakiewicz, Jörg, Die Verpflichtungen der Staaten aus den Urteilen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte. Springer-Verlag 1993.
- Polakiewicz, Jörg, The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, s. 55–76 teoksessa Robert Blackburn – Jörg Polakiewicz (eds), Fundamental Rights in Europe – The European Convention on Human Rights and its Member States 1950–2000. Oxford University Press 2001.
- Rautio, Jaakko, Ylimääräinen muutoksenhaku, s. 1205–1255 teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenperä, Mikko, Prosessioikeus. 5. painos. Alma Talent 2017.
- Reid, Karen, A Practitioner’s Guide to the European Convention on Human Rights. 5th Edition. Sweet & Maxwell 2015.
- Ress, Georg, The Effect of Decisions and Judgments of the European Court of Human Rights in the Domestic Legal Order. Texas International Law Journal 2005, s. 359–382.
- Ruedin, Xavier, Exécution des arrêts de la Cour européenne des droits de l’homme – Procédure, obligations des Etats, pratique et réforme. Bruylant, LGDJ and Helbing Lichtenhahn 2009.
- Schabas, William, The European convention on human rights: a commentary. Oxford University Press 2015.
- Scheinin, Martin, Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa: valtiosääntöoikeudellinen tutkimus kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtiosisäisestä voimassaolosta sekä ihmisoikeus- ja perusoikeusnormien sovellettavuudesta Suomen oikeusjärjestyksessä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1991.
- Shany, Yuval, Assessing the Effectiveness of International Courts. Oxford University Press 2014.
- Shaw, Malcolm, International Law. 8th Edition. Cambridge University Press 2017.
- Shelton, Dinah, Remedies in international human rights law. 3rd edition. Oxford University Press 2015.
- Sicilianos, Linos-Alexander, The Role of the European Court of Human Rights in the Execution of its own Judgments: Reflections on Article 46 ECHR, s. 285–315 teoksessa Anja Seibert-Fohr – Mark Villiger (eds), Judgments of the European Court of Human Rights – Effects and Implementation. Nomos 2014.
- Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha, Suomen vahingonkorvausoikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2013.
- Sundberg, Fredrik, Le contrôle de l’exécution des arrêts de la Cour européenne des droits de l’homme, s. 1515–1535 teoksessa Libertés, justice, tolerance – Mélanges en homage au Doyen Gérard Cohen-Jonathan. Volume II. Bruylant 2004.
- Sundberg, Fredrik, Control of Execution of Decisions under the European Convention on Human Rights – A Perspective on Democratic Security, Inter-governmental Cooperation, Unification and Individual Justice in Europe, s. 465–485 teoksessa Gudmundur Alfredsson – Jonas Grimheden – Bertrand Ramcharan – Alfred de Zayas (eds), International Human Rights Monitoring Mechanisms. Martinus Nijhoff Publishers 2009.

- Sundberg, Fredrik, Le principe de l'octroi subsidiaire des dommages-intérêts – coté Comité des Ministres, s. 27–51 teoksessa Jean-François Flauss – Elisabeth Lambert-Abdelgawad (éds), *La pratique d'indemnisation par la Cour Européenne des Droits de l'Homme*. Bruylant 2011.
- Tirkkonen, Tauno, Tuomionpurku – Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesten Yhdistys 1937.
- Turunen, Santtu, KKO 2008:24 – Tuomion purkaminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuinten tuomion johdosta, s. 192–198 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2008:I. Talentum 2008.
- Vandenhole, Wouter, Execution of Judgments, s. 105–121 teoksessa Paul Lemmens – Wouter Vandenhole (eds), Protocol No. 14 and the Reform of the European Court of Human Rights. Intersentia 2005.
- Verhoeven, Joe, A propos de l'autorité des arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme et de la responsabilité internationale liée à leur observation. *Revue critique de jurisprudence belge* 1984, s. 275–285.
- Villiger, Mark, Binding Effect and Declaratory Nature of the Judgments of the European Court of Human Rights: An Overview, s. 33–37 teoksessa Anja Seibert-Fohr – Mark Villiger (eds), *Judgments of the European Court of Human Rights – Effects and Implementation*. Nomos 2014.
- Vähätalo, Tuukka, EU-oikeus ja kansallisen tuomion oikeusvoima. *Oikeustiede–Jurisprudentia* 2016, s. 187–288.
- Vähätalo, Tuukka, EU-oikeus, virallistutkinta ja ylimääräinen muutoksenhaku siviiliprosessissa, s. 492–519 teoksessa Juhana Riekkinen (toim.), *Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon – Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25/9 – 2017*. Alma Talent 2017.
- Välimaa, Asko, Lainvoimaa vailla olevan siviilituomion täytäntöönpanosta. *Lakimiesliiton Kustannus* 1994.
- Welamson, Lars – Munck, Johan, Processen i hovrätt och högsta domstolen – Rättegång VI. Femte upplagan. Wolters Kluwer 2016.

Virallislähteet ja raportit

- Compilation of written contributions on the provisions in the domestic legal order for re-examination or reopening of cases following judgments of the Court. Steering committee for human rights (CDDH) – Committee of Experts on the Reform of the Court (DH-GDR). Strasbourg 31.3.2016. Saatavilla osoitteesta <https://rm.coe.int/1680654d4f> (kaikkien Internet-lähteiden vierailupäivänä 2.6.2019)
- Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, International Law Commission 2001. Saatavilla osoitteesta http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (*ILC-artiklojen kommentaari*)
- Euroopan neuvoston ministerikomitean Recommendation No. R (2000) 2 of the Committee of Ministers to member states on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgments of the European Court of Human Rights, 19.1.2000. Saatavilla selitysmuistioineen osoitteesta https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2f06 (*Rec(2000)2*)

- Euroopan neuvoston ministerikomitean Recommendation Rec(2004)6 of the Committee of Ministers to member states on the improvement of domestic remedies, 12.5.2004. Saatavilla osoitteesta https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805dd18e
- Explanatory Report to Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention. Council of Europe Treaty Series – No. 194. Strasbourg 13.5.2004. Saatavilla osoitteesta <https://rm.coe.int/16800d380f> (*Explanatory Report to Protocol No. 14*)
- HE 1/1998 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi
- HE 216/2001 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
- HE 9/2005 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamiseksi
- HE 200/2017 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
- LaVM 6/2005 vp – Lakivaliokunnan mietintö 6/2005 vp (Hallituksen esitys laiksi korkeimmasta oikeudesta; Hallituksen esitys eräiden muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamiseksi)
- Oikeusministeriön muutoksenhakutoimikunnan jatkomietintö 20.11.2002 (komiteamietintö 2002:8). (*OM-komiteamietintö 2002:8*)
- PeVL 2/1990 vp – Perustuslakivaliokunnan lausunto 2/1990 vp (Hallituksen esitys ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä)
- PeVM 10/1998 vp – Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/1998 vp (Hallituksen esitys uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi)
- PeVM 1/2010 vp – Perustuslakivaliokunnan mietintö 1/2010 vp (Hallituksen toimenpidekertomus vuodelta 2008)
- Report of the Committee of Experts of 16.3.1950. Kokoelmassa Collected Edition of the 'Travaux Préparatoires', vol. IV. Martinus Nijhoff, The Hague 1977.
- Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, International Law Commission, 2001. Saatavilla osoitteesta http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (*ILC-artiklat*)
- Rules of Court, European Court of Human Rights 1.8.2018. Saatavilla osoitteesta https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf
- Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements 10.5.2006, as amended on 18.1.2017. Saatavilla osoitteesta <https://rm.coe.int/16806eebf0> (*täytäntöönpanosäännöt*)
- Statute of the Council of Europe 5.5.1949. Saatavilla osoitteesta <https://rm.coe.int/1680306052> (*EN:n perussääntö*)

OIKEUSTAPAUKSET JA VALVONTAKÄYTÄNTÖ

Kansainliiton alainen pysyvä kansainvälinen tuomioistuin (PCIJ)

Chórzow Factory (Germany v. Poland) 13.9.1928

Treatment of Polish Nationals and Other Persons of Polish Origin or Speech in the Danzig Territory 4.2.1932

YK:n kansainvälinen tuomioistuin (ICJ)

LaGrand Case (Germany v. United States of America) 27.6.2001

Case concerning Avena and other Mexican nationals (Mexico v. United States of America) 31.3.2004

YK:n ihmisoikeuskomitea

Violeta Setelich v. Uruguay 28.10.1981, Communication No. 63/1979, U.N. Doc. CCPR/C/OP/1, s. 101 (1985)

Des Fours Walderode v. the Czech Republic 30.10.2001, Communication No. 747/1997, U.N. Doc. CCPR/C/73/D/747/1997

Amerikan ihmisoikeustuomioistuin (IACtHR)

Velásquez Rodríguez v. Honduras (Compensatory damages) 21.7.1989

Castillo Petruzzi et al. v. Peru (Merits, Reparations and Costs) 30.5.1999

Cantoral-Benavides v. Peru (Reparations and Costs) 3.12.2001

Herrera-Ulloa v. Costa Rica (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs) 2.7.2004

EU:n tuomioistuin (EUT)

Yhdistetyt asiat C-6/90 ja C-9/90 Francovich, tuomio 19.11.1991 ECR I-5357

Yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93 Brasserie du pêcheur, julkisasiamies Tesauron ratkaisuehdotus 28.11.1995 sekä tuomio 5.3.1996 Kok. I-1029

Asia C-224/01 Köbler, julkisasiamies Légerin ratkaisuehdotus 8.4.2003 sekä tuomio 30.9.2003 Kok. I-10239

Euroopan ihmisoikeustoimikunta

X. v. Switzerland (dec.) [Plenary] 12.7.1976

Oberschlick v. Austria (dec.) [Plenary] 16.5.1995

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT)

Tuomioihin viitataan ranskankielisillä nimillä niiltä osin kuin tuomioista ei ole käytettävissä englanninkielistä versiota.

De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium (Article 50) [Plenary] 10.3.1972

Neumeister v. Austria (Article 50) 7.5.1974

Marckx v. Belgium [Plenary] 13.6.1979

Airey v. Ireland 9.10.1979

Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium (Article 50) 18.10.1982

Eckle v. Germany (Article 50) 21.6.1983
Piersack v. Belgium (Article 50) 26.10.1984
Vermeire v. Belgium 29.11.1991
Windisch v. Austria (Article 50) 28.6.1993
Saïdi v. France 20.9.1993
Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain (Article 50) [Plenary] 13.6.1994
Hentrich v. France 22.9.1994
Pelladoah v. the Netherlands 22.9.1994
Schuler-Zraggen v. Switzerland (Article 50) 31.1.1995
Papamichalopoulos and Others v. Greece (Article 50) 31.10.1995
Z v. Finland 25.2.1997
Brumarescu v. Romania [GC] 28.10.1999
Scozzari and Giunta v. Italy [GC] 13.7.2000
A.D.T. v. the United Kingdom 31.7.2000
Nikula v. Finland (dec.) 30.11.2000
Malhous v. the Czech Republic (dec.) [GC] 13.12.2000
Brumarescu v. Romania (Article 41) [GC] 23.1.2001
Lucà v. Italy 27.2.2001
Sablon c. Belgique 10.4.2001
VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland 28.6.2001
Fischer v. Austria (dec.) 6.5.2003
Lyons and Others v. the United Kingdom (dec.) 8.7.2003
Gençel c. Turquie 23.10.2003
Tahir Duran c. Turquie 29.1.2004
Görgülü v. Germany 26.2.2004
Assanidze v. Georgia [GC] 8.4.2004
Somogyi v. Italy 18.5.2004
Broniowski v. Poland [GC] 22.6.2004
Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia [GC] 8.7.2004
Selistö v. Finland 16.11.2004
Mamatkulov and Askarov v. Turkey [GC] 4.2.2005
Öcalan v. Turkey [GC] 12.5.2005
Claes et autres c. Belgique 2.6.2005
R.R. c. Italie 9.6.2005
Bracci c. Italie 13.10.2005
Lungoci c. Roumanie 26.1.2006
Krasniki v. the Czech Republic 28.2.2006
Sejdovic v. Italy [GC] 1.3.2006
Sannino v. Italy 27.4.2006
Yanakiev v. Bulgaria 10.8.2006
Paulik v. Slovakia 10.10.2006
Pessino c. France 10.10.2006
Kaste and Mathisen v. Norway 9.11.2006
Csikos v. Hungary 5.12.2006

Mattei c. France 19.12.2006
 Laaksonen v. Finland 12.4.2007
 Bochan v. Ukraine 3.5.2007
 Dragotoniou et Militaru-Pidhorni c. Roumanie 24.5.2007
 Mehmet and Suna Yiğit v. Turkey 17.7.2007
 Freitag v. Germany 19.7.2007
 Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) 4.10.2007
 Drassich c. Italie 11.12.2007
 Iosif et autres c. Roumanie 20.12.2007
 Kostadin Mihaylov v. Bulgaria 27.3.2008
 Spinu c. Roumanie 29.4.2008
 Emre c. Suisse 22.5.2008
 Ünel c. Turquie 27.5.2008
 Malininas v. Lithuania 1.7.2008
 Salduz v. Turkey [GC] 27.11.2008
 Panovits v. Cyprus 11.12.2008
 Dacia S.R.L. v. Moldova (Just Satisfaction) 24.2.2009
 Natunen v. Finland 31.3.2009
 Trgo v. Croatia 11.6.2009
 Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009
 Ilatovskiy v. Russia 9.7.2009
 Scoppola v. Italy (no. 2) [GC] 17.9.2009
 Kari-Pekka Pietiläinen v. Finland 22.9.2009
 Maksimov v. Azerbaijan 8.10.2009
 Suuripää v. Finland 12.1.2010
 Lesjak v. Croatia 18.2.2010
 Cudak v. Lithuania [GC] 23.3.2010
 Laska and Lika v. Albania 20.4.2010
 Vusic v. Croatia 1.7.2010
 Öcalan c. Turquie (dec.) 6.7.2010
 Karandja v. Bulgaria 7.10.2010
 Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland 30.11.2010
 Abuyeva and Others v. Russia 2.12.2010
 Putter v. Bulgaria 2.12.2010
 Block v. Hungary 25.1.2011
 Lalas v. Lithuania 1.3.2011
 Brezovec v. Croatia 29.3.2011
 Bulfracht Ltd v. Croatia 21.6.2011
 Giuran v. Romania 21.6.2011
 Idakiev v. Bulgaria 21.6.2011
 Moreira Ferreira c. Portugal 5.7.2011
 Majski v. Croatia (no. 2) 19.7.2011
 T.Ç. et H.Ç. c. Turquie 26.7.2011
 Emre v. Switzerland (no. 2) 11.10.2011

Gladysheva v. Russia 6.12.2011
Ajdaric v. Croatia 13.12.2011
Pohoska v. Poland 10.1.2012
Stanev v. Bulgaria [GC] 17.1.2012
Stoyanov v. Bulgaria 31.1.2012
İbrahim Gürkan v. Turkey 3.7.2012
Hummer v. Germany 19.7.2012
Egmez v. Cyprus (dec.) 18.9.2012
Ateş Mimarlık Mühendislik A.Ş. v. Turkey 25.9.2012
Vojtěchová v. Slovakia 25.9.2012
Baltiņš v. Latvia 8.1.2013
Oleksandr Volkov v. Ukraine 9.1.2013
Petko Petkov v. Bulgaria 19.2.2013
Ivan Stoyanov Vasilev v. Bulgaria 4.6.2013
Cēsnieks v. Latvia 11.2.2014
Grande Stevens v. Italy 4.3.2014
Stoyanov-Kobuladze v. Bulgaria 25.3.2014
Glantz v. Finland 20.5.2014
Nykänen v. Finland 20.5.2014
Davydov v. Russia 30.10.2014
Rinas v. Finland 27.1.2015
Bochan v. Ukraine (no. 2) [GC] 5.2.2015
Österlund v. Finland 10.2.2015
Butnaru et Bejan-Piser c. Roumanie 23.6.2015
Perak v. Slovenia 1.3.2016
Guță Tudor Teodorescu v. Romania 5.4.2016
Kardoš v. Croatia 26.4.2016
Tence v. Slovenia 31.5.2016
Gyuleva v. Bulgaria 9.6.2016
Žaja v. Croatia 4.10.2016
A and B v. Norway [GC] 15.11.2016
Pătrașcu v. Romania 14.2.2017
Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2) [GC] 11.7.2017
Fábián v. Hungary [GC] 5.9.2017
Navalnyye v. Russia 17.10.2017
Tsalkitzis v. Greece (no. 2) 19.10.2017
Strand Lobben and Others v. Norway 30.11.2017
Correia de Matos v. Portugal [GC] 4.4.2018
Cabral v. the Netherlands 28.8.2018
Kontalexis c. Grèce (no. 2) 6.9.2018
Beuze v. Belgium [GC] 9.11.2018
İlgar Mammadov v. Azerbaijan [GC] 29.5.2019

Korkein oikeus

KKO 1995:95
KKO 1998:30
KKO 1998:33
KKO 1998:121
KKO 1999:84
KKO 2003:20
KKO 2005:67
KKO 2008:10
KKO 2008:24
KKO 2009:80
KKO 2009:84
KKO 2011:35
KKO 2011:38
KKO 2011:43
KKO 2011:100
KKO 2012:11
KKO 2012:13
KKO 2012:52
KKO 2012:81
KKO 2014:35
KKO 2014:93
KKO 2014:94
KKO 2014:95
KKO 2015:14
KKO 2015:36
KKO 2015:97
KKO 2016:20
KKO 2019:6

Korkein hallinto-oikeus

KHO 2016:33

Eduskunnan oikeusasiamies

Apulaisoikeusasiamiehen sijaisen päätös 31.5.2016 asiassa 2243/2/15

EN:n ministerikomitean valvontakäytäntö

Final resolutions

DH(63)2 Pataki and Dunshirn v. Austria 16.9.1963
DH(64)1 Glaser and Others v. Austria 5.6.1964
DH(89)2 Unterpertinger v. Austria 18.1.1989

- ResDH(99)24 Z v. Finland 18.1.1999 (654th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2001)4 Hakkar v. France 14.2.2001 (741st meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2003)125 VGT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland 22.7.2003 (847th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2003)177 D.N. v. Switzerland 6.1.2004 (863rd meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2004)41 Stambuk v. Germany 20.7.2004 (891st meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2004)88 Saunders v. the United Kingdom 21.12.2004 (906th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2005)86 Lucà v. Italy 12.10.2005 (940th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2005)93 Gabarri Moreno v. Spain 26.10.2005 (940th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2007)1 Öcalan v. Turkey 14.2.2007 (987th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2007)79 Yvon v. France 20.6.2007 (997th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2007)118 Krasnik v. the Czech Republic 31.10.2007 (1007th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2009)4 Görgülü v. Germany 9.1.2009 (1043rd meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2010)113 Verein gegen Tierfabriken (VgT) v. Switzerland (no. 2) 15.9.2010 (1092nd meeting of the Ministers' Deputies)
RedDH(2010)118 A.D.T. v. the United Kingdom 15.9.2010 (1092nd meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2011)6 Yanakiev v. Bulgaria 10.3.2011 (1108th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2013)104 Panovits v. Cyprus 6.6.2013 (1172nd meeting of the Ministers' Deputies)
RedDH(2013)195 Paulik v. Slovakia 26.9.2013 (1179th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2018)326 Grönmark v. Finland and three other cases 20.9.2018 (1324th meeting of the Ministers' Deputies)

Interim Resolutions

- ResDH(2005)85 Dorigo Paolo v. Italy 12.10.2005 (940th meeting of the Ministers' Deputies)
ResDH(2007)150 Hulki Günes v. Turkey 5.12.2007 (1013th meeting of the Ministers' Deputies)

Muut ministerikomitean menettelyyn liittyvät asiakirjat

- Annotated Agenda for the 1065th DH-meeting of the Ministers' Deputies, on 15–16 September 2009. Saatavilla osoitteesta https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805ae7d4
DH-DD(2012)339, Action plan 27.3.2012 – Communication from Italy concerning the cases of Sejdivic and Kollcaku v. Italy (Applications No. 56581/00 and 25701/03)
DH-DD(2018)621, Action report 1.6.2018 – Communication from Finland concerning the case of Grönmark v. Finland (Application No. 17038/04)

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
GC	Grand Chamber (suuri jaosto)
IACtHR	Inter-American Court of Human Rights
ICJ	International Court of Justice
ILC	International Law Commission
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
KP-sopimus	kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976)
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PCIJ	Permanent Court of International Justice
RL	rikoslaki (39/1889)
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
UK	ulosottokaari (705/2007)
UL	kumottu ulosottolaki (37/1895)
YK	Yhdistyneet kansakunnat

A VIOLATION OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND THE FINALITY OF NATIONAL JUDGMENTS

This article examines how the European Convention on Human Rights (ECHR) affects the finality (*res judicata*) of national judgments that are materially incompatible with the ECHR or have been rendered in a procedure incompatible with the fair-trial guarantees of the Convention. The central question is whether, how and when the Convention can affect the conditions under which national judgments that have acquired *res judicata* status may be reopened. While the Convention is silent on these delicate questions, state parties have undertaken to abide by the judgments of the European Court of Human Rights (the Court) in accordance with Article 46 of the ECHR. This not only entails paying the sums awarded by the Court by way of just satisfaction but also, in line with the general principles of international law, includes the obligations to (1) put an end to the violation (obligation of cessation), (2) redress the effects of the violation, the aim being to put the applicant, as far as possible, in the position he or she would have been in had the requirements of the Convention not been disregarded (*restitutio in integrum*, or the obligation of reparation) and (3) prevent similar violations in future. It is the obligation of cessation and that of reparation that may require the reopening of final judgments, although not in every case.

The article first discusses the above-mentioned obligations, including the question of how monetary compensation awarded by the Court, on one hand, and the reopening of national judgments, on the other, interrelate within the general obligation of reparation. Furthermore, the article studies the respective competences of the Court, the Committee of Ministers and the state parties in the execution of the Court's judgments. It is noted that, even though the Court itself may nowadays indicate some appropriate measures of execution (such as reopening), a lack of such indications in no way liberates the state parties from assessing, under the supervision of the Committee of Ministers, whether reopening, for instance, is necessary in the execution. From an institutional perspective, Recommendation Rec(2000)2 still provides a notable yardstick in the assessment of whether there is an obligation to reopen, as the Committee of Ministers seems reluctant to truly insist on that measure in cases falling outside the criteria of the Recommendation. In any event, when the Committee decides to insist on a reopening, it may even require amendments in national provisions if the reopening would otherwise fail.

Some substantive articles of the ECHR will be explored in order to demonstrate the role that a reopening may play in connection with certain violations. Furthermore, the key problems arising from reopening will be briefly studied, including, most notably, the position of national *bona fide* adverse parties of those who have litigated against the state in Strasbourg.

While national organs, such as the courts resolving applications for reopening, enjoy a margin of appreciation in the execution of the Court's judgments, such a margin may in certain circumstances be close to non-existent. For instance, the reopening of a criminal judgment may sometimes be the only way to put an end to a violation. In such a case, a direct conflict between international and national norms may arise when national provisions clearly preclude reopening. It is submitted that the resolution of such a conflict of norms will depend on the constitutional system of each state party, as the law of the ECHR – in contrast to EU law – does not include a doctrine of primacy. However, a study of relevant Finnish procedural norms will indicate that such a direct conflict of norms is possible only in certain very limited circumstances and that the crucial questions are, rather, how restrictively the national courts interpret the norms of reopening in the execution of human-rights judgments and how much weight they put on the obligations of reparation and cessation under Article 46.

The applicants may find themselves disappointed with the execution measures that have been found sufficient by the Committee of Ministers, for instance when a reopening has been denied. The Court is, with the exception of infringement proceedings under Article 46(4), not competent to entertain applications regarding insufficient execution of a previous judgment. However, if the violation is of continuing character and endures after the final national and Strasbourg judgments are rendered, the applicant may in principle file a new application and complain about the continuing part of the violation. By contrast, in the case of instantaneous violations, such as a violation of Article 6, the possibilities of pursuing a new application are very limited. At best, the applicant may complain about unfairness of the reopening procedure itself, including arbitrary reasoning for dismissing the request for reopening, as evidenced by recent case law (Bochan No. 2 and Moreira Ferreira No. 2). This case law implies that the Court is increasingly proactive in terms of the execution of its own judgments. While such a development may be welcome from the viewpoint of individual justice, potential risks on the general level will also be indicated in the article.

In cases that were never pursued in Strasbourg, there seems to be no obligation to reopen national judgments by virtue of the ECHR itself. This may result in a certain imbalance between various individuals affected by the same human-rights problem. National authorities are in principle free

to choose the best means of tackling the challenges relating to, *inter alia*, the coherence of adjudication and equal treatment between Strasbourg and non-Strasbourg cases, provided the proper execution of the Court's judgments under Article 46 is not compromised.